XS .V23

~~581.948.5~~
~~Sv.25~~

PRO SCIENTIA SALUTE POPULIQUE

LIBRARY OF
THE NEW YORK BOTANICAL GARDEN

Special Book Fund
1903

Septemb 1899 R.W. Gibson Invt

SVENSK BOTANIK,

UTGIFVEN

AF

G. J. BILLBERG,

MED TEXT FÖRFATTAD

AF

O. SWARTZ.

SJUNDE BANDET.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Med Konungens nådigste Privilegium.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Olof Grahn, 1812.

XS
.V23
v.7
1812

433.
a.
b.
c.
d
e.
f.
g.
h.
G.J.B. del.
Fuchsman grav.

433.

CARPINUS BETULUS.

Afvenbok. *Hvitbok. På Franska: Charme.*

Kottarnes fjäll äro jemnplatta.

Linn. Fl. Su. p. 341. Cl. XXI. Monoecia Polyandria. *Lilljebl.* Sv. Fl. s. 294. — Cl. 13. Samkulle. *Retz.* Fl. Oec. s. 153. *Vett. Akad.* Handl. 1742. s. 26.

Om detta trädslag som är inhemskt i det Södra Sverige, men icke dess mindre kan väna sig vid det nordligare klimatet, ej upphinner Ek och Bok i reslig växt och anseende, så är det nästan icke mindre märkvärdigt för dess egenskaper. Afvenbokens slägte hör till de så kallade hängbärande växter (Amentaceæ) och ibland Sambyggrarne. På fjälliga hängen, särskilte för hvardera könet, utgöras hanblommorne af enkla och i kanten finhåriga fjäll, inom hvilka hvardera, ungefär 8 — 10 ståndare finnas sittande utan blomkrona; men hvarje fruktämne omgifves af ett i 6 ojemna flikar delt hylle. Stiften äro djupt 2-delte; och fruckten blir omsider en oval hoptklämd upptill 6-tandad nöt, en emellan hvarje hängfjäll, hvilka, mångdubbelt förstorade och treflikige, ligga öfver hvarandra som en gles kotte. Trädet uppväxer stundom till 20 alnars höjd, något likt Alm, med slät, hvitgrå bark. Bladen äro äggformiga, med spets, dubbelt sågtandade, släta och utmärkte med parallela ådror. Blommornas hängen visa sig i Maj; hanarnes på sidorne af qvistarne och honornes i topparne. De sednares fjäll äro större, plattare och något tillbakaböjde, och bli under fruckтens tillväxt mycket större och sågade i brädden. Bland alla buskar och träd som tjena till inhägnader kan icke mer passande väljas än detta, emedan det ger täta häckar och stänger förträffeligen, så mycket fördelaktigare som det är icke ömtåligt för jordmån eller yxan. Platsen bör endast icke vara allt för sur eller sandig. Vissa tidskiften, hvart 10 — 20 och 30:de år kunna häckarne huggas 1 — 2 alnar ofvan roten så väl till bränsle som virke, för flere ändamål i hushållningen, såsom qvarnkuggar, hjulnaf, block, trissor, skrufvar, klubbor m. fl. verktyg. Träämnet, utmärkt för hvitheten och icke mindre för dess seghet, låter, ehuru hårdare än hagtorn och mycket tätt, väl klyfva sig; och större stycken som äro brunådrige, särdeles då de tagas närmare roten af utväxte stammar (ända till en aln i omkretsen), begagnas af Snickare och Svarfvare, äfven som af Tunnbinda-

MAY 6 - 1903

re; men öppna luften tål virket icke gerna, så framt det icke målas eller tjäras. Virket bör också fällas vintertiden, samt torkas innan det användes. De odugliga träden ge både godt bränsle och goda kol. Äfven askan hyser rikeligen pottaska.

Som löfvet är begärligt för boskapen, bör det icke tillåtas desse beta der man önskar trädens trefnad, och toppens stympande på de yngre, hindrar följakteligen växten. Med den inre barken skall ylle kunna färgas gult. *Dambourneys* försök har likväl icke besannat det.

Fortplantningen af detta Trädslag, så förträffligt för dess täthet och aldrig masktungna blad, sker aldralättast genom frö, hvilka, om de samlas vid löffallet, och sedan de torkat, utsås och nedmyllas genast om hösten, radtals i par tum djupa fåror. Våren, ett år derefter, kunna plantorne, tillbörligt åtskiljde utsättas, antingen i häck eller der man behagar. Med rotskott och afläggare kan väl ock förmering ske; men är mödosammare att verkställa.

Tab. En gren med blad och blommor i naturlig storlek. ♂ Hanblommor. ♀ Honblommor. a. ett Han-blomfjäll med ståndarne, — b. en ståndare — c. Honblommor särskilt uttagne — d. en enda pistill — e. f. Honblomme-fjällen, alla mer och mindre förstorade, — g. fruckten sittande emellan de utväxte blomfjellen, i nat. storlek. — h. nöten, större gjord.

434.

G. Ruckman gr

CARLINA VULGARIS.

ALLMÄN KARLIN. *Back-Tistel.*

Örtståndet är qvastlikt delt och mångblommigt, med ensamme blommor i toppen; de *yttre blomfoder-fjällen* äro pinntaggade; de *inre* jämnsmala och hvitaktige.

Linn. Fl. Su. p. 282. Cl. 19. SYNGENESIA Polyg. Aequalis. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 282. Kl. 19. SVÅGRAR. Lika Svågerskap, med alla blomster pipiga. — *Retz.* Fl. Oec. s. 149.

Karlin-slägtets kännemärke består i ett vidgat och liksom uppblåst gemensamt blomfoder, hvars yttre fjäll äro uddade med sylika spetsar, och de inre formera liksom en färgad torr strålkant. Fröfästet är ofvanpå fjälligt (paleaceum), och fröfjunets hår äro fjäderlike. De färgade strålkant-like inre blomfoderfjällen utgöra emedlertid den förnämsta skillnaden från andre tistlar af denne Örtfamilj. Vår inhemska Karlin, har en tapplik rot, en styf, upprät örtstam, hvitluden, betäckt med blad och icke sällan är den som en qvast delad. Bladen äro aflånga, fliktandade, än glatta, än inunder luddiga och i kanten besatta med ut- och inåt vettande gulaktiga syllika uddar. Blommorna sitta ensamma i topparna med ganska taggiga yttre blomfoderfjäll; de inre deremot äro dubbelt längre, utan uddar, jämnsmala, papperslike och gulhvita. De små blomkronorne synas hvitröda, åtskilde på fästet genom de mångflikiga fjällen (paleæ). Fröna betäckas med ett silkeslikt ludd, och bära ett af fjäderlika hår sammansatt fjun, som likväl snart affaller.

Denne Tistelart förekommer i synnerhet på öppna skogsbackar, och är för den orsaken märkvärdig, att den äfven efter blomningen står, ehuru torkad, qvar hela året på den magra jorden, om icke just som en prydnad, åtminstone må den icke anses för ett så ängsligt föremål. (Flor. Sv.) Dess bevärade delar skyddar den merendels för boskapens åverkan, om icke Getens tand någon gång trottsar den. Småfoglarne besöka de mognade frötopparne, liksom de också göra det på andra slägtingar af Karlinen.

CARLINA VULGARIS

En annan *Karlin*, med en enda stor blomma (Carlina acaulis L.), som förekommer på hedarne i de mildare trackter af Europa, har fordom haft stort anseende som pestmedel. Gamla häfder ge Kejsar CARL MAGNUS förtjensten att hafva genom densamma, under ett af sina fälttog, räddat sin Armée ifrån smittan. Örtslägtet tros också derföre låna sitt namn utaf honom.

Tab. Ett stånd, nästan enkelt, i nat. storlek — a. ett småblomster särskilt uttagit. — b. sjelfva blomkronan ensam. — c. Fröet med fjunet — d. ett af fjällen på fästet — alla mycket förstorade.

a
b

ADOXA MOSCHATELLINA.

DESMANS-ÖRT. *Desmansknopp.*

Bladen vid roten äro 2 gånger, men de på örtstjelken enkelt tredelte. *Blomstjelken* ensam i toppen med 5 hopsittande blommor.

Linn. Fl. Su. p. 132. Cl. 8. OCTANDRIA Tetragynia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 87. Kl. TIEMÄNNINGAR Fyrqvinn. *Retz.* Fl. Oec. p. 17.

Knapt har vårsolens strålar lifvat de under berghällen eller i hassellunden slumrande växterne, förrän Desmans örten börjar visa sig främst ibland dem, förut gömd under de multnade löfven inom sitt vinterläger, den öfver roten sittande och af 2 förenade valvler hopsatte knoppen (gemma), från hvilken så väl rotsträngar som blad utskjuta. De förra taga stundom rot, och de sednare, ofta 4 till antalet, äro långskaftade, 2 gånger 3-delte med flikiga ljusgröna småblad. Midt på stjelken som är af rotbladens längd och enkel, knapt fingers lång, sitta ännu tvenne mot hvarandra men enkelt 3-delta. Blomskaftet, en fortsättning af örtstjelken, är odelt, fyrhörnigt och bär ytterst i ändan 4 liksom i fyrkant förenade blommor, och den femte öfverst sittande. De äro alla blekgröna med gula hanknappar, men det är blott den medlersta blomman som är 4-delt; de öfrige har 10 ståndare. Slägtet hör till *Stenbräcke*-familjen (Saxifragæ *Juss.*), och caracteren består i ett öfver fruktämnet sittande 4- 5-delt blomfoder med 2 — 3 små fjäll inunder. Blomkronan saknas. Vi följa härutinnan JUSSIEU, som anser v. LINNÉS Corolla för Calyx, och hvad den sednare så kallat, för blott fjäll, och det så väl för deras obestämda antal som vidfästning på germen. Stundom fela de på en och annan blomma, ehuru de, i händelse af närvaro äro persistenta. Fruckten blir ett litet rundt bär, omgifvet med det anvuxne blomfodret, och hyser inom 4- 5-rum ensamma frön. — Blommornas desmanslika lukt, ehuru icke mycket stark, säges verka mindre angenämt på personer med retligt nervsystem, och hvilka erfara deraf ett svindelliknande qvalm. Medicinska egenskaper äro emedlertid inga hos växten, som för öfrigt är icke obehaglig för boskapen.

Tab. Växten i nat. storlek. — a. en centerblomma (4-delt), med ett af fjällen på germen — b. en af de femdelte blommorne på sidorne — begge mycket förstorade.

436.

DIANTHUS SUPERBUS.

PRACKT-NEGLICKA.

Örtstjelken är upprätt, vipplikt delad, med ensamme blommor i topparne. *Blomfoderfjällen* äro korta och hvassa. *Kronbladen* mångdelte med trådsmala flikar.

Linn. Fl. Su. p. 146. Cl. 10. DECANDRIA 2:gyn. — Skånsk Res. s. 378. *Liljebl.* Su. Fl. s. 150. Kl. 7. TIEMÄNNINGAR, Tvåqvinn. *Retz.* Fl. Oec. s. 220. *Smith* Spicileg. p. 17. Tab. 19.

Neglicke-Slägtet, tillhörande en stor familj af samma namn (Caryophylleæ), är ibland de lättast kände växter, hvars blommors nätta form och vällucktande egenskap göra dem till angenäma föremål för sinnena. Örtkännaren finner genast den väsenteliga åtskillnaden i det cylindriska enbladiga blomfodret, som är liksom dubbelt af 4 fjäll vid basen. Kronbladen äro 5, med klor af blomfodrets längd, och kapseln blir cylindrisk, med ett rum, fullt af platta frön. Talrikheten af slägtets arter har gjordt underdelningar nödvändige. Pracktneglickan hör till den andra af desse, eller bland dem som hafva blommorne särskilte sittande, men flere på samma örtstam. Hon är en af de Växtalster som valt sitt tillhåll på de från hvarandra aflägsnaste ställen, ty den finnes så till sägande, vid både ändarne af Riket, på gräsvuxna fälten (likväl kalkartad jordmån) vid Lappmarkens gränsor, såsom omkring Torneå (och Kemi i Österbotten) och vid Gunnarstorp i Skåne, och Stjernarp i Halland; och den är icke mindre gemensam för Danmarks, Tysklands och Frankrikes Flora.

Växten är tuårig, och förekommer mest i enskilta stånd. Örtstjelken, stundom alnshög, är rak och trind, bladig och delar sig i form af Vippa, och är alldeles slät. Bladen, förenade vid basen med hvarandra omkring stjelken, äro smala och nästan jämnbreda, med 3 mindre tydeliga nerver, helbräddade, men litet sträfva i kanten. De nedvid roten äro ofta mycket bredare. Blommorne äro nästan af Trägårds-Neglickans storlek, men de mångdelte, blekt violette kronblad-skifvorne ge dem ett ännu prydligare utseende. Blomfodret blir också vanligen purpurfärgadt. Något efter midsommaren börjar blomningen, hvarunder den angenämaste lukt sprides, sär-

deles om afinarne och nätterne. Hushållsnyttan är således egentligen den, att Blomsterälskaren finner i Vexten ett föremål, som genom det att den förnöjer honom, lönar hans möda att odla den, hvilket sker lättast då frönа sås om våren, som vanligt, i bänk och plantorne sedan utsättas. Ibland blomma de det första året, men alfmännast i det andra, då nya frön kunna samlas, för att i deras ordning pryda den platsen man väljer för dem på blomster-rabatten.

Tab. Öfre delen af den blommande växten i nat. storlek. a, ett kronblad. — b. ståndarne och pistillerne litet förstorade. — c. en halfmogen kapsel med blomfodret. — d. en mogen kapsel som öppnar sig.

437.

J. W. Palmstruch rit.

C. Rudman sc.

437.

SCUTELLARIA GALERICULATA.

VANLIG HJELMÖRT. *Getnos.*

Bladen äro lansettlike och naggade, vid basen hjertformigt utskurne. *Blommorne* sitta i bladvicken.

Linn. Fl. Su. p. 209. Cl. 14. DIDYNAMIA Gymnospermia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 247. Kl. II. TVÄVÄLDIGE, med nakna frö. *Retz.* Fl. Oecon. s. 666. Pharm. Vet. Tertianaria herba.

Ibland den 14:de klassens vexter med obetäckta frön, utmärker sig *Scutellariæ*-slägtet genom sitt Blomfoder med nästan hel och odelt mynning, hvilken efter blomningen tillslutes och betäckes af ett å sidan sittande fjäll, liksom med ett lock. Den vanliga Hjelmörten är tämmeligen allmän, perennerande, och trifves bäst vid steniga stränder af sjöar och floder, äfven som andra våta ställen, der den skjuter med krypande rot och en upprätt, ofta mer än halfaln hög stjelk, något grenig, skarpt 4:kantig och sträf, samt bladig. Bladen sitta mot hvarandra, petiolerade, ådriga och mycket fint håriga. Blommorna utkomma omsider i Jul. och Aug. i bladvicken, ensamma, men partals vettande åt sidan samt blåfärgade. Det fröbärande tillyckta blomfodret har utseende nästan af en kapsel.

Förmodeligen var det från den beskhet som kännes hos växten, förenad med en slags lökluckt, som man fordomdags inbillade sig finna ett läkemedel i den samma mot tredjedagsfrossan; en orsak till dess gamla Apteks-namn. Både det och egenskaperne äro nu bortglömde. Kanske har örten mer anspråk på värde i ekonomiskt afseende. Mongoliske Tatarerne sägas bereda en art Saffian, hvars färg de hämta från dessa blommor. Efter ett eget beredningssätt af får- och getskin medelst mjölk, användas de färska blommorna till färgningen med tillhjelp af Alunvatten, hvarefter skinnen bli blå, men förändra sig i luften till en vacker grön färg som bibehåller sig. Processen är vidare detaljerad i Herr Prof. *Retzii* Flora œcon.

Boskapen förtär Örten, men den lemnas af Svin och Hästar.

SCUTELLARIA GALERICULATA.

Tab. Växten i naturlig storlek. a. en blomkrona. — b. pipen öppnad. — c. blomfodret. — d. detsamma med fjellet och pistillen. — e. fröna tillhopa sittande. — f. ett färskildt. Alla förstorade.

Svartz rit. Ruckman gr.

438.

HOLCUS ALPINUS.

Fjäll-Tåtel.

Blomvippan är hopdragen och eggformig, med aflånga spetsiga blommor. *Blomfodret* innehåller 3 blomster, eller ett tvåkönadt midt emellan tvänne med långa *snärp* försedda han-blomster.

Willd. Sp. pl. 4. 2. p. 937. Cl. Polygamia Ord. Monœcia. *Svartz* i *Schrad.* Journ. f. d. Botanik. 2. 2. s. 45. Tab. 3. A. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 39. (Aira alpina) Kl. Tremänning. 2:qvinn.

I tredje Tomen af detta Verk förekommer det så kallade Myske-gräset eller *Luckt-Tåteln* (Holcus Odoratus), en på sidländta ängar här och der befintlig gräsart. Dess slägtmärke är vid N:o 168 detaljeradt, och som äfven den närvarande, på nämde ställe, såsom närmaste frände anföres, har densamma, nu tillika rekryt på Svenska Ört-listan dubbelt anspråk att här intaga sitt rum. Den hör egentligen till den kallaste Nordens Flora och träffas i de gräsvuxne dälderne af Lappmarkernas fjällar. Stånden, växande i små torfvor, uppskjuta från långa, trådiga och mörka rötter, flere strån, liksom uppstigande, 1 — 2 qvarter höga, trinna och släta, beklädde med gulbruna baljor, hvilka ända sig med tumslånga smala gräsblad. Den öfversta är stundom blott spetsad och hopklämd. De från rotens baljor kommande, äro deremot af stråens längd och mycket smala. Blomvippan, sällan mer än en tum lång, har upprätta, tätt och skiftevis sittande, bara, 2-delte ell. 2-blommiga grenar. Blommorna äro större än Lukt-Tåtelns, glänsande, än gulgröna, än mörkt purpurfärgade, och hvar och ens blomfoders bägge skal hvassa, strimige, gullglänsande samt med ett brunacktigt snedt tvärband, och besprängde med fina svarta prickar (för synglaset). Inom desse sitta 3 blomster, af hvilka de 2 på sidorne äro hanar, och det mellersta tvåkönadt. Det yttre han-blomstrets skal äro olika: det utåt sittande af. långt, hvast, köladt, mörkgult och för det väpnade ögat sträft och i kanten finhårigt, i toppen 2-klufvit, och bär i fissuren ett rakt, syllikt, sträft Snärp; det innåt sittande skalet är hälften mindre och äfven tvåklufvit. Det inre hanblomstret

är nästan likaså beskaffadt, men dess yttre skal är i spetsen mer tandadt, djupare delt och snärpet nästan mot bottnen fästat samt midtpå knäböjt och längre än det yttre hanblomstrets. Hos båda finnes tre ståndare. Midt emellan bägge desse blomster sitter merendels ett tvåkönadt, stundom blott honblomster, något mindre än de förra. Dess yttre skal är märkgult, köladt, i toppen sträfhårigt och dessutom försedt med en snärplik korrt spets. Det inre är smalare och hvitacktigt, men med skarp köl. Ståndarne äro endast 2. De felas likväl oftast omkring pistillen som äger ett upptill finhårigt fruktämne, 2 långa stift och ännu längre hvita, plymlika märken.

Detta gräs som blommar i Juli på ofvannämde orter, skiljer sig således från vår allmänna Luckt-Tåtel både genom sin mindre storlek, sina smalare blad, hopdragna blomvippa, och i synnerhet medelst de långa snärpen hos hanblomstren. Det kommer emedlertid närmare en annan art från Södra Tyskland, kallad *Holcus australis*, förut ansedd vara den samma som vår *odoratus* (nu borealis), men grenarne på dess blomvippa äro ej så bara som hos Fjällarten, hvars dessutom långa snärp m. m. lätt skiljer honom från alla andra. Färsk röjer Fjäll-Tåteln någon, ehuru svagare luckt, än Myskgräset, och är den utan tvifvel bland de foderämnen, som Naturen bestämt åt Renhjordarne, hvilka sommartiden söka i Fjältrackterne deras tillflygt och uppehåll.

Tab. Gräset i naturlig storlek. — a. En blomma med dess 3 blomster. — b. blomfodret. — c. det inre han-blomstret. — d. det yttre. — e. det tvåkönade.

439

Rit. of G. T. B.

Grav. of Ruckman.

439.

ERICA TETRALIX.

KÄRR-LJUNG, *Klock-Ljung*, *Kopatter*.

Blommorna äro sammsittande i (blomhufvud) toppen, nedåt lutande. *Blomkronan* är eggformig, med inneslutne 2-hörniga Hanknappar. *Bladen* sitta 4kransvis omkring stjelken, håriga i brädden.

Linn. Fl. Sv. p. 127. Cl. 8. OCTANDRIA Monog. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 163. Kl. 7. TIEMÄNNINGAR. Enqvinn. *Retz.* Fl. Oec. sid. 234.

Ljung-slägtet är ett af de rikaste i Vextriket. Flere arter tillhöra äfven vår verldsdel, ehuru blott några få blifvit inbyggare i Norden, der den Allmänna Ljungen nästan med envåldsmagt ofta utträngер all annan vegetation. Kärr-Ljungen är deremot sällsammare och förekommer i grunda torfviga Mässar, hvilkas botten är sandig, samt på sidländta hedar i Småland, Westergöthland, Bohuslän och Skåne, men i synnerhet ymnigt i Halland på trakten kring Halmstad Den växer i qvarters-höga, starkt rotfästade buskar, ofta med nedliggande grenar, som likväl uppresa sig, på små afstånd krantsvis besatta med blad, mest 4 tillsammans, korrta, smala, trubbiga, styfva, mörkgröna med ljusa hår i brädden, men som ända sig med en, knappt märkelig, rund körtel. Blommorna äro hopklasade, såsom hufvuden i toppen af grenarne, korttstjelkade, merendels åt en sida samt nedåt lutande, till färgen högröda, äfven blekare och stundom hvita. Deras form är aflång och egglik med nästan tillsluten mynning, inom hvilken Hanknapparne äro dolde; Pistillens märke synes likväl utom, och förlänges efter blomningen. Genom de vid basen på knapparne befintelige hårlika hornen eller sporrarne, ger växten den naturliga ordning tillkänna, till hvilken den räknas. Frökapseln består af 4 valvler, midt på hvilka innantill, mellanväggarne utgå alldeles som hos de rätta *Andromederne*; hvarföre denna buskart, äfven som den i Norrige vexande *Erica cinerea*, torde framdeles rigtigare få sin systematiska plats ibland dem.

ERICA TETRALIX.

Om den allmänna Ljungens historia är vidlyftig i ekonomien, så är dennas mindre betydande. Getterne äro de enda af husdjuren som begagna den till någon föda, då de sprida sig på den oupodlade heden. Blommorna, som locka äfven bien, kunde väl för deras nätta utseende, ej mindre än hela buskens, göra den förtjent af en plats bland de cultiverade Blomstren, ehuru svårigheten att lyckas med dess odlande, tyckes visa att naturen ärnat den egenteligen till prydnad åt Vildmarken.

Tab. En del af busken blommande, i nat. storlek. — a. En blomma större gjord. — b. Några ståndare sedan blomkronan är skild från det qvarsittande blomfodret. — c. En ståndare. — d. Pistillen. — e. Blomfoders blad. — f. g. Bladens form. — h. Mynningen af blomkronan, sedd uppifrån. i. En utblommad topp, med de upprätte vettande — torkade blommorna.

110.
Rit. af Palmstruch.

440.

ALISMA PLANTAGO AQVATICA.

STÄKER-SVALTING. På F. *Lehmän kjeli.*

Bladen äro egglika och spetsiga. *Frukten* trubbigt trekantig. *Blomvippan* 3-faldigt sammansatt.

Linn. Fl. Sv. p. 120. Cl. 6. HEXANDRIA Polygynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 148. Cl. 6. SEXMÄNNING. Mångqvinnad. *Retz.* Fl. Oec. sid. 36.

Med *Blom-Vassen* (N:o 296) och *Pilörten* (N:o 164) har Svaltings-slägtet en tydlig förvandskap, ej mindre genom blommornas än fruktens förhållande. Den hör således tillika med dem till de så kallade *Säflike* vexter (Juncoideæ). Slägtkarakteren består i ett blomfoder, hvars 3 inre blad äro kronbladslike till färg och u'seende, och i flere samsittande kapsler som hvardera innesluta ett frö, och icke öppna sig. — Stäker-Svaltingens rot är ett knippe af många grofva, hvita trådar. Bladen uppkomma alla derifrån, långstjelkade, aflånga, spetsade, helbräddade, flere tum långa, med 7 långsefter löpande nerver, samt alldeles bara på ytan. Blomstängeln är trubbigt trekantig, upprät och slät, och slutar sig med en sammansatt blomvippa, hvars i krans utgående trefaldige grenar understödjas sveplikt af hvar sitt blad eller skärm. Blommorna äro stjelkade, upprätta; de yttre blomfoder-bladen hvassa och gröna, de inre breda, trubbiga och blekröda eller hvita. Den ofvanpå nedtryckta fruckten är sammansatt af många trehörniga trubbiga fröhus.

Vexten är icke sällsam och förekommer på våta ställen, mest vid stränderne af Insjöar äfven rinnande vatten, men också icke sällan vid brädden af dammar och djupa diken.

Huruvida den farhåga som somlige hysa för vexten, kanske mest i anledning af en förment slägtskap med Ranunklerne, är grundad, neml. att de gräsätande djuren deraf skulle förfördelas, har man mycket skäl att tvifla. Sant är, att utom Geten, röra de öfrige den samma icke medan den vexer, ehuru i hö torkad, den utan våda inblandas. Men Pil-örten och Blom-vassen stå äfven alltid orörde. Emedlertid är det

nog bekant, att den förras rot har länge varit ett födämne hos Chineserne, och för upptäckten af användandet af den sednares eller Blomvassens, har Ryska Regeringen utdelt belöning. Svaltings-örten torde således vara lika så oskyldig, och namnet Stäkra af misstag den samma tillagt, medan det rättast tillhör *Phellandrium Aquaticum* (N:o 155.)

Tab. Toppen af Blomvippan, samt ett af Rotbladen i nat. storlek. — a. En blomma. — b. En pistill. — c. Frukten sammansatt af flere kapsler — i nat. storl. — d. En kapsel särskilt.

Lith. of Palmstrach. Gouv. of Rackman.

441.

CLINOPODIUM VULGARE.

Allmän Bergmynta. På F. *Mehilais kanerva.*

Blommorna växa i form af ett klot-rundt och sträfhårigt hufvud; *Blomskärmarne* äro tagelsmala; *Blomstjelkarne* grenige och *Bladen* mindre märkbart sågtandade.

Linn. Fl. Sv. p. 207. Cl. 14. DIDYNAMIA Gymnosp. *Liljebl.* Su. Fl. s. 257. Cl. II. TVÅVÄLDIGE. Med bara frön. *Retz.* Fl. Oec. s. 174.

Ju större yttre likheten befinnes hos vextslägter, ju svårare bestämmas deras väsenteliga karakterer, ehuru en mer öfvad blick må genast se den skillnad som Naturen ärnat emellan föremålen. Så är det ibland de kransbärande vexterne (Verticillatæ). Utom det att Ståndarne hos Bergmyntans slägte äro böjde (arcuata) och deras knappar tvärsöfver 2-delta, hafva Blomskärmarne det egna, att de äro mångtrådiga, och sitta som ett svepe under Blomkransen. Den Allmänna Bergmyntan träffas i torra Ängsbackar, Stenras och Bergsrefvor, mest på kalkartad grund blommande i Julii och Aug. månader. Vexten är perennerande, med flere örtstammar från roten, böjde och vridne, trubbhörnige och finhårige. Bladen äro egglika, trubbiga, gleshåriga, särdeles ådrorne på undra sidan. De klotrunda Blomkransarne sitta både i toppen och i bladvecken, sammansatta af många greniga blomstjelkar, hvilande på svepen af tagelsmala håriga delar. Blomfodret är äfven hårigt, försedt med många nerver, och de 2 understa tänderne längre utstående. Blomkronan är purpurröd och luden i svalget. Vexten äger, liksom slägtingarne, Distan, Myntorne etc. något aromatiskt, och ätes af Boskapen. Den var fordom införd på Apoteken, under namn af *Calamintha Montana* men origtigt substitut för *Melissa Calamintha*. Man har också fördt Bergmyntan bland garfämnen för Läder, men synes ej förtjena någon uppmärksamhet för sådant ändamål. *Dambourney* fick af örten en gullgul färg på ylle som betades i Vismut solution; dock öfvergick den genom längre kokning till något Muskuslikt.

CLINOPODIUM VULGARE.

Tab. Öfre delen af Vexten blommande, i nat. storlek. — a. Det mångtrådiga svepet under blomkransen — i nat. storl. b. en blommas pip, efter längden öppnad. — c. Pistillen — större gjorde.

442.

Pit. of G. T. W.

Grav. of Rackman.

442.

PRIMULA FARINOSA.

Blåvifva. *Majer. Majblomster. Mariæblommor. Lärkeblomster. Svalblomster. Mel-blomster.*

Blomstångeln är bar med mångblommig blomflock; *Blomkronan* är platt; *Bladen* äro bredt lansettlika, släta, och i brädden småaggade.

Linn. Fl. Sv. p. 61. Kl. 5. Pentandria Monog. *Lilj.* Sv. Fl. sid. 87. Kl. 5 Femmänning. Enqvinnad. *Retz.* Fl. Oeconom. sid. 554.

Danad att frodas lika öfver allt, från Skånska slätten ända till gränsorne af Nordcap, är den tillika en af de täckaste vexter som våren frambringar. Den trifves likväl blott på den magra, sumpiga Ängsmarken, hvarest den från en perennerande rot, uppskjuter ovalt lansettlika, småaggade blad, af en liflig grönska, men hvitmjöliga på den undra, ådriga sidan. Blomstängeln är lång och rak, hvitpudrad och bär en flock med många, stjelkade, lika höga, uppräta blommor, hvars platta bräm med upp- och nedvändt hjertformige flikar, har en behaglig röd eller violet färg, ehuru inunder blekare. När Svalan börjar visa sig, skyndar Blåvifvan att måla tufvorne på kärrängen, en syn som vore dubbelt förnöjande, om ej den lysande mängden vittnade om ställets ofruktbarhet, såsom magert och vattensjukt.

Lika litet som blomman är märkvärdig för lukten, som är mindre angenäm, är Örten det äfven för några inre egenskaper. Boskapen äter den icke, alldraminst fåret, som vantrifves der den vexer; men hästen tyckes finna den smaklig.

På en fuktig Blomster-rabatt kan Blåvifvan lätt planteras, och pryder då verkligen sitt ställe.

Tab. Hela vexten, blommande; i nat. storlek. — a. En af ståndrarne. — b. Pistillen.

GLAUX MARITIMA.

STRANDLING.

Örtstjelken är rak, med aflånga glatta blad. *Blommorna* sitta i bladvecken, ensamma.

Linn. Fl. Sv. p. 76. Cl. 5. PENTANDRIA Monog. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 104. Kl. 5 FEMMÄNNINGAR. Enqvinn. *Retz.* Fl. Oeconom. sid. 289.

Detta slägte, som hör till Salicariernes familj (Juss.), igenkännes lätt genom sitt enbladiga klocklika blomfoder, färgadt som en blomkrona, hvilken det alldeles saknar, samt genom ett enrummigt fröhus, öppnande sig omsider med 5 valvler hvarinom fröna sitta på ett klotrundt fröfäste. Denna art, ännu ensam i slägtet, är en af de allmännare hafstrandsväxter, i synnerhet der dy finnes. Besynnerligt nog att den ock träffas stundom på ställen, aflägsne från hafvet, t. ex. på Upsala Kongsäng. Roten är perenn och består af långa köttige trådar, från hvilka rotskåtter ibland uppkomma. Stjelken blir qvartershög, vexer rak och ofta grenig, men alltid trind och tätt försedd med motsittande, aflånga, helbräddade, glatta blad, som då och då visa en blågrön yta, och äro alltid inunder blekare. Blommorna sitta utan stjelk, ensamma i bladvecken, små, men lysande af den lifliga röda färg som blomfodrets runda och något bakböjda flikar äga. Frukten, omgifven af blomfodret, blir omsider något större än ett Coriander-frö, och öppnar sig i toppen i 5 delar, för att utsläppa de svarta, platta, skroffliga (merendels 5) frön, som äro intryckta på det runda fröfästet. I Juni och Juli blommar vexten och fröar sig något senare.

Då Örten vexer på betesmarker nära hafsstranden, är den icke obehaglig för Boskapen. Kor och Hästar skola i synnerhet älska den. Man har äfven ansedt densamma kunna tjena på bordet såsom grön sallat.

Tab. Hela vexten i naturl. storlek. — a. blomman öppnad, mycket förstorad. b. en kapsel i nat. storlek. c. den samma mycket förstorad, tvärt afskuren. d. den samma mogen, öppnande sig i 5 valvler. e. ett fröfäste med frön. f. ett frö, sedt framtill. g. ett dylikt, sedt på sidan.

Pit. of Palmstruch.

Grav. of Ruckman.

444.

LUZULA VERNALIS.

Il-Tåg. *Il-Togh.*

Bladen äro platta och håriga. *Blomvippan* grenig och utbredd, med ensamma blommor på hvarje stjelk.

Linn. Fl. Sv. p. 115. (Juncus pilosus a.) Kl. 6 Hexandria Monogynia. *Liljebl.* Sv. Fl. pag. 145. (Juncus vernalis. a.) *Willdenow* Enum. pl. hort. berol. p. 393. (Luzula pilosa.) *Retz.* Fl. Scand. prodr. (Juncus vernalis.)

Det är Örtkännare väl bekant, huru flere vextslägter af den familjen, till hvilken de så kallade *Säflike* (Juncoideæ) eller de med dem närmast öfverenskommande, hänföras, genom sednare tiders forskningar icke allenast blifvit ökade till antalet, utan åtskillige af de redan bestämde, äfven icke obilligt delade i flere. Det Linnéiska slägtet *Juncus* är ibland de sidstnämnde. Som den först antagna karakteren af Fröhuset icke befinnes vara enahanda hos alla de arter som uppräknas, synes det märke man hämtadt af en så vigtig del som fruckten, rättvisa delningen af detta slägte i 2:ne: Juncus och *Luzula*. Blomman är hos båda af lika förhållande, men kapseln hos den förra är *trerummig*, 3-fkalig, med ett frö i hvarje rum, samt fkalen midtpå innantill medelft mellanvägg afdelta, och vid hvilka fröna äro fäftade; Hvaremot hos *Luzula*, frukten är *enrummig*, med 3 skal (valvulæ) och 3 frön, häftade vid ett centralt fröfäfte.

Till detta fednare måfte *Juncus pilosus* L. räknas. Men under detta namn dölja fig utan tvifvel flere arter, hvilka hvarken äro af famma urfprung, eller egenteligen af olika växt-ort härkomne. Den som nu här anföres, är säkert variationen a. i Flora Svecica, och hvilken redan länge burit det specifika namnet *vernalis*. (Retz. Decand.)

Den *allmännaste Iltågen*, en af de tidigaste vexter som Vårvärmen framlockar i lundarne, och särdeles på solsidan i barrskogarne, har en mångtrådig och skottdrifvande rot. Örtstjelkarne vexa upprätte, enkla, veke och besatte med gräslika, nerfulla blad, med mjuka hvita hår i brädden. Rotbla-

den äro störst, och de på stjelken omfatta den såsom baljor. I toppen sprider sig en grenig blomvippa, något utbredd och de nedre grenarne nedåt liksom brutne. Blommorna sitta ensamma på hvar blomstjelk, med ett par små skärmar (bracteæ) tätt intill blomfodret, hvars blad äro lansettlike, svarta, med ljus eller hvit kant. Hanknapparne äro utmärkt stora, fyrkantiga och gula, och kapseln blir omsider eggformig, trubbig och, då den mognar, blekgul. För Hästar som släppas tidigt på betet, är denna, eljest som fodervext betraktad, obetydliga ört, alltid välkommen; äfven för getter passar den; men det är en allmän sägen, att den är oduglig och derjemte skadlig för får.

Tab. Hela vexten i nat. storlek. — a. Blomman sedd bakpå, med bracterne. — b. En Hanknapp. — c. En pistill. — d. Kapseln mogen, öppnad i toppen. — e. Densamma alldeles öppnad i 3 valvler, samt fröna fästade vid central-fästet. — f. ett frö. — Alla mycket förstorade.

445.

ANDROMEDA POLIFOLIA.

Träsk-Andromeda.

Bladen sitta skiftevis, lansettlika med nedböjd kant och inunder silfverfärgade. *Blomskaften* äro sammansittande i toppen med egglika blomkronor.

Linn. Flora Sv. p. 136. Cl. 10. DECANDRIA. *Monogynia.* Liljebl. Sv. Flora s. 167. kl. 7. TIEMÄNNING. Enqvinnad. *Retz.* Flora œc. s. 45. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 106.

Knappt uppsteg der en skönare tanke vid betraktandet af Floras alster, än den som Linnés lifliga föreställning frambragte, då han såg denna täcka Buske i Lapplands träckiga Ödemarker. Lik Poëtens Andromeda i skönhet, genom blommans Rosenfärg, blygsamt hölgd med den tunnaste slöja; lik den fängslade i sitt ödsliga läge, af vatten och Amfibier omgifven, fästad mellan den brustna klippans stenar, sänker hon sitt anlete bedröfvad; men snart öppnande sin barm mot den, som en till hennes räddning skyndande Perseus, lifvande Sommar-Varmen, höjer hon sig, blomstrar, blir bördig och fullkomnas.

Så uppkom namnet Andromeda. Någon yttre likhet med somlige andra växter, föranledde fordom till benämningar än af Sqvattra, än Lingonriset, än Ljungen. Men från alla dessa äro Andromederne (ty det gifvas flere af samma slägte) skiljde egenteligen genom fröhuset som är 4 — 5-rummigt, och hvars skiljeväggar utgå från valvlernes medlersta del (valvulis dissepimento contrariis). Ibland vexternes naturlige familier höra de till de Ljunglike (Ericeæ *Juss.*) eller ibland *v. Linnés* 2-hornade (Bicornes).

Den arten, som nu är föremålet, vexer icke så sällsam i större skogskärr öfver hela Riket. En låg grenig buske, med alternerande, lansettlika ständigtgrönskande blad, något styfva, toppuddade, i kanten invikte, ofvanpå glatta och starkgröna och inunder grå-hvita eller silfverfärgade. Blomskaften sitta umbellikt i toppen af grenarne, enblommige, med små blomskärmar vid deras fäste, och hel och hållne nästan genomskinligt rödaktige. De eggrunda blomkronerne, synlige i Jun. och

juli, luta nedåt, liffärgade *); ännu lifligare är sjelfva blomfodrets färg. Hanknapparnes tvenne horn (bakböjde, i toppen på denna) utmärka slägtskapen. Frukten blir en på rak stjelk sittande rynkig, eggformig kapsel med många aflånga, glänsande frön inom 5 rum, med rundade skiljeväggar på oftvannämnde sätt.

Medicinal nytta har denna vexten ingen känd. Ekonomerne anse den skadlig för får, förmodel. mest i anledning af det sumpiga läge som hyser den, och hvarest desse kreaturen vantrifvas. Men Geten äter den utan fara, och äfven Svinen (*Hornemann*). Bladen röja lika sammandragande egenskap som Lingon- och Mjölon-riset, och torde således vara ett garfnings-medel. Äfven Sidenfärgare i Moscou sägas nyttja blad och stjelkar till svart färg, i ställe för Galläpplen (*Retzius*).

Tab. en del af busken, blommande, i nat. storl. a. blomfodret med pistillen samt honingskörtlar kring fästet af fruktämnet. b. en blomkrona öppnad. c. en sådan sittande vid stjelken och blomfodret. d. fruktfästet med 10 uddar som omgifva kapseln. e e — *Ståndarne* med knapparnes horn — * Alla figg. förstorade.

*) "Est quædam gentilitas admirabilis in flore & pedunculo a rubore subpellucido florido aucta, sed quasi nube glaucescente modeste involuta, qua admodum placet hæc Andromeda in his desertis." *Wahlenb.* fl. Lapp. l. c.

446.

GALEOPSIS CANNABINA.

HAMPARTAD ÅKER-NÄSSLING.

Stjelken är sträfhårig och dess leder upptill tjocka (svälde). De öfverste blomklasarne sitta tätt tillhopa. *Blomfodret* har stickande uddar, 3 — 4 gånger kortare än Blomkronan, hvars hjelm är kupig.

Linn. Flora Sv. p. 204. (Galeopsis Tetrahit b., Fl. Lapp. 193. Cl. 14 DIDYNAMIA Gymnosp. — Liljebl. Sv. Fl. s. 249. (Galeop. Tetrahit. A. Cannabina) kl. II. TVÅVÄLDIGE: Med nakna frön.— Flora dan. t. 929. (G. Cannabina) Engl. bot. I. 697. — *Smith* brit. 630. *Curt.* lond. I. 38. (Galeopsis versicolor) *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 163.

Hos de tvåväldige Vexterne med nakna frön måste hufvudsakligaste skillnaden sökas i förhållandet af Blomfodrets mynning och hos någondera af Blomkronans läppar. Hos Åker-Nässlingen äfven, *Blomfodret är 5-klufvit med spetsade uddar, och blomkronans nedre läpp har 2 upphögde tänder ofvanpå, och den öfre är hvälfd och naggad.* Vextfamiljen är sjelfkänd.

Denna arten har förr, (äfven af v. Linné sjelf) blifvit förenad med den allmänna Åkernässlingen eller Sugorne (G. Tetrahit); men utom den nästan 4 dubbelt större och mer mångfärgade blomman, är äfven artens beständighet genom sådning under flere år pröfvad, så att den må säkert såsom egen antagas. Den 4-kantige stammen, som är annuel, vexer half aln hög, sträf af styfva, nedåtstående korrta hår, och märkel. utsväld vid lederne eller bladens fästen. Bladen, som något likna hampa, äro dubbelt större och blekare än på den allmänna arten, samt sträfva, utan nässlans egenskap. Blommorne, som vexa i täta kransar mot toppen, äro gula till färgen, med lång pip, och nedre läppen målad i svalget med branngula ränder, och hela medlersta fliken är fiolet el. purpurröd. Den öfre eller hjelmen är både vidgad och mycket kupig.

På Åkrar är denna ingen ovanlig vext. Kor, får och getter äta den i dess spädare tillstånd liksom Sugorne, och

GALEOPSIS CANNABINA.

är väl möjligt, att olja kan prässas äfven ur dennas frön. *Succow* säger, att kring Lauterburg gör man allmänt bruk af Tetrahits (de allmänna Sugornes) frön för lampolja; och att 20 skålp. skall gifva hela kannan olja. Ville man odla inländska blommor för prydnad, så förtjente denna arten äfven att ihogkommas. Blommorna recommendera den både genom skapnad, storlek och brokighet.

Tab. Halfva el, öfre delen af örten, blommande, i naturlig storlek.

SEDUM TELEPHIUM.

Kållik Bergknopp. Käringkål, Kärleksört, Bäckeblåcke, Huslök. På Finska: *Jänexen kaali, Maxa ruoho, Sjanleuvan lethi, Tondunparta, Willuruoho.*

Örtstjelken är rak. *Bladen* aflånga, i bräden sågade och *Blomknippet* bladigt.

Linn. Flora Sv. p. 152. Mat. Med. p. 217. Cl. 10. DECANDRIA Pentagynia. — *Liljeblad* Sv. Fl. p. 188. kl. 7. TIEMÄNNINGAR, 5 Qvinnad. — *Retz.* Fl. œc. s. 670. Murr. Appar. Med. 3 p. 348. *Pharm. Telephii* vulgo *Fabæ Crassæ s. Fabariæ* Herba, radix.

Vid N:o 149 och 430 förutgående, förekomma tvenne arter af samma slägte som denna, hvars utseende dock knappast förråder slägtskapen med dem om ej genom sin saftighet och blommans karakter. Den är allmän på högländte ställen, hustaken och mellan stenar, serdeles på lerig el. kalkartad grund. Roten är perennerande, knölig, köttig och inni hvit. Örtstjelken (ofta fler tillhopa) vexer upprätt, 1 - 2 - qvarter hög, enkel, trind, än grön, än purpurfärgad el. rödprickig, besatt med tjocka, saftiga, stundom blå-gröna släta blad. I toppen förena sig blommorne i bladiga knippen, än hvita och än rödaktiga, och slå ut i Aug. och Sept. med röda hanknappar. En stor art finnes här och der också, med större blomknippen och hvit-gula kronblad.

Fordom stod vexten på Apteks-listan, men har nu derifrån försvunnit, och säkert med skäl, ty färska saften är utan lukt och nästan smak, blott slemmig. Den har fordom blifvit brukad intagen för stranguri. Utvertes äro utan tvifvel de krossade bladen af mer nytta såsom lisande svedan då bränsår dermed beläggas. Äfven i fulslag och på gyllenåders taggar kunna de tjena. — Färska, doppade i ätticka och laggde på liktornar samt ofta ombytte, borttaga de dem merendels (*Berg. mat. med.* 374).

Roten af vexten har länge varit ett vidskeppelsens föremål, bland annat ansedd som ett betydande amulet för blinda gyllenådern. Lika många knölar som taggar (in ano) borde

Sedum telephium.

finnas på roten, hvilken skulle bäras på ryggen mellan axlarne tills den torrkat. Verkeligare nytta skulle kanske för samma krämpa vinnas, om roten efter *Chomels* uppgift, stöttes och med färskt smör öfver eld till saltva bereddes och sedan efter behof applicerades. Huslök ätes sällan om icke i nödfall af hornboskap, aldrig af hästar; men svin gå den sällan förbi och Bi söka blommorna.

Tab. Vexten i nat. storlek utom roten. a. En blomma förstorad. b. Fruktämnet. c. Frukten tvärs afskuren.

448.

LOTUS MARITIMUS.

Hafsstrand-Lotus.

Bladen äro saftige, glatta. *Blomskaften* enblomige. *Skärmarne* lansettlika och *Fröbaljorne* 4:kantige.

Linn. Flora Sv. p. 262. Öländ. res. s. 143. Gottl. 167. Cl. 17. DIADELPH. Decandria. — *Liljeblads* Svenska Flora s. 328. kl. 14. TVÅKULLE med Ärtbaljor.

Med den allmänna Lotus eller de så kallade Käringtänderne (No 334) synes denna icke hafva mycken yttre likhet; emedlertid äro blommornes väsentliga kännemärken desamma: "Blomvingarne vid öfre kanten hopfästade, och fröbaljan rak samt fylld med trinda ärter." Den närvarande arten torde höra Scandinavien ensamt till, och är ibland de inländske sällsammare örter, och träffas t. e. vid Ölands norra udde, på den under vintren af hafsvattnet lödade stranden; äfven på Gottland. Roten är perenn, och örtstjelkarne flere, ofta nedliggande, trinda enkla, likväl nedtill stundom korrtgrenige, besatte med några tilltryckta styfva hår. Småbladen äro liksom köttige, utan egna skaft, släta, blott med några hår vid kanten mot spetsen. Stiplerne äro hvasse, längre än bladskaften och af bladens storlek. Blomskaften komma ur bladens veck, ensamne, dubbelt längre än bladen, trinde, med en, sällan 2 blommor. Blomskärmarne bestå af 3 lansettlika blad, kortare än blomfodret, och det medlersta längre. Blomfodret är i kanten hårigt. Blomkronan mycket större än på Käringtänderne, gula: deras segel är inunder rödådrigt, vingarne höggula, och kölen korrt och grön i toppen. Fröbaljan blir ända till tumslång, fyrkantig med hinnaktiga hörn. Blommorne visa sig i Juni, Juli och Augusti månader.

En del botanister hålla för att *Lotus siliquosus* L. är icke specifikt skilld från denna. Von *Linné* har dock ansedt den sådan medelst längre örtstjelkar samt håriga blad och blomfoder, att icke nämna localen af den förra som är Södra Europas sidlandta ängar, då den Svenska endast träffas på nämde hafsstränder.

Lotus maritimus.

För någon egentlig nytta är den icke bekant. Fåren förtära den med de öfrige Sältingsvexterne.

Den fyrkantiga fröbaljan ger anledning att anföra en slägting som odlas i trägårdarne eller de så kallade *Sparrisärterne* (Lotus tetragonolobus L.). Dess rot är annuel och bladen icke köttige; blomskärmarna ovala, det medlersta småbladet tandadt och skidorne vida större, samt blommorne röda. Den är inhemsk i Sicilien, men cultiveras lätt genom plantering af ärterne om våren på trägårdsjord, som andre Legumer. Spritade och tillredde äro de en välsmakande föda; Blommorne pryda dessutom sin plats på Blomsterrabatten.

Tab. Vexten i nat. storlek, blommande. a. Blommans Segel. b. Vingarne (i nat. st.). c. Hansträngarne. d. Pistillen (något förstorade). e. Baljan i nat. storlek. f. Genomskärningen af en balja.

Pit. of Palmstruch. Grav. of Rackmon.

EPIPACTIS PALUSTRIS.

(Serapias longifolia Linn.)

Kärr-Zymbel.

Bladen äro ovalt-lans[illegible]ettlike och omfatta stjelken. *Blomskär[illegible]ne* äro kortare än blommorna, som v[illegible]redåt, med trubbig och naggad *Blomläpp* af kronbladens längd.

Spec. plant. ed. *Willd.* 4. 1. p. 84. — *Swartz* Act. Holm. 1800. s. 232. *Linn* Syst. nat. 12. p. 503 — Sp pl. p. 1345. V. (Serapias Helleborine) Cl. 20. Gynandria *Diandria.* (Monogynia Svartz) *Liljeblads* Sv. Fl. s. 240. kl. 10 Tvätydige Enqvinnade. *Haller* Act. helv. 4. p. 111. — Stirp. helv. 2. 154. t. 39 (Epipactis) — *Smith* Fl. brit. 3 p. 943. — Engl. bot. 1, 270 (Serapias palustris.).

Orkis-familjen lika så utmärkt som den är stor i Vextriket, indelas bäst i 3 klasser efter Hanknappens och frömjölets olika förhållande. Den första — hos hvilka *knappen* är sammanvuxen med pistillens kropp, och frömjölet, tvenne af små blå-lika gryn sammansatte och med fot försedde massor, gömde i hvar sitt rum af knappen. — Den andra — hvars *knapp* är fästad bakpå stiftet och qvarsitter, och pollenmassorne fingrynige liksom mjöl, fritt liggande inom rummen. — Den 3:dje — hvilkas hanknapp lik ett lock el. upp- och nedvänd strut, ligger öfver pistillens topp, samt lätt affaller och frömjölsmassorne utgöres af stora, delbara platta eller runda kulor. —

Det är till den andra afdelningen som Zymbel-slägtet hör, och igenkännes derjemte, genom sin 5 bladiga och nästan öppna blomma, som icke äger någon Sporre (ecalcarata). *Von* Linné förenade väl under namnet Serapias både denne art och flere andra som likväl äro genom de nämde delarnes egenskaper väsenteligen skilde. Endast desse sednare hafva behållit hans benämning *), och det namn som Haller antagit (Epipactis) är tillagt de öfrige, hvilket ock nu vunnit allmänt bifall.

Kärr-Zymbeln har en perenne, krypande rot, från hvilken utlöpa långa, enkla, köttiga trådar, som sprida sig på sumpiga mässfulla ängar bland gräset. Den är likväl ingen allmän vext. Örtstjelken är upprätt, ofta en half aln lång, ned-

*) Serapias Lingva, cordigera och Oxyglottis.

till bladfull, trind och slät. Bladen omfatta den likt baljor vid basen, upptill bredt el. ovalt lansettlike, efter längden nerfulde, helbräddade och släta. Blommorne, prydlige, men utan lukt, 6 - 10 förenade i en gles spira, vetta nedåt, och bli omsider hängande, hvar och en med sin korta skärm (bractea) vid fruktämnets nedre ända försedd. Kronbladen äro vidöppne; de tre yttre grönaktige, — de 3 inre hvita, men alla rödfläckige. Blomläppen är af samma längd, 3-flikig, vid basen konkav, (utan sporre) med purpurstrimor vid sidorne, och uppstående trubbiga sid-flikar, och den medlersta större, utbredd, nästan helrund, naggad el. rynkad, och nedböjd, samt baktill mot mynningen utmärkt med 2 gula knölar. Hanknappen fästad som ett läck vid pistillens bakre kant, blir alltid qvarsittande. I Juli och Augusti träffar man denna arten blommande.

Nyttan är säkert obetydlig af vexten. Boskapen begagna likväl den samma, med det öfriga gräset på betet.

Svenska Flora äger flere prydnader af närmaste slägtskap med denna. Men de äro ännu sällsammare, och finnas hos oss knappt utom Gottlands och Ölands stränder, hvarest till Botanistens förtjusning, så stor mängd af desse skönheter, kring midsommarstiden, förekomma.

Tab. Hela vexten, blommande, så stor som i naturen. a. Blomläppen med fortplantningsdelarne. b De sednare, särskilte, tillsammansittande. c. Sjelfva Hanknappen, sedd på undre sidan.

450.

AIRA CANESCENS.

Borst-Tåtel. På Tyska: *Bocksbart.*

Bladen äro trinda, tagellika. *Stråct* uppstigande, med leder och en hopdragen *Blomvippa*, hvars blommors *agnborst* (aristæ) äro klubblika i toppen.

Linn. Flora Sv. p. 25. Skånsk res. s. 103. 227. 281. Cl. 3. Triandria digynia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 40. kl. 3. Tremänning. Tvåqvinnade. *Retz.* El. æc. s. 33.

På Skånska sandiga fälten (hvilka skiftevis upptagas till åker,) och på flere andra ställen i södra Sverige (Småland, Blekinge, Bohuslän), särdeles nära hafskusten der sand finnes, träffas detta gräset vexande. Roten är perennerande, stundom blott tuårig, och utgöres af knippvis samlade, mycket långa hårlika rottrådar —. Många strån vexa tillhopa, 3 — 6 tum långa, med ett par leder och uppstigande. Bladen, mäst från roten, äro nästen tagellika, sammanrullade, korta, styfva, sträfva och blågröna. Längre upp på strået likna de långa baljor. Blomvippan är 1 — 2 tum lång, upprätt, mycket hopdragen och blott under blomningen något utbredd. Blomfoderskalen ha en silfvergrå färg, och sträf köl. De äro kortare än de bägge inre Blomstren, hvilka äro finhåriga med ill. Ett Agnborst uppkommer hos hvarje, nära från det yttre blomskalets bas, nästan lärgre än blomfodret, ned till jockt, brunt, med ett knä och en tandad krans midtpå, och ofvantill hvitt *med klubblik spets*. Ståndarne äro violette. Detta gräs blommar i Juli, och som det af sin blågrå färg och ljusare blomvippa är blekare än gräsen i allmänhet, är det lätt kändt från alla andra. Men som det är hvad man kallar hårdt, kan icke stor förmån väntas derifrån. Emedlertid ätes det af kor, getter och får. På sandfält kan det göra någon nytta såsom bindande, om frön deraf till utsäde blandas med andre som pröfvas tjenlige för en sådan local.

Tab. Ett ståndaf gräset i naturlig storlek. a. En blomma med bägge blomstren inom blomfodret. b. Ett af de inre blomstren, Bägge förstorade.

451.

GENISTA TINCTORIA.

FÄRG-GINST. Prenngräs.

Har *busk-stam*, med upprättstående och strimiga *grenar* utan taggar. *Bladen* äro lansettlika och glatta.

Linn. Fl. Sv. p. 248. Cl. 17. DIADELPHIA. Ord. Decandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 316 kl. 14 med *ärtbaljor*. *Retz.* Fl. oec. s. 282. *Pharm.* Genist. herba, Flores Semina.

Ingen örtfamilj äger med sin vid första åseendet öfverallt lika blomform mera flerfaldig växtskapnad än den hvartill Ginstslägtet räknas, eller *växter med båtlika blommor* (Papilionaceæ); buskar och örter, med och utan taggar samt mer och mindre varaktig rot, paras under lika slägtbenämning tillsammans. Till Svenska Flora höra flere *Ginst*-arter, till följe af hvilkas karaktér, deras blommor hafva *strängarne hopväxte i en stam och kölen befinnes nedtryckt af ståndarne och pistillen, samt seglet uppstående och tillbakaböjt från den sednare.* Det härjemte förestälde slag träffas vexande vid åker-renarne emellan Borstorp och Skattwalla, samt på en backe i Malma socken nära Hunneberg i Westergötland. Den har träaktig rot äfvensom stam nedantill, hvarifrån många raka grenar uppstiga, ibland ikullliggande, men styfva, trinda ehuru fårade, utan taggar, (som hos några andre arter finnas), samt tätt försedde med skiftevis sittande blad, utan skaft, lansettlika, mest glatta, likväl stundom här och der hårbräddade. I bladvecken framkomma blommorne under rötmånaden, ensamme sittande, nästan skaftlösa och af guldgul färg. Blomfodret är kantigt, och fröbaljan, som innehåller många frön, är snarare platt än trind.

Denne Buskvext trifves synnerligen väl oaktadt jordmånen är mager, men till föga hugnad der den finnes, såsom med roten mycket kringspridande och utträngande alla andra, utan att genom betydande hushållsnytta betala sitt intrång. Boskap och Hästar sägas emellertid arbeta den. I gamla tider tillreddes ett Salt (Sal Genistæ) deraf, och hvilket utropades åsom då specifikt för vattensot. Egenskapen att hysa gult färgämne har också varit länge känd så väl hos de färska blommorne som hos de torkade. Ylle och linne får med

tillsattserne af Alun, Koksalt eller Pottaska samt medelst kokning nyanser af gult och brunt. Ryska Allmogen begagnar också på vissa ställen färgginsten, förenad såväl med deras Qvas, som Ekebark. Ginstblommor kokade med lut, göra färgen Pomeransgul; och när Ylle betas förut i Vismut solution, stöter det gula i Citron. Blommorne duga dessutom till botten för grönt, hvilket i Indigokyp vinner anseende. Den färgtillredning som af Målare kallas *Schüttgelb*, säges också göras af denna vextens stenglar och blad, då de sjudas med kalkvatten, och man låter soppan koka på nytt med Krita och Alun.

Tab. En gren. blommande; i nat. storlek.
**) En qvast med mognande fröbaljor.
a. blomfodret. b. kölen. c. en vinge, d. seglet. e. stamina och pistillen; förstorade.

452.
a
b.
c.
d
e
f
Grav. a. Ruckman.

452.

LOBELIA DORTMANNA.

Watten-Lobelia. *Nat-blomster.*

Bladen upkomma alla från roten, jemnbreda och helbräddade, inuti pipiga och 2-rummiga. *Blomstjelken* är nästan bar, med blommor åt en sida hängande.

Linn. Sv. Fl. p. 304. Cl. 19. Syngenesia Monogamia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 97. kl. 5. Femmänning. Enqvinn. *Retz.* Fl. oec. s. 421. *Clus.* Cur. poster. pag. 74.

Lobeliæ-slägtet, utmärkt så väl genom sin irreguliert 5-delta blomkrona, klufven längsefter upptill i 2:ne läppar, hvaraf den öfre är 2-delt och den nedre något större och 3-flikig, som med sine 5 hanknappar hopvuxne som en pip omkring pistillen, och ändteligen med en 2-rummig frökapsel som öpnar sig i toppen, räknas af *von Linné* och *Jussieu* till familjen med *klocklika blommor* (Campanaceæ). Den förstnämde store mästaren, satte dessutom detta slägte, sine grundsatser om Sexual-Systemet följaktigt, i den 19:de klassen bredvid Viola, Jasione och Impatiens. Vi ha före detta antagit sednare tiders sätt att betrakta den klassens växter, och gifvit arterne af de uppräknade (med orsakerne uppgifne vid hvarje beskrifning) deras plats bland Pentandristerne, hos hvilka många naturliga slägtingar förekomma.

Lobelierne äro mångtalige i andra verldsdelar. Södra Africa har mängd af dem, och icke mindre den varma delen af America, hvarest de derjemte besitta en hög grad af skönhet. Norden fick ock en art på sin lott, och det var denna, väl mindre lysande, men ger sig icke dessmindre genom det ovanliga i delarne tillkänna. Hon är en perennerande Vattenvext, befintlig vid stränderne af flera sjöar och floder i Riket i synnerhet i Småland och Upland, i lugnvatten, dock alltid på ren och klar sandbotten. Roten består af långa, enkla trådar. Örtstamm finnes egentligen ingen, utan bladen uppkomma alla från roten, smala, helbräddade, trubbiga i ändan och bakböjde, märkvärdiga såsom inuti pipiga eller delade längsefter i 2 åtskilda rum. En blomstjelk, mer och mindre lång efter djupet (ända till halfannan alna), uppstiger

merendels rak, stundom något vriden, men trind och slät, och visar ofvan vattenbrynet en klase med spridda och åt ena sidan vettande, hvitblå blommor på korta stjelkar, och en liten skärm eller blomfjäll under hvarje. Blomfodret består af 5 blad, kortare än blommans pip. Hanknapparne och Pistillens märke äro skriggige. Fruktämnet, som är under blomningen hängande, uppräter sig då fröna innom de 2 rummen mogna.

Den berömde Örtkännaren *Clusius* har först omtalat denna vext, hvilken han först erhöll från en Apotekare i Gröningen benämd *Dortmann*, och som kallade den *Sjö-Lilja* (Gladiolus lacustris.).

Det är i naturen af större delen *Lobelier*, att i deras delar hysa mjölksaft. Det gör också denna temmeligen ymnigt. Några slägtingar mellan Tropikerne äro derjemte kände såsom illgörande, t. e. Lobelia Tupa och longiflora, hvaraf blotta lukten från roten gör kräkning. Det är väl icke utrönt och torde icke eller besannas, att den här tecknade bör också vara misstänkt; ty *Clusius* säger, att saften är söt, och att Ankorne finna i bladen ett särdeles angenämt födelämne. Emedlertid som den lätt uprifven från sjöbotten, är den förtretlig för Fiskare, som vid notdrägter finna redskapen snart fylde med densamma.

Tab. Vexten blommande i nat. storlek. a En blomma, förstorad, skild från blomfodret. b. Blomfodret med Ståndarne lossade vid basen, för att visa huru de äro sammanväxte uppåt. c. Öfre ändan af Ståndrarnes strängar tillika med de sammanväxte hanknapparne. d. Pistillen. e. I Pistillens märke mycket förstoradt. 1. Ett rotblad på tvären afskuret, 2 rummigt.

453.

Del. of Soartz

PYROLA CHLORANTHA.

Grönblommig Pyrol.

Örtstammen är korrt. *Bladen* runda, ådriga, ofta urnjupna. *Blomstjelken* bar, vriden, med flerblommig klase i toppen. *Blomfoder*-flikarne äro tilltryckte. *Hanstrångarne* uppstigande; *Stiftet* nedböjt och tjockare upptill.

Svartz i K. W. A. Handl. 1810. s. 190. T. 5. Cl. 10. Decandria Monogyn. — *Rivin.* Icon. plant. t. 150. (Pyrola folio obtuso, Flore viridescente).

Tvenne gånger tillförene (N:o 304 och 311) äro *Pyrol*-arter förestälde, hvilka ehuru väl åtskilde, för ett mindre vant öga länge varit förblandade; men under det vi tro att intet tvifvelsmål, i anseende till dessas skiljaktighet, bör äga rum, hysa vi samma öfvertygelse vid anförandet af ännu en art, lika inhemsk som de, och kanske lika allmän, som den *vanliga Rundbladiga*.

Denna, allt sedan *Rivins* tid eller öfver 100:de år sedan förgätna art, är icke sällsam i mässbeklädde skogtrakter der Tallar vexa, och der jordmånen är torr, hård och sandig, både i de norra och södra Provinserne. Den har en krypande rot, en uppstigande örtstam, som vid jordfästet 3-kantig och fjällig ger flera sidlöpare. Bladen äro mindre och rundare än på n. 304, naggade i kanten, snarare än sågtandade, ofta urnjupte i toppen; ådrorne mer upphöjde och färgen mörkare. Blomstängeln nog vriden och nästan bar, har färre blommor, mindre vidöppna, ej hvita eller liffärgade utan gröngula. Blomfodrets flikar äro på denna alldeles tilltryckta, och de främste hanstrångarne (ej alla) stiga uppåt, och hanknapparne äga en märkbar grön spets i ändan, samt de bägge pipige öppningarne i den andra äro mer åtskilde och vidare, äfvensom pistillen uppåt tjockare och dess märke grönt (ej rödt). Med detta olika förhållande kan den visst icke förenas med den rundbladiga och ännu mindre med den klockblommiga arten (P. media). Urvalet dessutom af särskildt växtställe; nästan tidigare blomningstid och brist af

den angenäma lukt som är den rundbladiga egen, äro afgörande bevis för denna rekrytens bestånd som bestämd art, hvars egenskaper, för öfrigt, om den äger några, äro oss ännu obekanta. Det må emedlertid icke misshaga Svenska Botanikens ägare att emottaga detta nya blomster inflätadt i Svenska Florans krans.

Tab. Hela växten i nat. storlek blommande, samt en topp med mogna kapsler. a. En blomma sedd bakpå. b. Ståndrarnes läge med pistillen. c. En ståndare. d. En Hanknapp. e. Pistillen. f. En Kapsel, skuren på tvären. g. Frön i nat. storlek. h. ett sådant förstoradt. i. Ett blad.

454.

Pet. of Palmstruch

Grav. of Ruckman

CONVALLARIA BIFOLIA.

Hjertblads-Konvall. Ikornbär, Hjertbär.
På F. *Oravanmarja.*

Bladen äro merendels *tvenne* på stammen, hjertlika. *Blomkronan* är 4-delt med 4 Ståndare.

Linn. Fl. S. p. 110. Fl. Lapp. p. 113. Cl. 6. Hexandria Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 141. Kl. 6. Sexmänningar Enqvinn. — *Retz.* Fl. oec. s. 182. — *Roth* Fl. german. (Majanthemum Convallaria) Pharm. olim. Unifolii herba, radix.

Vid första anblicken af denna vextens blommor skulle man snart billiga hvad några Örtkännare ansedt nödigt göra, nemligen att skilja denna arten från Konvallernes slägte. Följer man åter den af *v. Linné* banade vägen, blir man snart varse det vara blott af proportionerne och antalet som åtskillnaden beror, och att således, när andre märken öfverensstämma, giltige orsaker till söndrande af ett naturligt slägte ej må sökas. Hjertblads-Konvallen har en något krypande rot, från hvilken tidigt om våren ett enda blad upkommer (orsaken till det gamla namnet), men snart derefter örtstjelken med ett par skiftevis sittande blad, af hjertlik form, kortstjelkade, helbräddade, glatta, med paralellt löpande nerver. I toppen bildar sig, i Junii, en liten rak blomklase, sammansatt af små hvita stjelkade blommor, 2 och 2 tillsammans, hvilka i början odelta och liksom klotformige, omsider dela sig i 4 aflånga flikar, nästan bakåt rullade. Vid deras bas äro fästade 4 ståndare, som omgifva pistillen kortare än de, och försedt med ett tvåklufvit märke. Frukten blir ett bär, af ett liftet pepparkorns storlek, oftast liksom af två sammansatt (dicocca) och hyser innom 2 rum ett frö i hvarje, af hvilka sällan mer än ett enda fullkomnas. När bären mogna lysa de röda, beströdde (liksom på somlige andra Konvaller) med svarta prickar som synas än mer då bären äro gröna.

I hushållningen är denna vext känd hvarken för nytta eller skada. Husdjuren lemna den merendels i fred på den skuggrika skogsängen, strad med otaliga af dessa små täckheter, omkring midsommaren. I Rikets norra provinser kan ingen ört täfla med denna i ymnighet.

Bland forntidens Medicinalier var *Unifolium* så väl ett af gift-antidoter som ansedt att äga sårläkande kraft och egenskaper.

Tab. Vexten i nat. storlek. * En bärklase. a. En utslagen blomma. b. En öppnad. c. Ett bär. d. detsamma på tvären tuskurit: alla figg. förstorade.

455.

MERCURIALIS PERENNIS.

FLERÅRIG BINGELÖRT.

Örtstjelken är enkel och utan grenar. *Bladen* äro sträfvà.

Linn. Fl. Sv. p. 360. Cl. 22. DIOECIA Ord. Enneandr. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 218. Kl. 9 Mångmänning. 3-5-qvinnad. *Retz.* Fl. oec. s. 456. *Essens* Einleit. zur kentniss und benutz. einheim. pfl. deutschl. n. 6.

Såsom tvåbyggare har Bingelörtslägtet könen på särskilta örtstånd. Dess hufvudmärke består i ett 3-delt blomfoder, utan blomkrona hos bägge könen; men i hanblomman finnes 9-12-ståndare med klotformiga tvillingsknappar; och i honornes en pistill med 2 stift samt en 2-knölig kapsel med 2 rum och enkla frön. Fruktens skapnad utvisar lätt den naturliga frändskapen med de 3-knölige (tricoccæ) eller som *Jussieu* kallar dem: Euphorberne. Den Svenske Bingelarten är en bland vårörterne i buskbeväxte lunder t. e. på Öland och Gottland, äfven som här och der i de medlersta och sydligaste provinser. Roten, som perennerar, är mycket grenig, krypande och hvit. Örtstjelkarne alldeles enkla, bli 2-3 qvarter höga, trinda och i toppen besatta med skaftade, ovala hvassa blad, naggade i kanten och något sträfva af fina hår på ytan. Emellan bladen sitta hinnaktiga bladfjäll, som böja sig tillbaka. Tidigt om våren, när hvitsippan blommar, visa sig Bingelens blomklasar på ensamma stjelkar i bladvecken. Blommorne äro ganska små och grönaktige. Å ömse sidor af honornes fruktämnen sitter ett spitsadt fjäll tilltryckt, hvilket *Jussieu* gissar föreställa et par sterila han-strängar. Frökapslerne äro sträfhåriga.

Bingeln har varit ansedd såsom en af de skadlige vexter för lefvande djur. Man har observerat, att utom af getter röres den ej af andre. Det saknas också icke äldre anteckningar (*Rajus*) att örten befunnits giftig för menniskor, ehuru ytterligare bevis ännu tarfvas för att bekräfta det. Må hända hyser den något misstänkt, såsom blånande vid torkningen. I synnerhet göra rötterne det så snart de uptagna blott ställas för luften. Torkar och sönderskär man dem, samt öfvergjuter med vatten, vinnes deraf en Tinctur, som visar en saturerad skön blå färg, hvilken, enligt *Voglers* uppgift, skall tåla både syror och luft. Låter man den något koka,

blir den karmosinröd och äkta. Det är i synnerhet de gröfre rötterne, som ge den färgen. De finare åter snarare violet. Skrifpapper, hvitt silke och linne bli också blå, om de doppas i den varma tincturen. Ylle och Silke, betade med Zinksolution, vinna genom kokning med rötterne, en svag violette färg. Det vore interressant att flere rön anställdes för nämde ändamål, som väl torde löna mödan.

Tab. Ett stånd med hanblommor, i nat. storlek. † En klase med honblommor af särskilt stånd. a. En hanblomma. b. En ståndare. c. En honblomma. d. En kapsel. En sådan i tu skuren verticalt. f. Ett frö (alla förstorade).

456.

BROMUS MOLLIS.

Ludd-losta.

Blomvippan är upprättstående, luden. *Småaxen* allånga, med ijusa kanter och raka *borst*. *Bladen* äro mjukhåriga.

Linn. Sp. pl. p. 112. Cl. 3 TRIANDRIA Digynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 50 kl. 3. TREMÄNN. Tvåqvinnad. *Retz.* Fl. oecon. s. 126.

På lika sätt som Råglosta innästlar sig på Råg-åkrarne, så träffas denna arten ibland Kornet, dock mäst på sandig grund. Det är ett mjukt ljusludigt grässlag. På åkren är roten annuel, men på obrukade ställen tuårig. Strået blir ända till alnslångt, rakt, ledfullt, ludigt, särdeles vid lederne. Bladen äro temmeligen breda och platta med 7 tydliga nerver, samt å ömse sidor, fast i synnerhet på den öfre, mjuka, hvitludna med strimige baljor. Blomvippan, som står rätt upp, är något hopdragen och småaxens skaft korta och odelta. Sjelfva axen äro ovala spetsade, något hopklämde, finludne och omfatta 5-7 småblomster, hvilkas yttre blomskal äro 2-klufne i toppen, och borsten längre än blomskalen och raka.

På backar och magra ängar träffas icke sällan en liten afart af Ludd-lostan, knapt half qvartershög och blott några få, 3-4-blommige, lutande små ax, som äro nästan släta. Man skulle snart anse den vara en helt annan art, men bör ej åtskiljas.

Detta grässlag ätes gerna af kreaturen, och må derföre anses fördelaktigt; det skulle äfven kunna odlas på sandiga ställen, men fordrar, såsom blott tuårigt, att till någon del få fröa sig, för att icke utrotas. Vidare om bruket af *Ludd-lostan* må Prof. *Retzii* Fl. oecon. på ofvan anförde ställe jemföras.

Tab. Gräset (en del deraf) i nat. storlek. a. Ett småax. b. Blomfoderskalen. c. De inre. d. Pistillen.

PAPAVER DUBIUM.

RÅG-WALLMO.

Fröhusen äro aflånga och släta; *Stjelken* mångblommig och besatt med tilltryckta fina hår. *Bladen* äro parbladiga och småbladen pinntaggade.

Linn. Fl. Sv. p. 182. Cl. 13. POLYANDRIA Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 213.

Vallmo-slägtet är ett af de utmärktaste för de kännemärken genom hvilka det bestämmes ibland sina naturliga fränder, de *Vallmo-lika* (Papaveraceæ). Dess blomfoder är 2:bladigt, ehuru vid sjelfva utvecklingen affallande. Kronbladen äro 4; Pistillens märke är nedtryckt, stråligt och qvarsitter på fröhuset, som är enrummigt och öppnar sig medelst små hål rundtomkring under märkets kant. Trenne arter höra egentligen till vår Flora, ehuru flere synes mycket lätt beqväma sig till klimatet, och äfven bilda ogräs. Måhända äro ock de, som nu anses för inhemska, af främmande härkomst, såsom ursprungligen flyttade med sädesslagen, bland hvilka de gemenligen sällskapa. Denne *Rågvallmo* är af alla den allmännaste och förekommer särdeles bland vinterrågen, och i synnerhet i Uplands åkrar, på sandig jord. Den blir ofta alnshög, delad med uppräta grenar, besatta med fina hår, dock så tilltryckta att de ej lätt skönjas. Vid roten äro bladen parbladiga och inskurna, ofvantill på vexten äfven pinntaggade med något breda fastän hvassa flikar och släta på ytan. Bladstjelkarne äro tumslånga. Blomstänglarne utskjuta i toppen från stam och grenar, ensamme, enblommige, uppräte (före blomningen nedåt krökte eller hängande) med glesa och något styfva hår. Kronbladen ha en mindre lysande röd färg, och äro i kanten ojemt naggade. Ståndarnes frömjöl är gult och märket märkt med 6—8 strålar. Blomningen sker vid midsommaren och fröna mogna långt före skörden. Fröhuset är slätt på ytan med några otydliga fåror.

Från *Apteks-Vallmon* (Papaver Rhœas) som snart skall efterfölja, är den skild både genom fruktens form och blommans färg, och har dessutom ännu mindre anspråk som medicinalvext. Den ökar ock antalet af ogräsen bland sädesarterne, ehuru sällan till den mängd att blifva som flere

Papaver dubium.

andra besvärande. Kor och getter ser man väl äta densamma, men utan urval, då smakligare finnes.

Dennas anförande ger anledning att tillägga något om Trädgårds-Vallmon (P. somniferum), hvilken för dess allmänhet som vild i trädgårdar, kan nästan nu anses för inföding, ehuru af Österländsk härkomst. Det är ock der man deraf bereder den bekanta Apteksvaran, Opium, som egentligen är den af de ristade fröhusen samlade saften, tjocknad genom solvarmen och sedan afskrapad och i massa förenad. De mogna fröna innehålla intet af denna saftens nerfsöfvande kraft, utan duga deremot till matredning, hvilket äfven Romarne redan kände, och på flera ställen i Södra Europa begagnas än i dag till vällingar och kakor. Fröna innehålla en myckenhet olja, som kan pressas ur dem, och hvilken i Frankrike är känd under namn af *huile d'œillet*. Troligen inblandas den ofta i den Bomolja som exporteras, och blir som det finaste slaget deraf ansedd; och verkeligen af alla vexter som i Europa till Oljeslageri användas, är, utom Olive-Trädet, ingen som ger så smaklig och oskyldig olja som Vallmogen. Odlandet af densamma förtjente således att, åtminstone på vissa ställen, bli ett föremål för landtmannen, då så väl den pressade oljan, som de deraf erhållna kakor, kunna blifva af mycken fördel som födämne både för menniskor och kreatur. Om sjelfva odlingen äro redan goda anvisningar genom Trycket till allmän kunskap lemnade, och hvaribland vi få leda Läsarens uppmärksamhet på det som i Prof. Retzii Flora œcon. s. 485. och följ. i detta afseende förekommer.

Tab. Vexten blommande, i nat. storlek. — a. ett fröhus.

458.

458.

HIERACIUM Pilosella.

Hårnackel. *Musöron.*

Bladen äro elliptiska och helbräddade, på undra sidan hvitludna. *Blomstängeln*, hvarifrån krypande telningar utlöpa nedvid roten, är enblommig.

Linn. Fl. Sv. p. 272. Cl. 19. Syngenesia. Ord. polyg. æqval. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 341. Cl. 15. Svågrar med lika Svågerlag. — *Retz.* Fl. œconom. s. 296. — Act. Ups. 1752. — *Pharm.* Auriculæ muris Herba.

Denna uppkommer af en perennerande rot, som ofvan jorden utsänder, utom några krypande småbladiga rot-telningar, flera blad af elliptisk form, smalare vid basen utan stjelk; de äro trubbiga, helbräddade och inunder hvitludna, ofvanpå lifligt gröna, men sträfva af spridda hår. En enda blomstängel uppskjuter, $\frac{1}{2}$ qvarter lång eller kortare, utan blad, finluden, upprät och enkel med en enda blomma. Blomfodret är betäckt med svarta och hvita hår. Blomkronan är citrongul, men de yttre småblomstren äro på undra sidan skönt purpurstrimmiga. Frön a bli omsider mörka, med ett hvitt och för synglaset sträft fjun. I Maj börjar vexten blomma, och fortfar nästan hela sommaren och förgyller de torraste och magraste backar. Dess blomma är en af dem som höra till Floras urverk, emedan den reguliert öppnar sig kl. 8 om morgonen och tillsluter sig kl. 2. På bördigare ställen blir stängeln ibland 2:blommig, och bladen åro nästan lika gröna å ömse sidor. Slägtets karakter är redan gifven vid n. 411.

Vexande på sådana trakter, som för fårens trefnad anses de sundaste och bästa, ser man denna vext då och då förtäras af dem: ehuru *Gemmershausen* tror den vara skadlig; af hvad grund är oss likväl obekant. Hästar afbeta den gerna, och bien flyga aldrig förbi dess blommor utan att skatta dem af den håningsaft som finnes i småblomstren. Färsk, hyser vexten någon beska, äfven som andre dess slägtingar göra det, och röjer äfven mjölksaft. Såsom fordom räknad ibland Apteks-vexterna, tillades den hopdragande egenskaper, och derföre skulle den tjena för diarréer och utvertes för bråck. Genom beskan trodde man den gagna för reformar och annat utslag. Man tviflar nu icke mera på osäkerheten af medlet för Läkarens behof.

Vid rötterna af denna Nackel-art, träffas då och då larver af en Coccus, som färgar rödt och är väl beskrifven i Act. Ups. 1752.

Tab. Ett blommande stånd i nat. storlek. a. ett småblomster sedt framtill. — b. baktill. — c. ett fröfäste med mogna frö. — d. ett frö ensamt.

459.

459.

CHENOPODIUM URBICUM.

By-Molla.

Bladen äro treangelformiga och något tandade. *Blomklasarne* äro bladlösa, sammansatte och sitta tätt intill stjelken; blommorna äro hopgyttrade.

Linn. Fl. Sv. p. 215. Cl. 5. Pentandr. Digynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 209. Cl. 5. Femmänn. 2:qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 184.

Då knappt en vext är allmännare på odlade ställen än *Svinmollan* (n. 411.) vid hvilken slägtets hufvudmärke är uppgifvit, förekommer denna mindre vanligt, men ses likväl här och der ymnigt nog vid gator och husväggar t. ex. i Visby, Upsala och i Södra Sverige. Roten är annuel samt örtstjelken 2-3 qvarter hög, trind men kantig och rödstrimmig, samt både enkel och grenig. Bladen ha en aflång form, och äro tillika nästan spjutlika; de smärre äro dock vid basen rundade; alla i brädden, särdeles vid midten, något (ej djupt) tandade; men mot toppen hela. Blomklasarne sitta i bladvecken, uppräta och tryckte till stammen, stundom längre än bladen, grenige och utan några, emellan de sammangyttrade blommorna, blandade smärre blad. De emot toppen förena sig, liksom i en gemensam vippa. Vextens färg är helt grön, äfvensom blommornas, hvilka visa sig i Aug. och Sept. Fröna bli nästan så stora som Roffrön. Med Trädgårds-mollan har den visst ingen annan gemenskap, än den emellan begge varande familje frändskap.

Af husdjuren äta får och getter denna art; och bladen, i synnerhet de spädare, kunna väl brukas som spinat och ibland grönkål. Enligt Georgii berättelse duga äfven fröna till föda, och skall bröd kunna bakas af det mjöl som af dem males.

Tab. — Öfre delen af vexten, i nat. storlek.

a
l

460.

TRIFOLIUM MEDIUM.

Skogs-Klöfver. *Zigzag-Väpling.*

Örtstjelken är grenig, hit och dit böjd, med smala spetsiga *stipler*. *Axen* äro glesblommiga.

Linn. Faun. Svec. 2. p. 558. Cl. 17. Diadelphia Decandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s 330. (Trifol. pratense Var. A. & B.) — *Retz.* Fl. œcon. s. 727. (T. flexuosum.) *A. Afzelius* i Transact. Linn. Soc. 1. p. 237. *Jacq.* Austr. t. 386. (T. flexuosum.) *Fl. dan.* t. 1273.

På högländta skogsängar och backar der jordmån är kalkhaltig eller lergrund finnes, synes denna Klöfver-art i synnerhet trifvas. Den har vid första påseende så mycken likhet med den vanliga röda klöfvern, att man hållit den för afart deraf. Åtskillnaden är likväl ganska säker; ty vexten är grenigare och stjelken zigzagvis böjd, med stipler parvis vid delningarne, långa och smala samt hvassa. Småbladen äga en elliptisk form, alldeles helbräddade, men stundom finhåriga i kanten, och inunder blågråaktiga, samt de transversela nerverna närmare hvarandra. Blommorna som utgöra runda hufvuden, sitta glesare och mer utspärrande än hos Ängsklöfvern, och äga en högröd färg. Blomfodrets begge öfre tänder äro kortare än de öfrige, af hvilka den medlersta eller nedersta är längst.

Roten är lång och krypande, och har af Engelska kultivatörer blifvit ansedd såsom varaktigare än den af allmän klöfver. Blomningen börjar och senare, och efter midsommar.

För kreatur är denna väplingsart ett välsmakligt grönfoder. *Arthur Young* sätter denna främst af alla, och påstår att den ger både bättre mjölk och smör, och att kreaturen icke af detta slag befara *trumsjukan*, en vanlig åkomma vid omåttligt klöfverbete. Som några hyst tvifvelsmål i anseende till dessa föregifna fördelar, lönar det väl mödan att nya rön dermed anställas; emedan denna art har knappt hittills varit ordentligen hos oss odlad.

Tab. — Vexten i nat. storlek med sin rot. — a. En blomma särskilt. — b. ett blomfoder — begge förstorade.

461.
a

461.

BROMUS ASPER.

Skogs-Losta.

Blomvippan är grenig, spridd och lutande. *Småaxen* jemnbreda och aflånga med lansettlika och trinda *blomster*. *Bladen* äro enformiga; de nedre (i synnerhet) håriga.

Linn. Suppl. pl. p. III. Cl. 3. Triandria Digyn. — *Retz.* Fl. œcon. p. 127. *Linn.* Syst. Veg. 13. p. 102. (B. ramosus.) *Curt.* Fl. Lond. 2. t. 8. (B. hirsutus) *Pollich.* Fl. palat. 1. 116. (B. montanus.) *Villars* Dauph. 2. 117. (B. nemorosus.) *Huds.* Fl. Angl. p. 51. (B. nemoralis).

Ett mindre allmänt grässlag som förekommer på buskbevexta, skuggrika och något sidländiga ställen och sandig jordmån, på Gottland (Wahlenberg), Öland (Svartz) och i Skåne. Roten är knappt mer än tvårig, ofta blott annuel med tjocka och horisontelt spridda trådar. Strået blir stundom par alnar högt, trindt, rakt, strimmigt, nederst hårigt och bladfullt. Bladen äro utbredda, platta, nerffulla, sträfva och håriga, merendels alla af lika bredd med trinda baljor, af hvilka de nedersta äro mest sträfva. Blomvippan blir ½ aln lång, spridd och lutande, gemenligen med förlängda och parvis utgående större och smärre grenar, som äfven kännas sträfva. Små-axen äro jemnbreda, aflånga, spetsade, hängande, mörkgröna och finludna, bestående af 8-9 småblomster som under blomningen utspärra något. Deras yttre skal äro olika stora, lansettlika med sträf köl, och det större har 3 nerver. Blomkrone-skalen äro ock lansettlika och trinda, med sträf köl men knappt synbara nerver, och den ena försedd i toppen med ett rakt borst af skalets halfva längd; det andra skalet är mer finhårigt, med inböjd kant. Gräset blommar i Juli.

Hårighet och sträfhet af delarne gör detta grässlag lätt kännbart från sina slägtingar. Kreaturen äta det, i synnerhet i dess spädare tillstånd. Att odla det, är väl icke försökt, men skulle troligen lyckas på sandiga ställen.

Tab. Gräset, dess öfre och nedre del, i nat. storlek. — a. ett blomster, särskilt, flere gånger förstoradt.

402.

Gravaf Faukman

462.

ASPLENIUM VIRIDE.

GRÖN TRIKOMAN.

Stambladen parbladiga med romblika och rundade samt inskurna och naggade *småblad*. *Bladfästet* är bortfallande.

Willd. Spec. pl. 5. p. 332. Cl. 24. CRYPTOGAMIA Filices. *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 284. p. 284. — *Svartz.* Syn. Fil. p. 80. Fl. dan. 8. T. 1289.

Då BergTrikomanen (n. 131.) blef beskrifvèn i detta Verk, hade vi ännu ingen kunskap om den artens verklighet såsom Skandinavisk inföding. Dr. *Wahlenberg* har funnit den i Norrska Nordlanden samt i Vestra Finnmarken, vid fjällrötterne, i skuggrika fuktiga bergspringor vexande. Det är också anledning att den torde träffas inom den egentliga Svenska gränsen.

Gröna Trikomanen är utmärkt från n. 131. genom sin finare och mjukare sammansättning, sin gröna färg och medelst hela bladstammens bortvisnande och bortfallande sedan fröredningen är slutad. Hela ormbunken blir sällan mer än 2-3 tum hög, alltid i tufva uppskjutande. Bladstammen är annuel och grön, samt småbladen anfästade med en ganska kort stjelk; dels halfrunda, dels romblika och rundade med trubbig spets; mest skiftevis sittande 16-20 på hvar sida. Öfverst i toppen löpa de oftast tillsammans. Fröredning-linierne äro paralela och intaga $\frac{2}{3}$ af bladets bredd. Deras betäckning (indusium) är hvit, hvilken, då den snart affaller, kapslerne utvidga sig och utgöra liksom oregelbundna fläckar.

Huru mycket denna skiljer sig från Berg-Trikomanen, ses vid jemförelsen. Den sednare har en perennerande, styf och nästan svart bladstam, hvarå, för öfrigt formen af småbladen och fröredning-linierne äro tillräckligt skiljaktige.

Något nyttigt användande af den här beskrifne, kunna vi väl ej nu tillägga, men för att komplettera kännedomen af alla inhemska som höra till denna hos oss mindre talrika familjen, torde dennas anförande icke sakna bifall.

Tab — Ormbunken i största storlek tecknad. — a. ett af småbladen på öfre sidan. — b. på baksidan med fröredningen. c. en samling af frökapsler, mångfaldigt förstorade.

463.

463.

ROSA EGLANTERIA.

NEGLANTYR-ROSEN. *Lukt-törne.*

Frukten är aflång, i början fintaggig. *Stam* och *grenar* äro väpnade med krökta taggar. De gemensamma bladskaften äro taggiga; *småbladen* eggformiga, inunder brunprickiga och äfvensom stiplerne i kanten med kliblika hår fullsatta.

Linn. Sp. Pl. I. p. 491. Fl. Sv. 2. p. 171 Cl. 12. ICOSANDRIA Polygynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 200. Kl. 8. TJOGMÄNN. Mångqvinn. (Rosa rubiginosa). — *Linn.* Skånska Resa s. 277. (Ångeltorn). — *Montin* i K. Vett. Akad. Handl. 1776. s. 239. (R. Eglanteria). — *Osbeck* i Göteb. Vett. Sällsk. Handl. 4. s. 18. — *Retz.* Fl. Scand. Prodr. 2. p. 121. Fl. œcon. 3. 616. — Sp. Pl. ed. *Willd.* 2. p. 1075. (Rosa rubiginosa). — *Afzel.* de Ros. Suecan. I. 5. (R. Eglanteria).

Att vissa vext-slägter äga ett eget utseende, hvarigenom de ibland tusende andra genast urskiljas, besannar Törnrosens, hvars mångfaldiga slag med deras behagliga former liksom bjuda att nalkas dem, fastän den under bladen nästan försåtligt dolda taggen merendels fridlyser dem för åverkan. Neglantyr-rosen äger denna egenskap framför flera andra. Taggarne likna hullingar, som gulaktige och tättsittande på de långa upprätta men utspärrande grenarne, i synnerhet äro talrikast på undra delen af stammen. Bladen, som sitta skiftevis, utgöras af 7 ovala småblad, ofvanpå bara fastän något skrynkiga, men inunder öfverallt beströdda med ett kådigt och brunaktigt doft och i den finsågade kanten öfverallt med körtelbärande hår besatte; också äro de 2klufna bladfjällen det, liksom de gemensamma bladskaften (petioli), hvilka dessutom äro långsefter på undra sidan taggiga. Blommorna visa sig i toppen af grenarne efter midsommars-tiden, stundom 2-3 tillsammans, stundom ensamme, vanligen på korta blomskaft, fulla af fina taggar. Blomfodret äger 2-3 af sina flikar i kanten mycket inskurna. Kronbladen ha en hög rosenröd färg, fastän ljusare vid deras fäste. Fruktämnet är fintaggigt, och frukten får en oval form, blir slät och mönjeröd då den mognar, men inuti torr, mjölaktig och utan smak.

Detta slags Lukt-törne är en inhemsk Svensk buske

och fullkomligt skild från Gula Törnrosen *), som vanligen förekommer i trädgårdarne och aldrig hos oss vild, men har händelsevis blifvit med denna förblandad, utan tvifvel för bladens goda lukt, ehuru den dock är något olika och snarare syrlig. Vår Neglantyr anmärktes först omkring Göteborg, på hvilken trakt den också bär egentligen detta namn; men man saknar den icke eller i Skåne, Halland, Nerike och Upland, kring sjelfva hufvudstaden, på torra backar och leraktig grund.

Vill man för lefvande häckar söka passande ämnen, bör detta Törne icke förgätas. Intet slag torde bättre svara mot ändamålet, så väl för sin täthet, som för taggarnes mängd och sårande egenskap. I vilda eller så kallade Engelska planteringar är busken också förträfflig, så väl för rikheten af bladen som för deras lukt, hvilken liknar nästan den af mogna Astrakaner, och sprides äfven på längre håll, särdeles då busken vidröres, eller sedan regn nyligen fallit.

I trädgårdarne träffas stundom bland blomsterbuskarne en afart med dubbla blommor, hvilken fortplantas genom skott och aflägginger.

Tab. En blommande qvist af Neglantyr-Rosen, i nat. storlek. — a. Ett nästan moget Nypon, i nat. st. — c. Ett småblad, något större gjordt, sedt på afviga sidan. — b. ett litet segment af bladet med insågningarne och körtlarne i kanten.

*) *Rosa lutea*, DU ROI (orätt *Eglanteria* kallad) tydligen skild genom taggarnes och småbladens skapnad, äfven så fruktens, att förtiga blommans utmärkta färg. — På vår R. *Eglanteria* förekommer en figur i Fl. dan. t. 878. under namn af R. *svavifolia*, men synes oss mindre lyckligt träffad.

464.

SPARGANIUM RAMOSUM.

GRENIG IGELKNOPPÖRT. *Träggjan.*

Bladen äro nederst trekantiga med conkava sidor. *Den gemensamma blomstängeln* är grenig; och *Pistillens märke* smalt och jemnbredt.

Linn. Sp. Pl. ed. *Willd.* 4. p. 199. — Fl. Sv. p. 831. — Gotl. res. s 338. (S. erectum α.) Cl. 21. MONOECIA Triandria. — *Liljebl.* Sv. fl. s. 30. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. Enqvinnade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 695. — *Smith* Fl. Britt. 3 961.

Detta slägte, som bland de naturliga örtfamiljerne räknas af v. LINNÉ till de *Rörlika* (Calamariæ) och af *Jussieu* till hans Typhæ, åtskiljes från sina slägtingar, det stora Starrslägtet, Kasedun m. fl., genom ett trebladigt blomfoder utan blomkrona hos båda könen, och att frukten blir en saftlös stenfrukt (Drupa) med en kärna eller frö.

Tre arter äro kände och alla i Sverige inhemske samt vatten-vexter. Den närvarandes rötter äro krypande i dyn som utgör botten af fiskdammar och grafvar kring fästningar och gamla slott, t. ex. i Vadstena. Örtstammen får ända till 2 alnars höjd och derutöfver, blir upprätt, trind, bladig och slät, samt grenar sig som en vippa i toppen. Rotbladen äro nederst trekantiga men rundade med conkava sidor, ofvantill svärdlika och släta, långsefter nerffulla och af nätlikt ådrig sammansättning; de längre upp äro omfattande, uppräta och platta. Ur de öfre bladvecken utkomma till skiftes, uppräta men något böjda ax eller blomstänglar, besatte med små, täta blomhufvuden, skilda från hvarandra; honornas större och färre inunder, och hanarnes flera och smärre i toppen sittande. Blomfodrets 3 blad äro platta, upptill bredare, i ändan trubbigt 3delte. Strängarne bli dubbelt längre än blomfodret, med gula 2klufna knappar. Fruktämnet, som äfven omgifves med likadant blomfoder, är aflångt och 2rummigt. Stiftet mycket kort och märket utdragit, jemnbredt, spetsadt och långsefter fåradt, oftast enkelt, men stundom är det ock dubbelt. Frukten är aflång, kantig, spetsad och hård, och innesluter en kärna af lika form, med ett rum. Någon gång upptäckas ock 2:ne kärnor.

Under namn af *erectum* β innefattades fordom så väl denna arten, som en till vexten mycket enklare, hvilken

ock nu åtskiljes, under titel af *simplex*. Den är allmännare på leraktig grund, har platta bladsidor och i toppen odelt, eller ett enda blomax.

Man känner ingen egentlig hushålls-nytta af denna vext. Hästar och svin äta emedlertid bladen, som sällan förtäras af boskapen. Inrotad i dammar, uppgrundas de snart genom de sega och krypande rötterne, och hvilka icke utan starka krokar kunna lossas från deras fästen.

Tab. Vextens öfre del blommande, något förminskad. — * nedvid roten, i nat. storlek. — a. hanblommorna. — b. ett blomfoder-fjäll. — c. en honblomma. — d. pistillen ensam med 2 märken. — e. frukten. — f. densamma på tveren skuren. — g. fröet. — Alla förstorade.

465.

EPIPACTIS PALLENS.

(Serapias grandiflora LINN.*)*

STORBLOMMIG ZYMBEL.

Bladen äro bredt lansettlika och omfatta stjelken. *Blommorna* stå rätt upp och deras *skärmar* äro nästan längre än fruktämnet. *Blomläppen* är trubbig och inemot af kronbladens längd.

Svartz. Act. Holm. 1800. s. 252. — *Linn.* Syst. Veg. p. 679. — *Öl.* Res. s. 144. (Serapias grandiflora.) Suppl. plant. p. 405. (Serapias Lonchophyllum.) — Sp. Pl. ed. *Willd.* 4. I. p. 85. Cl. 20. GYNANDRIA Diandria. (Monogynia *Svartz*). — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 240 (Serapias ensifolia. A.) Kl. 10. TVÄTYDIGE Enqvinnade. — *Hall.* Stirp. Helv. 2. 155. t. 41. (Epipactis).

Jemförd med *Kärr-Zymbeln* (N:o 449) visar denna genast sin slägtskap, och att den har dermed mycket gemensamt. Den perennerande roten är äfvenså krypande med köttiga, hvita, odelta trådar. Örtstjelken blir en half aln hög, nedtill betäckt med flera alternerande baljor, och högre opp besatt med 2-3, stjelken omfattande, och bredt lansett-formiga eller elliptiska blad. Blommorna sitta mycket åtskilda i toppen samt upprätte, 5-6 ända till 8, alldeles hvita och nästan större än på *Kärr-Zymbeln*. Under hvar och en fästas en skärm (bractea), af hvilka de understa äro störst och bladlika, samt längre än fruktämnet; de öfre deremot äro både kortare och smalare. Kronbladen äro till hälften vidöppna i början, men sluta sig efter blomningen. Blommans läpp står rätt ut, litet kortare än kronbladen, aflång och trubbig, med tvenne korta rundade sidflikar vid basen. Långsefter läppens disk löpa 3-4 upphöjda, gulaktiga linier. Det till fröhus sedermera utvexande fruktämnet under blomman är cylinderlikt, men spetsadt nedåt och har 6 på längden löpande fåror.

Denna art, som blommar utan märkbar lukt vid midsommarstiden, är ganska sällsam i andra Svenska provinser utom på Gottland och Öland. Der synes den kalk-artade jordmånen vara mest enlig med dess natur; men stället bör likväl vara skyddadt af buskar och träd.

Zymbel-slägtet, kommer i anseende till sina blott trådiga rötter, och icke lökaktiga eller knöliga som hos många

Epipactis pallens.

andrā Örkider, visst icke i fråga i ekonomiskt afseende; men hela familjen är så intressant för botanisten, och de inhemska arternas antal inskränkt, att vi ej dragit i betänkande att låta dem hvar efter annan inflyta.

Tab. Vexten i nat. storlek med rotdelen och blommor. — a. blommans födelsedelar med läppen. — b. de förre särskilt, något förstorade.

♂
♀
c
d
e

466.

SEDUM Rhodiola.

(Rhodiola rosea Linn.*)*

Rosenrots-ört.

Bladen äro platta, ovala, spetsade men trubbiga, mot ändan ojemt tandade. *Blommorna* sitta i knippe upp i toppen, åtskilde till könen på särskilta stånd.

Linn. Fl. Sv. p. 359. — Fl. Lapp. p. 378. Cl. 22. Dioecia Octandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 190. Kl. 7. Tiemänning. 5qvinnad. (Rhodiola rosea). — Engl. bot. t. 508 — *Retz.* Fl. œcon. s. 599. — *Decandoll.* pl. grass. n. 143 (Sedum Rhodiola). *Pharm.* Rhodiæ Radix.

Då vi påminna oss att Rhodiola var en af de vext-slägten, som v. Linné tidigt bestämde, sedan han sjelf betraktat det i Sveriges fjällbygder, och funnit det i anseende till antalet af blommans delar olika med det af *Sedum*, må det förefalla mindre underligt att han, efter den af honom utstakade systematiska plan, bibehöll Rosenrotens slägte såsom eget, ehuru han sedermera icke skilde lika så beskaffade vexter från de dem efter naturen anhöriga slägter, t. ex. bland Rubi, Carices, Lychnides, Valerianæ, Pimpinellæ etc. Men äfven dessa och många andra exempel rättvisa den ändring, som vi med några samtida örtkunnige nu vågat att uppföra Rhodiola bland *Sedi* arter, så mycket rimligare, som den här förestållde vexten äger intet hufvudsakligt, hvarigenom den borde åtskiljas.

Rosenrots-örten, som är en sann fjällvext, träffas icke endast ofvan norra polar-regionen, utan också under de tempererade himmels-streken på höjder öfver hafsytan, der eviga snödrifvor bära vittne om luftkretsens stränghet. Den finnes således på sådana ställen i Frankrike, England och Tyskland, liksom i norden. Roten, som perennerar, är fingerstjock, trind, ojemn och köttig och uppsänder flera enkla örtstjelkar af qvarters längd, betäckta med blad som ligga nästan fjällvis på hvarandra, aflånga eller ovala och utan skaft. Mot ändan äro de något afsmalnande, men trubbige samt ojemt tandade, eller sågade, på ytan släta, ofta blågröna, och på lika sätt som den *kållika Bergknoppen* (S. Telephium N:o 447) köttige eller saftige. Öfverst i toppen, emellan bladen, framkommer ett knippe af en myckenhet gula blommor på korta stjelkar. Könen finnas

på särskilta stånd, och begges blommor äga allmännast 4-delt blomfoder, 4 kronblad och 4 små håningshusfjäll sittande omkring fruktämnet. Likväl äro både blomfoder och kronblad något mindre på honstånden och rödprickiga. Emedlertid hafva begge könen rudimenter till det felande könets delar, och således hanarne tecken till pistiller och honorna äro omgifna af ofruktbara hanar. Ett förändradt läge har man dock funnit kunna på samma stånd frambringa 2könade blommor, och hvilka i denna egenskap hafva då ingenting skiljaktigt från Bergknopp-slägtet. Antalet af ståndarne blir stundom 10 och pistillernes äfven då 5, samt blommans öfriga delar likaså förmerade.

Vexten blommar i fjälltrakterne, först efter midsommaren; men flyttad till ett varmare läge, mycket tidigare. Roten hyser et behagligt luktande ämne, som alldeles liknar Rosen-olja. Hos den odlade är likväl lukten svag, men är en förträfflig parfum i Lappens hembygd. Genom destillation med vatten skall äfven en olja, lik den af Törnrosen, kunna erhållas. Gröna örten ätes, som det berättas, af Renar, och roten af Grönländaren, som är nog besynnerligt, för dess adstringerande egenskap, och det till den grad, att den föråldrad, skulle kunna blifva ett godt garfmedel, hvarvid skinnet också erhåller en vacker gul färg. Med alun kokad, ger roten en grön färg på ylle. På Ferrö-öarne använda öboerne roten som skörbjuggs-medel, och i några af våra egna fjälltrakter äger afkoket deraf beröm såsom bröst-medicin. Till utvertes bruk begagnas roten, dels ensam, rifven eller stött och lagd på hufvudet för svår värk, eller också kokad i vatten och klutar blötte i spadet och omslagne. Ändtligen tillredes så väl på Grönland som Island och Ferrö-öarne, en salfva af roten, som rifves och uppblandas med osaltadt smör, samt lägges på elaka sår.

Som utvertes medel för hufvudvärk, bråck, Leucorré, och invertes för hysteri och rödsot, kände redan medicinens åltfäder, *Dioscorides* och *Galenus*, Rosenrotens egenskaper. Den har också derföre alltid funnits på aptekslistorna. Kanske förtjenar den äfven namn af *eximia*, fastän numera *exoleta*.

Tab. föreställer ♂ ett hanstånd och ♀ ett honstånd i nat. storlek. — a. En hanblomma. — b. en sådan sedd bakifrån, med 10 ståndare. — c. En honblomma. — d. en pistill, särskilt förstorad. — e. Fröhusen i nat. storlek.

467.

BROMUS STERILIS.

BERG-LOSTA.

Blomvippan är rak, utbredd med hängande *små-ax*, i början jemnbreda, sedan aflånga, plattade, med 5-9 utspärrade blommor. *Borsten* äro 2sidiga.

Linn. Spec. Pl. ed. *Willd.* I. 435. Cl. 3. TRIANDRIA, Digynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 50. Kl. 3. TREMÄNNINGAR 2qvinnad. — *Retz.* Fl. œcon. s. 131. — *Weigel.* Obs. Bot. 1772. (B. grandiflorus).

Är ett tvårigt gräs-slag, som trifves på torra och bergaktiga ställen, men är ännu mindre allmänt och blott sedt på några få ställen i södra Sverige. Det har närmaste likheten med den mycket gängse Tak-lostan, men är storvextare, bladen bredare, blommorna mera lutande samt vid och efter blomningen mycket utspärrade, och borstet, som utkommer från spetsen af det ena, dubbelt längre blomskalet, betydligt längre. Fästet, hvarå blommorna sitta (rachis), är ock utmärkt zigzagböjdt. I Juli blommar den.

Som fodergräs betraktadt duger detta slag väl icke, så framt icke tidigt betadt innan agnar och borst hunnit utvexa, då deremot dess slägting, *Bromus inermis*, (Tysk Qveck-Trespe) som är alldeles borstfri, kan anses för en förmånlig gräs-art bland dem som till odling kunna användas.

Tab. Gräset i nat. storlek. — a. b. en blomma (begge kronskalen) i nat. storlek. — c. det yttre skalet med borstet, förstoradt. — d. håningshus-bladen med födelsedelarne. — e. fröet. — f. *rachis*, då blommorna affallit.

468.

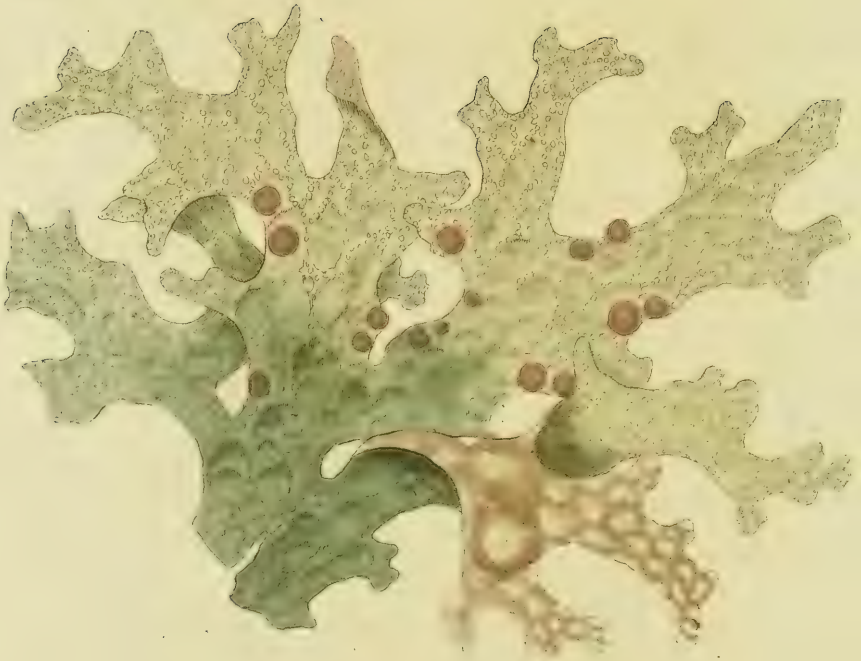

a

b

STICTA PULMONACEA. ACH.

LUNG-LAF.

Bålen är delad i bugtiga, inskurna, tvertrubbiga flikar, ofvanpå nätlikt gropiga och grönaktiga, inunder bläddrige och finludne. *Fröredningsplättarne* sitta nära kanterna, med platt mörkbrun disk och stundom rynkad brädd.

Achar. Lichenogr. univers. p. 449. — *Linn.* Fl. Sv. p. 414. (Lichen pulmonarius). Cl. 24. CRYPTOGAMIA. Algæ. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 427. Kl. 16. LÖNNGIFTE Alger. — *Retz.* Fl. œcon. s. 412. — *Westring* i K. V. A. Handl. 1794. 1. Qv. — Sv. Lafv. färghist. s. 273. — *Pharm* Pulmonariæ arboreæ Herba.

Lichenerne, som utgöra ett så stort antal af vext-rikets invånare, tyckas väl sinsemellan äga föga samband då man kastar en hastig blick från klippans knappt frånskiljeliga skorpor, till de famns långa hårlika torfvorna som nedhänga från trädens grenar. Örtkännaren finner emedlertid utan svårighet gränserna, men tillika, för att i mer systematisk ordning uppställa föremålen, nödvändigheten af att i särskilta slägter indela dem. Det har ofta i sednare tider varit försökt, men vi tro, först med framgång af vår berömda landsman, hvars sednaste arbete på visst sätt fullkomnat Lichenologien.

Lunglafven räknades en tid bland de så kallade *Parmelierne* och den afdelning som bär namn af *Lobaria.* Prof. *Acharius* fann sedermera skäl, vid närmare jemförelse med arter af det slägtet han kallat *Sticta,* att flytta Lunglafven äfven dit *).

Denna Laf är en temligen allmän art i stora skogar, särdeles der ekar finnas,' äfvensom flera andra löfträd. I Skåne och Småland är den således icke sällsam, men finnes också i norra provinserna, såsom i Dalarne. Den är stor, af mycket bladig och grenig form, samt grenarne flikiga, ofta liggande på hvarandra och äro, ännu färske

*) Detta slägtets karakter består deri att: *Bålen* är bladig, läderaktig, storflikig, på undra sidan luden och der merendels försedd med intryckta punkter eller små mjöliga fläckar. *Frögömmet* (Apothecium) är rundt, nedtryckt till bålen och fästadt blott med sin medelpunkt. Disken formeras af en plattad fröhinna, omgifven med kant a fbålens egen substans.

och våta, på öfre sidan grönaktiga, men torkade gråbruna. För öfrigt är deras yta alltid gropig, med liksom nätlikt sittande mjöliga prickar (soredia) omkring groparne och flikarnes kanter. Innunder är ytan till utseendet bläddrig af den öfres gropigheter och derjemte betäckt med ett gråbrunt fjun *). Nära kanterne sitta fröredningss-plättarne, runda, platta, nedtryckta och rödbruna. Men dessa äro mindre allmänna och träffas blott på lafven i mycket åldriga skogar.

Vi förbigå det öfriga af vextens organisation, som den af Lafvarnes ekonomiska historia så högt förtjente Författaren redan ganska omständligen uppgifvit. (Sv. Lafvarnes Färghist. s. 273-276.)

Flera sekler tillbaka har man velat tillskrifva denna Laf en egen fördelaktig verksamhet för lung-krämpor och svårighet för andedrägten. Äfven sednare tiders practici, såsom *Scopoli*, *Amoreux* m. fl. ha begagnat både pulver och infusion af Lafven för *svår hosta*, och den förstnämde säger sig dermed botat sig sjelf för blodspottning. Andre ha rekommenderat den för Gulsot, Leucorré, Rödsot, och som utvertes sårläkande. Som boskaps-medicin har den ock varit brukad för fä- och får-hosta; men salt har vid sådana tillfällen blifvit tillblandadt.

Skulle äfven detta loford vara mindre förtjent, så berättigar dock Lafvens färghalt densamma till uppmärksamhet. Kgl. Förste Lifmed. Hr. *Westrings* analys af detta ämne har upplyst det så långt som möjligt. Han upptäckte att Lafven icke håller mjöl-ämne, lim, gummi eller egghvite, men väl något eget salt. Den färgande substansen är deremot så mycket ymnigare, ehuru man får knappt 1 qvintin extr. aquosum efter $1\frac{1}{2}$ lod, men ock dubbelt så mycket med spir. vini rectif. och vatten. De färger som vunnits efter särskilta försök äro följande: Isabelle, Orange, Tabac d'Espagne, Gråbrun, Ljus Olivgrön, Karmelit, mörk sjögrön, Mysk, Svart, Kastaniebrun etc., om hvilkas erhållande vi få hänvisa till det ofvannämde förträffliga arbetet.

Tab. Lafven (en del deraf) i nat. storlek.

*) Ehuruväl de i slägtkarakteren anmärkta små intryckte punkterne (cyphellæ) saknas hos Lung-lafven, synes dock likheten för öfrigt af alla andra delar med dem hos *Sticteæ* arter billiga föreningen med dem.

2.
1.
a
b
c
d
e
f

RUBUS CHAMÆMORUS.

Hjortron. *Hjorter, Snotter, Molter, Ialbär.* På Lappska: *Latoch.* På Finska: *Murama.*

Tvåbyggare ; *Stammen* enblommig ; *Bladen* enkla och flikiga.

Linn. Fl. Sv. p. 174. Cl. 12. Icosandria. Polygynia. — Fl. Lapp. p. 208. t. 5. f. 1. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 203. Kl. 8. Tjogmänning. Mångqvinnad. — *Retz.* Fl. œcon. s. 618. — *Pharm.* Chamæmori Fructus condit.

Den Vexten som bär Hjortron är perennerande och af buskartad natur, tillhörig Norden, en af de ymnigaste i Skandinaviens och Sibiriens kärrtrakter och myror, särdeles i grannskapet af Fjällarne belägne, och man träffar den också på de högsta bergen i Skottland och norra delen af England.

Fastän Hallonslägtet hör, som bekant är, till de tvåkönade växterne, äro könen hos denna art åtskilda. Utom i blomman finnes likväl egentligen ingen skillnad i de öfriga delarne.

Både Han- och Honstånden äga en, i den mosslupna grunden, oändligen lång, djupt krypande och ofta delad rotstam af groft segelgarns tjocklek, från hvilken utlöpa några enkla styfva rottrådar. Ofvan jord uppstiga ½ qvarters långa (stundom mera) enkla (ibland nederst delte) raka, enblommiga örtstammar, hvar och en uppkommen vid basen ur en af 3 röda fjäll bestående knopp (gemma), besatte med 2-3 stjelkade blad, hjertlikt utskurne och delade i 5 trubbiga flikar, skrynkliga, i början liksom hopvikte (plicata), sågtandade och släta. Ett eller par trubbiga bladfjäll omfatta nedtill bladstjelkarne (särdeles den nedersta) der de utkomma. En hvit blomma sitter ensam i toppen på en blomstjelk något längre än bladen.

Blomfoder och Kronblad äro lika hos hanar och honor; likväl äro de sednares något större. Blomfodrets flikar äro utanpå, likasom blomstjelkarne, besatte med fina körtelbärande hår. Ståndarne äro af obestämdt antal, på fästet sittande, i hvars medelpunkt några hårlika ofruktbara ämnen till pistiller synas. Pistillerne, äfven talrike i honblomman, omgifvas oftast af en krans små ståndare, dels utan knappar eller ock desse utan frömjöl. Frukten

Rubus chamæmorus.

är ett klotrundt bär, sammansatt af en mängd smärre, hvardera med sitt frö eller kärna, och lossnar, då det i Juli mognar, från blomfodret som förut omgifvit det, blir rödgult och hyser en myckenhet simmig, sötsur saft. Hjortron äro mycket läskande, men sakna all kryddsmak, de förtäras både rå och till sallat syltade, likväl mest utan tillsats och på det sättet: att väl mogna bär kokas till siraps tjocklek, hvari läggas friska och icke helt fullmogna, utan vidare kokning. I Norrige kokas de med mjölk till Soppa, eller till Creme med vispad grädde. Äfven tillredes Gelé af saften med socker på vanligt vis, och Marmelad med tillsatt husblås, upplöst i vin. En Vinlik dryck kan ock erhållas af saften som afrunnit och undergått jäsning. Lappländaren räknar Hjortron bland sina få delicer; nyligen plockade gömmer han dem derföre i djupa snödrifvor lika goda året om, och spisar dem med Renmjölk.

För lungsiktige och af blodspottning besvärade, äro Hjortron icke utan nytta; ännu förmånligare äro de för skörbjuggs-patienter; men att hålla dem på Apoteken förvarade, som fordom brukades, torde likväl vara öfverflödigt.

Rysliga äro de gränslösa kärren i Lappmarken; men Hjortronvexten förskönar dem två gånger om året; om våren med sina hvita blommor, om hösten med sin lysande frukt.

Att irrmeningar slutligen kunna få liksom fasta med tiden, vittna för öfrigt Hjortronens botaniska legender. 5o år sedan uppgaf vår berömde Landsman Dr. Solander det underliga fenomenet, att begge könens rötter hos denna art voro under jorden förenade. Hans Lärare antog det på god tro, och flere efterföljande hafva copierat Mästaren. Det är svårt att uttyda detta misstag, hvilket vi, äfven som *OEder* tillförene, nyligen bemödat oss att upptäcka, och befunnit *könen fullkomligt, både ofvan och under jord, åtskilda,* och få fördenskull Utgifvarne af Svensk Botanik nu utplåna den gamla villfarelsen om rötternas förening.

Tab. — Fig. 1 ett hanstånd. — 2 ett honstånd, begge i nat. storlek. — a. en hanblomma. — b. en honblomma. — c. en annan, nästan hermafrodit. — d. pistillen, (alla förstorade). — e. bäret i nat. storlek. — f. ett frö eller kärna, förstorad.

470.

ASTER Tripolium.

Strand-Aster.

Bladen äro nästan jembredt lansettlika, saftiga med trelaldiga nerver; *Örtstammen* är slät och qvastformig. *Blomfodren* äro ojemna.

Linn. Fl. Sv. p. 292. Cl. 19. Syngenesia. Polyg. superflua. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 366. Kl. 15. Svågrar, olika Svågerlag ** — *Retz.* Fl. œcon. s. 85.

Aster-slägtet, som är ett af de vidlyftigaste för mängden af arter, men hvaraf blott denne är inhemsk i Sverige, utmärker sig från alla andra i Svåger-klassen och de i olika svågerlag förenade örtslägter, genom ett *bart blomfäste, enkelt frökroneludd,* flera än 10 i kanten sittande småblomster och ett fjälligt blomfoder, hvars de understa fjällen oftast sitta vidöppna.

Strand-Astern vexer vid steniga hafs-stränder och i synnerhet ymnigt i Roslagen på sumpig och lågländig jordmån. *Roten* är perennerande och fintrådig. Stammen är mycket föränderlig till storleken, än qvarters hög, än alns lång och deröfver. Den är trind, ihålig, strimmig, vexer ganska upprätt och delar sig upptill som en qvast. Bladen sitta skiftevis, smalt lansettlika, de nedre skaftade, i brädden hela, på ytan släta, blågröna, med otydliga 3 nerver och nästan köttiga. Blommorna sitta på ensama stjelkar i toppen, lysande med blå strålkant och gul disk. Blomfoderfjällen äro platta, hinnaktiga och finhåriga i kanten (för synglaset). Strålkant-blommornas tungor äro ej hoprullade, utan platta, elliptiska och i ytterste ändan tandade. Fröna synas hopklämda, i kanten styfhåriga, med rödlett frökroneludd.

Vexten blommar först mot hösten. Kreaturen äta den icke ogerna, liksom flere på hafs stranden, hvilka för deras sälta äro dem behaglige. Nyttan är väl ringa, men de vackra blommorna skulle väl göra det mödan värdt att försöka plantera Strand Astern på ställen som för Blomsterkultur äro anslagna.

Tab — Vexten i nat. storlek, blommande. — a. en ännu oöppnad blomma. — b. en diskblomma (förstorad). — c. en af strålkantens. — d. densamma större gjord.

471.

SALSOLA Kali.

Taggig Saltört.

Örtstammen är nedliggande. *Bladen* äro syllika, stickande och sträfva. Blomfodrets blad sitta i bladvecken, kantade.

Linn. Fl. Sv. p. 81. Cl. 5. Pentandria Digyn. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 108. Kl. 5. Femmänningar. 2-qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 646.

Saltört-slägtet, så utmärkt för sitt egna och merendels succulenta utseende, sin salthaltighet och bestämda vextort antingen vid hafs-ständer, eller på ställen der sälta öfverflödar, räknas till Mollfamilien (Holoraceæ) eller till *Jussieus* Atriplicinæ. Slägtmärket består i *ett 5-delt blomfoder, som omsider likt en kapsel i botten omfattar ett ensamt frö, som är i snäckform vridit* (cochleatum). Bland ett stort antal af arter som dels träffas i södra Europa, dels betäcka omätliga trakter i Sibirien, Persien och Egypten, dela vi ägandet af blott en enda ell. den *Taggiga*, som förekommer på stränderna kring Skåne, Öland och längre upp i Östersjön, vid Södermanlands sandiga hafsvikar.

Roten är annuel, men som ger flera spridda grenar, hvilka äro nedliggande, styfva, finluddiga och fulle af blad, som likna räfflade sylar, utspärrande, hvassuddiga och sträfva. Blommorna sitta ensamma i bladvecken, omgifne inunder med 3 taggiga, platta blomskärmar. Blomfodrets egna blad äro kantade, lysa röda, i början utbredde, men sedan hopstående. I Juli är vexten i blomma.

Vextens smak vittnar genast om dess salta egenskap. Den är likväl vida mindre gifvande än andra dess slägtingar, t. ex. *Salsola Tragus, rosacea, Soda, sativa* &c. hvilka både i Spanien och Frankrike, nära Medelhafvet, begagnas till Soda-beredning; hvarföre ock vissa slag för detta ändamål blifva der odlade *).

Tillredningen sker sålunda, att sedan örten är fullvuxen, afskäres den och torkas på stället, hvarpå den kal-

*) Soda (Carbonas Sodæ *Chem.*) är äfven natif i Ungern, Egypten, Syrien och Indien på jordytan och vid vissa sjöstränder som uttorka. Det mesta likväl som förbrukas är af vext-upphof.

cineras i stora hål som göras i jorden och tilltäppas, att ej mer luft inkommer än som nödigt till eldens underhållande. Vextämnet bringas nu till aska och denna medelst kalcination hopgyttrad, får utseende af en så hård stenmassa, att den med hammare måste sönderslås, för att uttagas från de ställen eller hål, der den blifvit bränd. Denna får namn af *Soude en pierre* eller *Salicote*, äfven *Alun Çatin*. Man kallar den ock *Barill*, hvilket egentligen härrör af en i Murcia och Granada odlad vext, hvars frö benämnes der *Barille*. God Barill är i hårda, torra, spongiösa, klingande massor af blågrå färg, utan obehaglig lukt då den upplöses, och bör lemna på tungan en skarp alkalinisk smak. Den användes i allmänhet mindre som Läkemedel, än för ekonomiska behof till tvål, bleklut, glastillredning m. m.

Den obetydliga tillgången på vår Saltört och dess mindre saltrikhet, hindrar användandet på lika sätt som det sker med ofvannämde arter; eller åtminstone skulle det icke löna sig. Kreaturen lemna vexten orörd, troligen för att undvika dess stickande blad och grenar, ehuru saftig den tidtals må vara.

Tab. — en del af örten blommande, i nat. storlek.

a
b
c

472.

EPIPACTIS Cordata.

(Ophrys cordata Linn.*)*

Hjertbladig Zymbel.

Roten är trådig. *Örtstjelken* 2-bladig och *Bladen* hjertlika. *Blomläppen* är utdragen och 2-klufven och har en utstående tand å ömse sidor vid basen.

Linn. Fl. Sv. p. 315. Cl. 20. Gynandria. Diandria. — *Lilj.* Sv. Fl. 3. 238. Kl. 10. Tvårydige. Enqvinn. — *Svartz* i K. Vett. Acad. Handl. 1789. p. 125. (Epipactis cordata).

Af förut vid Orkis-familiens vexter anförda skäl, får också denne mindre allmänna Zymbel-arten här ett rum *). Den väljer mycket mossbevexta skogar till sitt boställe, och förekommer i synnerhet uppåt norden. I Österdalarne ha vi funnit den rätt ymnig. Roten är ett knippe af några enkla hvita rot-trådar, som sitta löst i den fuktiga Björnmossan. Örtstammen är helt enkel, 4—6 tum lång, trådsmal, vek, saftig och blekgrön, midt på hvilken tvenne omfattande blad sitta mot hvarandra, alldeles hjertformiga och trubbiga samt ådriga och lifligt gröna. Blommorna äro förenade i ett litet ax af ungefär en tums längd. De äro ganska små, vidöppna och grönaktiga. Läppen eller Kronbladet är rödbrunt, flere gånger längre än blommans flikar och 2-klufvit med hvassa spetsar. Vid basen af läppen sitter å ömse sidor en horisontel tand eller smal flik. Fröhuset blir omsider klotrundt af ett litet pepparkorns storlek.

I Juli blommar denna lilla täcka arten, likväl utan att röja sig mer genom lukt än genom blommornas litenhet, ännu mindre märkbara såsom gömda bland mossorna under skugga af de täta barrträden, der solens strålar sällan eller aldrig kunna nedtränga.

Tab. — hela vexten i nat. storlek. — a. blommans inre delar, förstorade. — b. fortplantningsdelarne, förstorade.

*) Skäl till denna artens flyttning från *Ophrys*-slägtet, äro anförde på nämde ställe i K. V. A. Handl.

473.

BROMUS ERECTUS.

RAK LOSTA.

Blomvippan är upprätt, med nästan enkla grenar. *Små-axen* äro trinda och lansettlika. *Bladen* äro håriga.

Huds. Fl. Angl. p. 49 — *Smith* Fl. Britt. I. p. 131 — Linn. Soc. Transact. 4. p. 290. — Flor. dan. t. 1586. Bromus agrestis *Allion.* Bromus perennis *Villars.*

En perennerande art med mycket trådig och tofvig rot med ludna rot-trådar. Strået är mer än alnshögt, rakt, enkelt, trindt och slätt, nedtill bladigt. Rotbladen äro mycket smala och märkligen håriga, men baljorna på strået släta. Blomvippan består af raka grenar, merendels enkla. Små-axen som förekomma i Juli, äro nästan jemnbreda, något hopklämda, blågröna och ibland rödletta, än släta, än finludna. De bestå af 5 - 9 blomster som ligga på hvarandra, trinda men sammantryckta, kantiga med stråf köl. Borsten äro knappt så långa som blomskalen, fästade litet nedom spetsen och raka. De inre blomskalen äro i toppen finhåriga. Hanknapparne lysa gula, och frökornet blir smalt och i ändan ludet.

Denne gräsart är sällsam hos oss, och träffas på sandig gräsmark, i synnerhet der kalk är i botten, såsom på Öland. Såsom perennerande och temligen bladig kan den äga sitt värde till ökande af annat boskapsfoder.

Tab. — gräset i naturlig storlek. — a. ett blomster, förstoradt. — b. ett blomskal med sitt borst.

---

b
a
c

EQVISETUM ARVENSE.

Åkerfräken. *Räfrumpa, Puggråcka, Gökbet, Åkerskäfte.* På Finska: *Ketunhändä, Aijänparta.*

De *ofruktbara stammarne* äro greniga, med sträfva grenar; de *fruktbärande* äro odelte, endast omgifne med tandade baljor.

Linn. Fl. Sv. p. 367. Cl. 24. Cryptogamia. Filices. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 383. Kl. 16. Lönngifte, Ormbunkar. — *Retz.* Fl. œcon. s. 231. — Mémoires de l'Ac. Imp. des Sc. de S:t Pétersbourg. I. 316. — *Murr.* Appar. Med. 5. p. 483. — *Pharm.* Eqviseti Minoris Herba.

Genom beskrifningen af ett par andra arter af Fråkenslägtet (n:o 330—404) är karakteren deraf nogsamt bekant. Åkerfräken är ett för väl kändt ogräs i vattensjuka ängar och lerfulla åkrar, der den kryper både djupt och vidt omkring med flera alnars långa, greniga, ledfulla, kantiga, mörkbruna och finludna rötter, hvilka vid lederna och särdeles vid delningarne få ett slags rotknölar (Tubera) af små nötters storlek, och som lätt affalla. Från de nämde långa rötterna uppskjuta, tidigt om våren, mest qvarters långa och enkla, strimiga blomskaft, omgifne af åtskilda, hinnaktiga baljor, med vidöppen, tandad, svartaktig mynning; i toppen bära de en axlik fröredning, på lika sätt som de förut beskrifne. Något senare på året, och sedan de förre vissnat, uppkomma från samma rötter, andra stammar som blifva större, samt, utom mindre baljor, besatta öfverallt kransvis med 4-kantiga sträfva, enkla, ledfulla grenar. Desse sistnämde stammar bära ingen fröredning, och vara merendels hela sommaren.

Vexten är i sig sjelf ett odugligt foder, ehuru Getter äta den, äfven annan, till ett sådant ställe nyligen ankommen Horn-boskap, men den säges få deraf trånsjuka, och Hästar en utmagrande diarré — och ändteligen fåren missfall. Man har väl föreslagit Åkerfräken såsom garfämne, men den blir dertill föga tjenlig. Hvar helst den ymnigt visar sig, är den visserligen förhatlig, så mycket mer som hvarje liten rotbit eller led fortplantar densamma, och kan ej utan svårighet utrotas, hvilket endast genom länge fortsatt dikning kan verkställas till bottensyrans afledande. Svingödsel påstås emedlertid kunna bidraga till utödandet,

och skall derföre äga högt värde i Holland, hvarest ogräset är mycket allmänt.

Åkerfräken anses af medicinska Författare för mindre sammandragande än andra arter, t. ex. *E. hyemale.* Dekokten säges äga kraft att drifva urin, utvertes applicerad på regio pubis jemte dekokten drucken. För Njursten föregifves Åkerfräken kokad med öl samt häning och smör tillblandade såsom godt husmedel (Hoffman). Nu mera är vexten kommen ur bruk på Apoteken.

Det märkvärdigaste hos örten äro utan tvifvel de ofvan omtalte *Rotknölarne.* Betäckte med ett läderaktigt, mörkt och af små knottror sträft skal, hysa de en inre substans som är köttig, succulent, hvit och söt; och som torkad blir liksom flerrummig.

Herr *Smelowsky* i Petersburg är den förste som gjort analytiska försök med dessa rotknölar. Pulveriserade har han funnit dem äga egenskaper lika som hvetemjöl, och genom särskilta operationer erhållit *Stärkelse* alldeles lik den af hvete, len, friabel, knarrande under fingrarne, smutsande, samt utan lukt och smak. Den är olöslig i kallt vatten och i sprit, men gelatineras medelst vispning i hett vatten, och torkad i luften, blir som genomskinligt horn, hvilket kan å nyo upplösas då hett vatten åter pågjutes. Då ändtligen det vattnet hvari Stärkelsen blifvit tvättad, afdunstades till siraps consistens, erhölls en materia som äger alla sockerämnets egenskaper. — Stärkelsen eller Pudret blänker icke som det af potates tillredda.

Att det således finnes ett födämne i dessa rotknölar är ganska bevisligt. Man ser också Svin uppböka dem begärligt. — Äfven bönderne omkring Moskow sysselsätta sig om sommaren på lediga stunder att gräfva, der de förmoda denna vext-produkten finnas, hvilken i mängd samlad, skalas och förtäres tillredd som ett slags läckerhet.

Tab. — föreställer hela vexten, så väl roten med knölarne, som den fruktbärande och sterila stammen. — a. en af de på axen befintliga förednings-sköldarne. — b. den samma sedd inunder. — c. en af rotknölarne på tveren afskuren.

475.

Grav. at Buckman

ROSA SENTICOSA Ach.

STICKROSEN.

Frukten är nästan klotrund och slät äfvensom blomskaften. *Stam* och de *gemensamma bladskaften* äro försedde med raka taggar; *småbladen* äro bara, sågtandade. *Tänderne* hafva en mörk körtel i toppen.

Acharius i K. V. Akad. Handl. 1813. 1 st. s. 91. Tab. 3. (Cl. 12. ICOSANDRIA Polygynia). —

Rosenslägtet kan förliknas med en egen Växt-familj, som inom sig hyser flere smärre, eller liksom flockar, utmärkte icke mindre genom ett eget utseende hos arterne, än genom delarnes beklädning och fruktens skapnad samt hårdare och lösare förhållande. Således, då flere komma den Allmänna Nyponbusken närmast, så erbjuda andra arter föreningstecken sins emellan, dels med de så kallade *Smör-Nyponen*, dels med *Kanelrosorne*, *Provins-Ros arterne* o. s. v. Den vi nu föreställa, hör till de egentliga Nyponslagen; en buske, som visserligen icke sällsynt i flere orter af Riket på de torraste och bergaktigaste trakter, är likväl för första gången till sin Artskillnad bestämd af Prof. o. Ridd. *Acharius*, som på ofvananförde ställe beskrifvit och aftecknat den.

Till växten är den vanligen af mindre omfattning än Nyponbusken. Flere stammar vexa tätt tillhopa omtrent alnhöga af utmärkt stelhet, betäckte med en gråbrun bark, väpnad med tätt sittande koniska horisontelt utstående taggar, hvarå spetsen är föga märkligt böjd, och alldeles icke hullingslik, (som på *Canina* och i synnerhet *Eglanteria* (N:o 463.) Grenarne äre icke långa, men utstående och slankige. Här och der sitta spridda syllika taggar och stundom vid bladvecken parvis. Bladen äro 2- 3-parbladige med ett udda, samt deras Bladskaft ungefär 2 tum långa, inunder besatta med små räta taggar. Småbladen äro sällan mer än $\frac{1}{2}$ tum långa utan stjelk, bredt aflånga med kort spets, i kanten sågtandade och tänderne spetsade med små mörka körtlar. Å ömse sidor är ytan slät, den nedre af blekare färg och ådrig. Bladfjällen som sitta der bladskaf-

tet fästes och omge densamma, äro sammanvexte med upptill åtskilda hvassa flikar. Blommorna sitta ensamma i toppen af de yngsta grenarne med korta och helt släta skaft, samt lansettlika och i kanten körteltandade blomskärmar, som ända sig med en pinntaggad flik, äfvensom en och annan af blomfodrets flikar. Kronbladen äro trubbiga och omvända, hvita eller helt blekröda. Stiftens märken gömmas af de gula hanknapparne. Frukten blir nästan klotrund, likväl något konisk, och bredare nedåt, af liflig röd färg, slät yta, och hälften mindre än ett ekållon. Af taggarnes och fruktens skapnad, ser man lätt denna artens åtskillnad från Nyponbusken, så att äfven som afart betraktad, vore den märkvärdig; men vi finna åtminstone för det närvarande icke skäl att derföre hålla den, utan verkligen som en rekryt för vår Flora. Som Nyponen äro små och dessutom hårda, synes ingen hushålls-nytta vara att påräkna.

Tab. En blommande qvist i naturlig storlek — b. frukten i naturlig storlek och form. — a. ett frö, det ena efter naturen; det andra mycket förstoradt. — c. hälften af ett småblad med sågtänder och körtlar; förstoradt — d. ett stycke af stammen eller en gröfre gren med taggarne, efter naturen.

176.

Fil. of Palmstruch.

Grav. of Buckman.

476.

SAXIFRAGA TRIDACTYLITES.

BACK-STENBRÄCKA.

Bladen äro viggelika, 3klufna eller 3tandade, klibbiga. *Örtstjelken* upptill grenig. *Frukten* är klotrund.

Linn. Fl. Sv. p. 143. Cl. 10. DECANDRIA Digynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 169. Cl. 7. TIEMÄNN. 2qvinnad. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 118.

Stenbräcke-slägtet, hvaraf långt för detta det allmännaste slaget under N:o 143, i detta verk intagit sin plats, bestämmes genom sitt *5delta och oförändrade blomfoder, sina 5 kronblad och med 2 hornlika utskott försedda fröhus, med ett rum och många frö.* Det är ett af de rikare i Floras område, tillhörigt flere verldsdelar från Kamtschatkas steniga fält och de Altaiska och Caucasiska topparne, till Afrikas Atlas och Cordillernas skyhöga åsar, och ej mindre Grönlands och Islands slättmarker, än gränserne af alla Europas snöbetäckta regioner. Således är också vår Lappska Flora lika märkvärdig för alster af samma slägte. Äfven den arten som här aftecknas, tillhör henne, men träffas ock på sydligare orter, icke sällsam på murar, tak och obrukade torra ställen. Roten är annuel och fintrådig. Örtståndet som ofta blir knappt tumslångt och enkelt, vexer stundom högre och delar sig upptill som en vippa. Stjelken är rödaktig och betäckt med fina, klibbiga hår, och bladen, dels flera vid roten förenade, dels några spridde vid grenarne, äro viggelika, 3delte eller blott 3tandade, (på de smärre ståndeu ibland odelta) samt liksom hela vexten saftiga. Blommorna, som ses redan i Maj, äro små och hvita med ovala kronblad. Fruktämnet sitter under blomman, omgifvit af blomfodret och klotrundt; och pistillens märken bli icke längre än detta.

Under befröningen märkes att ståndarne luta sig partals, till skiftes öfver pistillerne; äfven äro blomskaften nedböjde innan blomman öppnar sig.

I fjällen vexer äfven en annan art, betydligt större, och som länge ansågs af *v. Linné* endast som en afart. Den är nu mera skild under namn af petræa, (se Wahlenb. Fl. Lapp.) hvilken dock icke bör förblandas med den Pyre-

neiska (sedermera S. ascendens *Willd.*) till hvilken Ponas Synonym (L. Fl. Sv.) egentligen hör.

Tab. Ett helt stånd i naturlig storlek. — * ett litet d:o som det ofta förekommer. — a. en blomma, hvarå kronbladen äro bortfallne. — b. fruktämnet med stiften. — c. ett kronblad, förstoradt. — d. frukten omgifven med blomfodret. — e. den samma transverselt afskuret. — f. ett frö.

477.

Rit. af Salm[illegible]

Grav. af Ruckman

477.

DIANTHUS DELTOIDES.

ÄNG-NEGLIKOR.

Örtstjelken är uppstigande och upptill grenig. *Blommorna* ensamma. *Blomfoderfjällen* ovalt lansettlika, spetsiga, 2:ne sittande emot hvarandra. *Kronbladen* äro naggade, vid basen mörkare och bara.

Linn. Fl. Sv. p. 149. Cl. 10. DECANDRIA Digynia. *Liljebl.* Sv. Fl. v. 176. Kl. 7. TRÆMÄNN. 2 qvinn. *Retz.* Fl. Oeconom. v. 219.

Från en flerårig och något träaktig rot uppstiga tuflikt många delta örtstjelkar besatta med lansettlika, nästan jembreda, trubbiga, och i kanten af fina broskaktiga uddar sträfva blad, hvilka, liksom stjelkarne äro stundom finhåriga. I de öfre grenarnes toppar förekommer, å hvarje, en ensam blomma, som, ehuru liten, röjer sig med sin lysande, mer och mindre höga rosenröda färg. Blomfodret är efter slägtets art dubbelt, och det undre består af 2:ne ovaltlansettlika hvass-spetsade fjäll, som tilltryckte, äro $\frac{1}{2}$ tum kortare än den inre strimiga femtandade pipen. Kronbladen äro i ändarne naggade, vid basen släta utan hår, men der af en mörkare purpur, hvaraf mynningen cirkelvis utmärkes. Stundom äro också kronbladen prickiga.

De torraste ängar med lerig jordmån, och icke sällan grannskapet af myrstackar prydas af denna lilla skönhet från Juli månads början intill sena hösten. Den täcka anblicken godtgör för andra egenskaper som den saknar; emedlertid är örten smaklig för alla husdjuren, och sjelfva bien hämta fördel af de ymniga blommorna, hvilka särdeles vid middagstiden öppna sig.

Det gifves ock en afart med blågröna blad, 4 bladfjäll och utom purpurmynningen (som alltid finnes) hvita kronblad, och är den så kallade *Dianthus glaucus* Sp. pl. p. 582. Denna är troligen icke vild vexande hos oss, men har deremot stundom fått sin plats på blomsterlisten.

Tab. Vexten i naturlig storlek, blommande — a. ett blad, sedt på undre sidan — b. sedt på den öfre, förstorade — c. Blomfodret, det yttre och inre, äfven förstoradt.

479.

Rit. af Svartz

Grav. af Ruckman

JUNCUS EFFUSUS.

VEKE-TÅG.

Blomvippan sitter på sidan af det bladlösa strået, månggrenig och spridd; fröhuset är tvertrubbigt.

Linn. Fl. Sv. p. 111. Cl. 6. HEXANDRIA Monog. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 143. *Retz.* fl. œc. s. 339.

JUNCUS CONGLOMERATUS.

KNAPP-TÅG.

Blomvippan sitter på sidan i skapnad af ett blomhufvud.

Linn. Fl. Sv. p. 111. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 143.

JUNCUS GLAUCUS.

STRAND-TÅG.

Blomvippan sitter på sidan, spridd men upprätt; *fröhusen äro hvassa* i toppen.

Smith Fl. Brit. 1. p. 375. Flor. Dan. 7. s. 1159. *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 79. *Ehrh.* Beytr. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 143. *Leers* Fl. herb. 87. (J. inflexus.)

JUNCUS FILIFORMIS.

TRÅD-TÅG.

Blomvippan sitter på sidan, liten och enkel; strået trådlikt, lutande; fröhusen helrunda.

Linn. Fl. Sv. p. 112. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 143.

JUNCUS ARCTICUS. *WILLD.*

FJÄLL-TÅG.

Blomvippan sitter på sidan, mot toppen af strået, enkel med mycket kortstjelkade blommor; fröhusen äro trubbiga med liten spets.

Linn. Fl. Sv. p. 111. (J. effusus β) *Willd.* Sp. pl. 2. 206. *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 80.

Vid beskrifningen af *Iltågen* (Luzula vernalis N:o 444.) anmärktes liksom i förhand den slägtskillnad som örtkän-

478.

Tit af. Palmstruch.

Grav. af Ruckman.

478.

LUNARIA ANNUA.

MÅN-ÖRT, *Månvioler.*

Bladen äro hjertlika, trubbigt tandade. *Fröskidan* är oval och trubbig.

Linn. Sp. pl. ed. *Willd.* 3. p. 477. Cl. 15. TETRADYNAMIA Siliculosa. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 268. Kl. 12. FYRVÄLDIGE kortskidade. *Retz.* Fl. Oeconom. s. 426.

Månört-slägtet är ett af de utmärktaste i sin Klass och familj genom formen af sin på skaft sittande *Fröskida, som är aflång och sammantryckt, och dess platta skal likstora och parallela med skiljeväggen. Blomfodrets blad äro derjemte lupiga* (säcklika). Svenska Flora äger 2:ne arter af detta slägte, hvilka likväl mest i anseende till varaktigheten åtskiljas; dock erbjuda begge några skiljemärken. Den närvarande är icke den som i *v. Linnés* Flora s. 228. förekommer, hvilken är den flerårige *L. rediviva*; borde icke heller kallas *Annua*, emedan den är säkert tu-årig, och träffas vild i nejden af Kinnekulle. Dess rot är rätt nedstigande. Örtståndet blir nästan alnshögt och grenigt med merendels motsittande blad af hjertlik skapnad, och trubbigt tandad kant. (På *L. rediviva* äro kantens tänder hvassare). Stundom fröar sig vexten i första året, sedan blommorna (i formen nästan som Leucojors) föregått. De äro af en vacker röd färg och en angenäm lukt, i synnerhet mot aftnarne. Fröskidorna blifva nästan runda i omkretsen (utan den spets upp- och nedtill som finnes hos *L. rediviva*). Likväl synes märke efter stiftet vid öfre ändan. Mellanväggen som åtskiljer skalen och de hoptryckta frö som af dem innehållas, är papperstunn och genomskinlig.

För annan hushållsnytta än till Trägårdsprydnad är icke Månörten bekant. På rabatten förtjenar den alltid ett rum så för de vackra blommorna, som för deras behagliga lukt. Det är likväl nödigt att så fröna, så fort de mogna, ty de förlora snart deras groningskraft. De sent uppkomna plantorna berga sig rätt väl mot vinterkölden.

Tab. — Öfre delen af det blommande och fruktbärande Örtståndet. — a. blomfodret — b. ett kronblad. — c. d. ståndarne och pistillen särskilta.

---

nare antagit emellan arterna i det fordom förenade slägtet *Juncus*. Denna beror hufvudsakligen af fröhusets förhållande, antingen 3rummigt eller blott enrummigt; och den ofvannämde *Luzula* var således ett exempel af det sednare. Under den gamla benämningen af *Juncus*, bibehålla vi deremot alla de arter, hvilkas *kapsler inom 3 särskilta rum hysa ett större eller färre antal af frön.* Till de *fem*, mycket likdanade arter, som här föreställas, hör detta kännemärke. De äro alla infödingar, ehuru icke lika allmänna. Det tillhör deras gemensamma natur att vara vattenvexter, eller åtminstone älska sumpiga ställen, moras, dammar m. m. De 2 förste saknas sällan i gamla diken; den 3:dje är en åbo vid Östersjöns stränder; den 4:de intager skogskärren; och den 5:te trifves vid högsta Lappmarkens Fjällsluttningar eller bredvid de vattendrag som upprinna från sjelfva snödrifvorna i fjällen. De hafva alla en mer och mindre träaktig, krypande rot, hvarifrån uppräta, bladlösa strån tätt jemte hvarandra uppstiga, endast ned vid roten omgifne af alternerande bruna baljor. Stråret är tunnt, merendels rakt, och räcker långt ofvan den vid dess sida utkommande blomvippa, särdeles på *J. filiformis*, och kortast på *arcticus*. Hos *filiformis* är det trådsmalt och vekt samt lutande. Inuti fylles det med ett svampigt mergämne, lösare hos *J. effusus* och *conglomeratus*, men tätare hos *glaucus* och *arcticus*. Blomvippans form, äfvensom fruktens, äro olika, såsom den i specifika karakteren utmärkes. Hos *conglomeratus* och *arcticus* äro blommorna hopgyttrade och de mörka kapslerne hos den sednare göra den genast ökänd. Under blommorna, eller vid delningarne af blomvippan sitter merendels ett blomfjäll, dels anhängigt vid frukten, dels affallande.

I brist af bättre foder, ätas de spädare tågarterne af Boskapen. De böra emedlertid också icke anses onyttige i hushållet såsom dugliga ämnen till mattor, stolsäten, ridsadlar m. m. som af det afskurna och segtorkade Tåget kunna behändigt flätas. Man har också föreslagit dylika flätade tröjor och gördlar för simmare, och icke utan fördel. Ändtligen är den svampiga mergen som fyller stråret (isynnerhet på Veketåget) då den utdrages, icke otjenligt medel att bruka såsom vekar i lampor.

Tab. — Fig. 1. *Juncus Effusus* i nat. storlek — a. en öppnad blomma — b. kapseln — fig. 2. *J. conglomeratus* — * en gren af den klotformiga blomvippan — c. en blomma — d. ståndarne med pist. särskilte — e. kapseln — f. en öppnad kapsel med sina 3 rum — fig. 3. *J. glaucus* — g. kapseln — fig. 4. *J. filiformis* — h. kapseln. — fig. 5. *J. arcticus* — i. blomman med sina bracteæ — k. kapseln. Emellan fig. 1. — 2. är nedre delen af båda föreställd — och under 3. — 4. — 5. äfvenså deras. — De med bokstäfver märkte äro alla förstorade.

J.W.P. del.

C.V. sc.

480.

BOLETUS Pinicola S.

Talltickan.

Utan fot; dynlik, slät; med finskrynklig röd yta; men den fastvexta kanten pucklig och mörk; *Porerne* äro hvitgula.

Swartz i K. V. A. Handl. 1810. s. 88. (Cl. 24. Cryptogamia. Fungi *Liljebl.* Sv. Fl. s. 453. (Boletus sangvineus) kl. 16. Lönngifte Svampar. *Persoon* Syn. p. 454. Obs. s. p. s. *Schæff.* fung. t. 152. (Boletus igniarius).

På samma sätt som *Fnöske* och *Tunder-tickorna* (N:o 125. 167.) förekomma på Löfträds-stammarne, träffas denna arten endast på gamla tallar, särdeles i åldriga skogar, och företes nu såsom specifikt från dem åtskild. I storleken visar den sig olika från några tum till 3 qvarter tversöfver, och är säkerligen af flera års varaktighet. Börjar ofta att utvexa klotrund och antar småningom den dynlika formen, stundom af flera tums tjocklek. Den kanten hvarmed den sitter anvuxen, utsväller oftast och blir knölig och mörk, då den plattare, men likväl mycket convexa, horisontela delen är ofvanpå nästan blodfärgad, som på helt unga svampar; med åldren blifver den dock rödbrun. Mot den främre trubbiga kanten är den merendels hvitaktig; dock är denna ibland ensamt röd; och samma röda färg kan på färska svampen till en del afgnidas. För öfrigt är ytan mest slät eller blott finskrynklig. Porerne på undre flata sidan äro fina, helrunda och likstora; först af en blekgul färg, bli sedan hvitgrå, och mörkna omsider. Inuti är svampens substans hvit, hård och korklik. Med Fnösksvampen bör Talltickan ingalunda förvexlas. De på den förra befintliga bälten och blågrå porer bevisa det. Också är Talltickan icke duglig till samma ändamål, hvilket Skogsboer väl känna.

Tab. — Tickan i naturlig storlek som den ibland förekommer. — a. ett stycke sedt på undre sidan. — b. piporna och porerne förstorade. — c. Svampens form i sin början.

1
2
3
a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
Grav. af Ruckman

481.

RHODODENDRON LAPPONICUM.

Azalea lapponica LINN.

LAPPSKA SNÖROSEN.

Grenarne äro nedliggande, hit och dit böjde. *Bladen* äro elliptiska, trubbiga, försedda öfver och under med små intryckta resinösa punkter, täckte med runda fjäll. *Blommorna* sitta i enkla flockar i toppen af grenarne.

Wahlenb. Fl. Lapp. p. 104. Cl. X. DECANDRIA MONOGYNIA. — *Linn.* Fl. Su. p. 64. Fl. Lapp. p. 90. (Azalea lapponica). — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 92. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR Enqvinnade.

Denna buske, åbo af de torraste backar i de högre fjällen af Luleå och Torneå Lappmarker, fördes af *von Linné*, som först beskref den, till ett slägte, hvarmed den visserligen äger nära frändskap, men bör likväl efter vettenskapliga grunder icke anses såsom naturlig art deraf, utan af det, hvars Slägtnamn vi tillegna densamma. Detta besannas icke endast af likhet i delarne, utan genom antalet af ståndarne som är föränderligt från 5 till 10, och äfven af frukten, i förhållande alldeles lika med den på *Rhododendr. maximum*. Slägtet hörer till den naturliga vext-familjen *Rhododendra* hos *Jussieu*. Bland *von Linnés* Ordines Naturales fördes den till *Bicornes*, af hvilka den nämde familjen är snarare en del.

Denna Lappska arten är emedlertid den enda i Skandinaviens fjällar af detta vackra slägte, hvilket naturen mestadels egnat åt de högre regionerne, särdeles i vår verldsdel. Vexande som buske af några tums höjd (i Siberien något högre) sprider den flera böjda, nedtryckta och hårda grenar kring sin vresiga stam, prydda med sina, mest i topparne, i rosform sittande blad, som äro annuelle och således årligen affallande, oaktadt de synas af en fastare sammansättning. De spädare bladen äro gulgröna, å ömse sidor tätt märkte med små ingröpningar och en resinös gul prick midt uti, betäckt hvardera med ett rundt genomskinligt fjäll, som slutligen bortfaller och lemnar gropen bar och rödbrun. På undre sidan, der antalet är vida större, synas de ännu bättre, och punkterne blifva omsider svartaktige. I Juli månad visa sig de purpurblå blommorna, förenade i små umbeller öfverst i topparne. Blomstjelkarne och blomfodret betäckas med finhåriga fjäll, liksom bladknopparne innan de utveckla sig. Af den trattlika blomkronans runda flikar äro 2:ne knappt märkligt mindre, och ståndarne med pistillen mot dem något nedböjde. De aflånga fröhusen, som qvarsitta ännu det följande året, öppna sig i 5 delar uppifrån, med dubbla mellanväggar,

och hvarje rums fröfäste sitter som vingar vid kapselns centralstöd. Fröna äro små, talrika och med en egen hinna försedde.

Ännu är väl ingen nytta bekant af vexten; men bladens något balsamiska lukt då de färska söndergnuggas, och deras bittra och adstringenta smak, ger anledning att här anmärka bruket af den *Siberiska Snörosen* (Rhodod. chrysanthum Pallas Fl. Ross. t. 30.) som vexer på de högsta och kallaste fjällspetsar i Siberien och Taurien, äfvensom vid bergsiderna och floderne i Kamtschatka. Bladens bittra och narkotiska grundämne har gjort dem länge kända såsom ett mycket prisadt giktmedel först i Siberien och sedan 30 år i Europa *). Man begagnar dem i pulver, pillerform eller infusion, neml. 2 drakmer till $\frac{1}{2}$ uns på 2 uns kokande vatten. Ett med spiritus tillredt extrakt skall vara ännu bättre. Dosis måste småningom höjas. Flere lika lyckliga försök hafva sedan blifvit gjorde med bladen af *Rhododendrum ferrugineum*, som är ett annat species från Schweiziska, Pyreneiska och Österrikiska alperne **). Möjligtvis torde äfven den Lappska äga likaså välgörande kraft, och förtjenar i sådant afseende att undersökas, så mycket mer som tillgången icke är knapp på vexten i dess hembygd. (Wahlenb. Fl.)

Slutligen må tilläggas, att ännu en annan art, från äldsta tider varit märkvärdig i Vexternas Historia. Dess blommor besökte af bien i trakten af Pontus der den vexer, meddela den håning de deraf samla, egenskap, att efter förtärandet orsaka yrsel och galenskap. *Dioskorides*, *Aristoteles*, *Xenophon* och *Plinius* omtala alla sådana verkningar; och *Tournefort*, som 17 sekler senare genomvandrade lilla Asien, fann samma öfvertygelse ännu hos ortens invånare bibehållen; och han har visat, att den vext som *Plinius* med namn anför, är utan tvifvel *Rhododendrum ponticum*; likväl beskyllas densammas blommor icke ensamt för berörde åverkan, utan äfven de af *Azalea pontica*. (*Tournef.* Voy. au Levant. 3. p. 69 - 76).

Tab. En liten buske eller en del af vexten i nat. storlek. — a. en blomma med 5 ståndare. — b. densamma sedd bakifrån. — c. en blomma med 10 ståndare. — d. blomfodret. — e. en ståndare med *knappen* sedd baktill. — * knappen sedd på främre sidan. — f. stiftet med märket. — g. ett omoget fröhus. — h. en mogen kapsel, sprucken i 5 delar. — i. en kapsel transverselt afskuren, med fröfästena. — k. frön i nat. storlek. — l. ett sådant förstoradt. — m. på tveren afskurit. — n. sedt långsefter.

1. Ett blad förstoradt, som det synes med sina intryckta punkter, under synglaset. — 2. en af körtlarne. — 3. fjället som betäcker dem.

*) *Kölpin* Bemerkungen über die Sibirische Schneerose.

**) *Zahn* Dissert. de Rhod. chrysantho Jen. 1783.

Amstruck.

Grav. ef Ruckman

TOFJELDIA BOREALIS.

Anthericum calyculatum LINN. *Fl. Lapp.*

LAPPSK KÄRRLILJA.

De *små blomfodren* sitta skilde från blomkronan, och fästade på ena sidan af stängeln; utan blomskärmar.

Wahlenb. Fl. Lapp. p. 89. HEXANDRIA MONOGYNIA. — *Smith* Fl. Britt. 1. p. 99. — *Linn.* Fl. Sv. p. 107. — Fl. Lapp. p. p. 139. (Anthericum calyculatum) — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 140. — *Willd.* sp. pl. 2. p. 274? (Helonias borealis) — *Gmel.* Fl. Badens. 2. p. 118. (Hebelia Allemannica) — *Wahlenb.* i. K. V. A. Handl. 1805 p. 124. — *Juss.* fam. pl. p. 47. (Narthecium) — *Roth.* Fl. germ. — *Scop.* Fl. Carn. p. 449. (Scheuchzera Asphodeloides).

TOFJELDIA CALYCULATA.

Anthericum calyculatum. LINN. *Gottl. res.*

GOTTLÄNDSK KÄRRLILJA.

Blomfodren sitta tätt vid kronbladen som äro hvassa. Blommorna äro med *blomskärmar* åtskilde.

Wahlenb. i K. V. A. Handl. 1805. p. 125. (Narthecium calyculatum) — *Linn.* Gottl. o. Öländska Resa s. (Anther. calyculatum) — *Gmel.* Fl. Bad. 2. p. 117. (Hebelia collina) — *v. Sternberg* i Regensb. Bot. Zeitung. 1802. (Heritiera anthericoides).

Desse äro tvenne vexter, som länge varit icke endast för en och samma ansedde, utan äfven till ett, i afseende på familj och karakter, främmande slägte hänförde *). *Hudson* var den förste som vågade söndra en af dem derifrån, och det är det af honom antagna och sedermera gillade namnet, som vi här bibehålla. Den första arten granskades redan af *von Linné* under dess Lappska Resa, ehuru han ej trodde den då böra som särskilt slägte anföras, men synes sedan icke ogilla det. Den andra träffades några år sednare på Gottland, ansågs likväl vara samma med den han i Lappmarkerne antecknadt. Att de likväl böra åtskiljas, bevisar följande. Båda komma deri öfverens, att de älska sidländta vextställen, ehuru den ena synes höra till nordens fjällar; den andra befintlig på Gottland, väljer

*) *Von Linné* höll dem för en art af Anthericum; men de äro äfven till vextfamiljen åtskilde. *Jussieu* räknar dem till sina *Junci*, och Anthericum till *Asphodeli*.

också fjälltrakterna i den tempererade delen af Europa; begge äga en mängd enkla, trådiga och gulaktiga rötter. Bladen gå alla från roten, åt 2 sidor som på svärdsliljorna, svärdlika, och nedtill, vid inre kanten klufna, omfatta de som en balja hvar på annan följande. En enda enkel stängel stiger rak upp, med flere nära tillhopa sittande blommor, med ett slags litet blomfoder under dem, som hafva 6 kronblad, 6 släta ståndare och 3klufven pistill, efter hvilken en klotrund och upptill tredelt kapsel följer. Likväl skiljer man arterne lätt i storleken, hvarigenom *calyculatum* utmärkes framför *borealis*, som är 4 - 6 gånger mindre. Den förres blomax är ock mycket rikare, samt blommorna nästan mera åtskilda. Kronbladen äro äfven hvassare och gulare, och ej så grönaktigt hvita. Men egentliga åtskillnaden består i den lilla blomfoder-lika tillsatsen under blomman, som hos den Lappska är fästad endast på sidan af stängeln, och på afstånd från kronbladen; hos den större åter, sitter blomfodret tätt under dem, och äger dessutom smala blomskärmar (bracteæ) som åtskilja blommorna.

Häraf synes den specifika åtskillnaden otvifvelaktig, och denna upplysning, som D. *Wahlenberg* först gifvit, är jemte teckningen på begge, troligen icke utan nytta för dem som beflita sig om vexternas kännedom; oaktadt ingen egentlig förtjenst kan för det närvarande tilläggas dessa såsom i ett eller annat afseende nyttiga.

Tab. — 1. föreställer *Tofjeldia borealis* i nat. storlek. — a. blomman med sin calyculus. — b. pistillen. — † axet särskilt med frökapsler. — 2. *Tofjeldia calyculata*. — c. blomman med calyculus och bractea. — d. frukten till begge, alla förstorade. — * en del af ett blad, förstoradt.

483.

Ait. af Palmstruch.

Grav. af Ruckman.

483.

ANDROSACE SEPTENTRIONALIS.

Hilsko-Ört.

Bladen sitta alla vid roten, bredt lansettlika, otydligt tandade och släta. *Blomfodren* äro kantiga och kortare än blomkronan.

Linn. Flora Su. p. 170. Cl. 5. Pentandria Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 87. Kl. 5. Femmänningar Enqvinnade. — *Retz.* Fl. œc. s. 45.

Ibland Lysimachierne, en af de vextfamiljer hos *Jussieu* hvartill detta slägte hörer, bestämmes detsamma så väl genom det *svepe* som finnes under blomflocken, som genom blomkronans eggformiga pip och körtlarne vid dess hopdragna mynning, och dessutom genom en klotrund enrummig frökapsel. Större delen af arterne äro infödingar än på Schweiziska, Pyreneiska, än på de Österrikiska, Italienska och Ryska bergåsarne; äfven denna enda Svenska arten väljer lika belägenhet, och räknas också till Lapplands Flora; men förekommer äfven stundom på sandiga öppna fält och backar i Upland och i Skåne.

Örten är annuel. Bladen göra en utbredd ros ofvan den enkla rätt nedstigande roten. De äro nästan elliptiska och trubbiga, i kanten knappt tandade, ofvanpå släta och inunder glest finhåriga. Blomstängeln, (en eller flere) 2—6 tum lång och rak, bär i toppen en umbell af 6—12 långstjelkade blommor med ett litet enbladigt och flerdelt svepe nedtill omgifven. I Maj och Juni synas de hvita blommorna, och mot hösten mognar kapseln, som är enrummig och full med aflånga frön, och delar sig i 5 skal.

En afart förekommer stundom på mycket torra ställen; den har ingen blomstängel, utan blomflocken sitter närmast roten ofvan bladen.

Hvarken lukt eller smak förråda något märkvärdigt hos denna vext. Getter, får och hästar äta väl densamma, dock icke med det urval som skulle föranleda till försök att odla henne.

Tab. Vexten i naturl. storlek (den finnes ock dubbelt större). — a. b. blomman förstorad. — c. blomkronan öppnad för att visa pipens form, körtlarne, ståndarne och pistillen. — d. pistillen särskilt. — e. frukten sittande inom blomfodret. — f. kapseln transverselt afskuren samt fröna. — g. ett frö ännu mer förstoradt. — h. i. bladens form och utseende ofvan och inunder.

484.

Lit. af Palmstruch

Grav. af Ruckman

484.

POLYGALA AMARA.

BITTER FÅGELÖRT.

Örtstjelkarne äro uppräte; *bladen* trubbiga, de vid roten rundaktiga och vigglika. *Blommorna* sitta i klase, och hafva bräm (en penselik tillsats). *Blomfodrets* vingar äro längre än Blomkronan, och med 3 nerver försedde.

Linn. Sp. pl. p. 987. Cl. 17. DIADELPHIA. OCTANDRIA. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 315. Kl. 14. TVÅKULLE, med *fröhus.* — *Retz.* Fl. œc. s. 528. — *Murr.* App. Med. 2. p. 445. — *Collin* obs. 2. p. 203. — *Pharm.* Polygalæ amaræ Herba, Radix.

Detta slägte har äfvensom Fumarierne, till hvilka det gränsar i Sexual-systemet, något så eget, att det lika lätt skiljes från andra af sin klass. Blomfodret, som består af 5 blad, har 2:ne af dem utstående, lika vingar, och desse merendels färgade. Blomkronan bildas af ett öfre och ett undre kronblad; det förra svarar mot *seglet* hos ärtblommorna, och är litet, pipigt och 2klufvit; det sednare som liknar *kölen* (carina) är concavt, bukigt framtill och äfven 2klufvit, med en penselformig tillsats (appendix) innunder frammantill, eller ett i flere smala flikar deladt bräm (som likväl finnes blott hos somliga arter). 8 i 2 knippen hopvexte ståndare äro i kölen inneslutne tillika med pistillen, utmärkt genom sitt 2-delta märke. Frukten blir en hopklämd, hjertformig kapsel med 2 rum och öppnar sig mogen, i kanten å ömse sidor. Af *v. Linné* fördes slägtet till den naturliga ordning han kallade *Lomentaceæ*, men af *Jussieu* till hans Pediculares, bredvid Veronica, hvilket äfven synes oss naturligare.

Polygala amara har icke varit i Svenska Flora upptagen, ehuru den säkert förtjenar det så väl som dess gamla slägting, helst hon icke är sällsam på sidländta ängar, såsom i Roslagen &c. Hennes rot är perennerande och ger vanligen flera fingerslånga örtstjelkar, som vexa upprät och odelte, besatta med bredt lansettlika men trubbiga, helbräddade och glatta blad af mörkgrön färg. De vid roten äro mycket större, upp- och nedvändt egglika, och utvisa icke mindre genom denna form, än genom den mera högblå färgen hos blommorna, genast ärtens skillnad från den allmänna. Vid midsommarstiden lyser hon, utmärkt bland Lundarnes smätäcka prydnader.

Men örten äger ännu en egenskap som bestämmer specifika åtskillnaden. Det är en särdeles beska som delarne hysa och roten i synnerhet, förenad med något balsamiskt, syrligt och slemaktigt, ehuru lukt alldeles saknas. Också har hon, ehuru först i sednare tider, fått en plats bland apteks-vexterna, och vunnit ett berömligt namn såsom gagnande i lungsot af sårnad i lungorna; i vattensot och i gikt; i hvilka krämpor man föreskrifver pulver af roten från en half till en hel drakma 2 gånger om dagen, eller ock 3 uns af roten kokad med lika många qvarter vatten, tills hälften återstår och detta druckit under dygnet. Medlet verkar dessutom på magen såsom afförande. Nyligen har man ock påstått att bladen skola vara ännu verksammare. Den såsom practicus berömde *Colin* har uppgifvit flera lyckliga händelser, hvilka utan tvifvel förtjena uppmärksamhet, och det af oss så mycket mer, som naturen erbjudit detta medel såsom inländskt och lättfånget. Det anseende hvilket också roten af *Senega*, en Nordamerikansk art af detta slägte, länge innehaft, dels såsom antidot mot ormbett, dels såsom lösande och lättande medel i håll och sting samt bröst-inflammationer och dels såsom vattendrifvande, är väl bekant i Läkarevettenskapens häfder. Vidare upplysningar förekomma hos *Murray* (App. Med.), *v. Linné* (Amœn. Acad. 2. 130) *Geoffroy*, *Lewis*, *Tennent* m. fl.

Tab. Örten i nat. storlek, fastän ett mindre stånd. — a. en liten del af klasen med en blomma. — b. en utslagen blomma. — c. densamma sedd framifrån. — f. ett af de större blomfoder-bladen. — g. pistillen. — h. kapseln omgifven med blomfodret. — i. densamma bar. — k. på tveren afskuren. — d. ett frö. Alla delarne förstorade.

485.

RAMALINA FRAXINEA ACH.

Lichen fraxineus LINN.

ASKLAF. *Limlaf.*

Lafbålen är platt, bandlik, jemnbred och flikig, hvitgrå, med nätformiga skrynkor och gropar på ytan; änd-flikarna ofta afsmalnande. *Lafhusen* sitta i kanten, och äro platta och blekt liffärgade.

Achar. Lichenogr. univ. p. 602. — Synops. p. 296. 8. — *Linn.* Fl. Su. p. 415. (Lichen fraxineus) Cl. 24. — CRYPTOGAMIA, ALGÆ. — *Lilj.* Sv. Fl. 3. 426. Kl. 16. LÖNNGIFTE, Alger. — *Westrings* Färg-Lafv. Hist. 1. 4. T. 12. f. A. D. — *Ach.* meth. p. 258. (Parmelia frax.) — *Hoffm.* Fl. Germ. p. 158. (Lobaria) pl. Lichen. T. 18. f. 12. (Platisma) — *Retz.* Fl. œc. 3. 588. — *Berzelius* i Afhandl. Fysik, Kemi &c. 3. del.

RAMALINA FASTIGIATA ACH.

KLUBBLAF.

Lafbålen är trind och hopklämd samt grenig, med gropig och blågrå yta. *Grenarne* äro lika höga, uppåt tjockare. Lafhusen sitta i toppen på dem, sköldlika och hvitaktiga.

Ach. Lichenogr. p. 603. Synops. p. 296. 9. — K. V. A. Handl. 1797. s. 201. T. 9. f. 1. A. F. — *Westr.* Färglafv. Hist. 1. 4. T. 12. f. E. F. — *Ach.* Meth. p. 260. (Parmelia). — *Hoffm.* Fl. Germ. p. 140. (Lobaria populina) Lichen populinus. *Ehrhart.*

Den afdelning bland Lichenerne, som kallas *Samhyste* (Homothalami) eller hvilkas Lafhus (apothecia) helt och hållit bestå af Lafbålens yttre och inre väsende, indelas efter Lafhusens förhållande, antingen dessa äro sköldlika och vid sidorna sittande, eller i spetsen fästade, naflade och ringkantade. *Ramalina*-slägtet hör till de förre och igenkännes af sitt runda, sköldlika *Lafhus* med fot inunder, platt och kantadt, danadt helt och hållit af *Lafbålen*, som är flikig och grenig, inuti nästan tät, och utanpå broskaktig.

De här anförda begge arterne, Asklafven och Klubblafven, äro löfträdens invånare, växande på stam och grenar, och genom ofvannämde kännemärken på delar och färg specifikt väl åtskilda. Den förre är merendels (i äldre tillstånd) hängande, ofta flera tum lång och mycket bladig: den sednare kort, upprät och klubblik. De finnas hela året igenom likadana. Hos båda arterne träffar man dessutom särskilta artförändringar, och således har *Asklafven* en mycket lång, smalbladig och hängande afart (var

S. teniæformis); och *Klubblafven* en med delta smala styfva grenar, hvarå Lafhusen hafva en liten spetsig tillsats vid sidan (Lichen calicaris hos Auktorerne.)

I följe af de analytiska försök med Lafvarne i afseende på deras färghalt, genom hvilka K. förste Lifmed. D. *Westring* tillvunnit sig en hittills alldeles odelad förtjenst, finnes icke något, åtminstone dugligt färgstoft hos dessa arter; men de utmärka sig genom andra egenskaper, som göra dem märkvärdiga för ekonomen, och må hända äfvenså för Läkaren. De hysa ett gummi-likt ämne, som väl rättast är ett vextslem (mucilago), hvars allmänna karakter är att vara olösligt i kallt vatten, men att genom kokning upplösas till en simmig vätska, som efter intorkning ofullkomligt eller alldeles icke upplöses af kallt vatten, hvilket är stärkelsen eget. Dylikt finnes emedlertid hos flera Lafarter, såsom Islands-lafven, Tof- och Skägglafven, men stärkelsen af dem stelnar efter afsvalningen och ur en mindre concentrerad upplösning fälles af galläple-infusion. Hos Asklaf och Klubblaf visar sig icke detta, och ändtligen då stärkelsen ur den förra icke förändras af garfämnet, fälles den likväl af bly-ättika, en egenskap som alldeles saknas hos *Klubblafven;* och detta bevisar också dennas specifika åtskillnad från *Asklafven.*

För Techniska ändamål kunna de i fråga varande blifva af betydlig nytta. I Skottland uppgaf Lord *Dundonald* såsom sin upptäckt att använda dem och flere vid kattunsfabriker och pappersbruk, och *Westring* har på lika tid visat det (se Färglafv. Hist. 1. 4 h.). Sättet att tillreda och begagna dessa ämnen verkställes så, att en mängd samlad Laf först uppblötes i kokhett pågjutet vatten, hvarigenom det under den uppsvällda Lafvens yta liggande extractiva färgämnet afsöndras och afsköljes, då Lafven sedan kokas i kopparkettil med vatten, hvarvid Soda (2 lod på 1 ℔ Laf) tillägges, och kokningen fortfar tills soppan blifvit så simmig som fordras. Derpå silas soppan och det tjockare pressas genom påse. Afkoken blandas så tillsammans och afdunstas i tennkärl till erhållande af den stärkelse-massa som åstundas. Denna blir då ett till appreteringar passande, fullgodt surrogat för Gummi arabicum, och hvilket således må besparas både såsom utländsk handelsvara och flera gånger kostsammare.

Stärkelse-ämnets ymniga närvaro visar för öfrigt att desse Lafvar kunna också som födämnen användas, och utan tvifvel må de äfven såsom gagnande i tärande sjukdomar en gång förtjena rum i Materia Medica. Men vidare, i afseende på halt och egenskaper, hänvisa vi till Hrr *Westrings* och *Berzelii* arbeten.

Tab. — A. föreställer *Asklafven.* — a. fullkomlig och utvext. — b. en äldre och upprät vexande. — c. en helt ung. — B. *Klubblafven.* — d. utvext. — e. yngre. — f. en del af ett Lafhus, på sidan tuskurit.

186.

1

3.

2.

Art. af Palmstruch.

Grav. af Ruckman.

PEZIZA ONOTICA.

Öronlik Skålsvamp.

Blekgul och rosenfärgad; på sidan snedt utdragen, aflång, uppåt vid och bukig; nedåt afsmalnande, ofvan roten finluden; inuti vid basen skrynklig.

Persoon Synops. fung. p. 637. — *Svartz* i K. V. A. Handl. 1812. s. 16. — *Sowerb.* fung. t. 79. (Peziza leporina). Cl. 24. Cryptogamia Fungi. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 457.? (Peziza cochleata.)

PEZIZA UMBRINA.

Stor brun Skålsvamp.

Skålen stor, slät, bukig, snäckformigt inrullad och sammanvikt; mörk- eller gråbrun.

Persoon Syn. p. 638. — *Linn.* Sp. pl. p. 1651? (Peziza cochleata). — *Sowerb.* Fung. t. 5.

PEZIZA ALUTACEA.

Sämskfärgad Skålsvamp.

Skålen vidöppen, utan fot men smalare vid basen, snäckformigt inrullad på ena sidan, gulbrun, utanpå blekare eller hvitaktig.

Persoon Syn. p. 368. — *Bulliard* Champign. t. 154.

Svampar, egentligen så kallade, äro sitt eget slag växter, mångformiga, utan stam och blad, eller rättast blott nakna fruktfästen, som hysa inom sitt väsende (oftast med S frö fyllde) *frögömmen* inbäddade och med *frukthinna* (hymenium) betäckte. Så beskaffade föremål finnas ock till den mängd, att denna afdelning af den sista klassen öfverträffar snart sagdt alla de öfriga, en sanning hvarom botanisten af daglig erfarenhet kan öfvertygas. Fortsatta forskningar uppdaga förr osedde arter, och man skulle lätt kunna inbillas, att ny skapelse stundom timade. Deras ämnen ligga ofta länge dolda innan de utveckla sig, men detta sker inom få ögonblick; likväl försvinna de icke sällan åter hastigt, utan att lemna spår eller synbar afföda efter sig; emedlertid afvakta deras, merendels för blotta ögat osynliga, fröämnen tillfället, att också framträda, liksom fäderne, på Floras skådeplats.

PEZIZA ONOTICA, UMBRINA OCH ALUTACEA.

Pezizerne eller Skålsvamparne föreställa hel och hållne concava fruktfästen, hvilkas väsende äger olika fasthet, än geléaktigt, än af vaxets eller lädrets consistens, sammansatt af ofvannämde fruktgömmen, tätt och parallelt förenade samt fyllda med fröknopparne (sporulæ) till ett bestämdt antal (merendels 8). Vid full mognad brister eller försvinner den hinna som betäckt svampens yta, hvilken nu mera framställer, med synglasets biträde, en af de finaste öppningar porös utsida, hvarigenom fröna spänstigt utdunsta som en rök vid minsta vidrörande, eller blott för andedrägten. Häruti hafva de flesta egentliga svamparne något gemensamt; men hvad formen angår tillhör den endast Pezizorne. I storleken äro de liksom andra vextfamiljer skiljaktiga: jättar och pyslingar. *Peziza Cacabus*, i Ostindien, är mer än alnen vid tversöfver, och åter 100 af samma slägte hinna knapt till bredden af en linie! Nära 200 arter äro redan antecknade, och af dessa tillhöra kanske hälften vår Flora; och det är bland denna legio som vi uttagit de trenne hvilka här föreställas.

Ingendera af dessa är allmän, och den förste och tredje är det än mindre. De förekomma tillfälligtvis på skuggrika och med löfträd bevuxna ställen, der marken är bar och fuktig samt jorden blandad med lera. Bland gräs trifvas de icke, utan helst der andra multnade vegetabilier finnas. Ofta vexa de gruppvis, hvarigenom formen blir oordentlig, och detta händer i synnerhet den andra och tredje arten, hvilka komma hvarandra i flera afseenden nära; men den större är mera läderlik, den mindre tunnare och sprödare, att icke nämna färgen, som genast utmärker dem. Deremot är den öronlika så egen både i form och yta, att den vid första åsynen igenkännes. Alla dessa äro af kort varaktighet. Efter dygnet börja de ofta antingen att upplösas, eller förtäras de af invertes larver, hvilka synas samtidige med svamparnes väsende.

Vi känna ännu ingen nytta, hvarken för Apteket eller hushållet hos dessa. Det gifves väl en svampart, (som origtigt blifvit förd till Peziza och sedan till Tremella (Peziza eller Tremella Auricula, ehuru den är väl snarare ett eget slägte), det är den så kallade *Judas-Öron*, hvilken man af ålder begagnat till utvertes bruk, i ögonsjukor m. m. hvarom vidare torde en annan gång få anföras.

Tab. — 1. den öronlika Skålsvampen. — 2. den stora bruna. — 3. den sämskfärgade. Alla i nat. storlek.

487.

ARBUTUS ALPINA.

Fjäll-Mjölon-Buske. *Fjällbär. Ripebär. — Hestebär. Biöndbär. Korpebär. Liupebärlyng. Ravnebär.* På Lappsk. *Karanes muörje.*

Trädstammen är nedliggande. *Bladen* äro skrynkiga, i brädden sågade; affallande.

Linn. Fl. Sv. p. 138 Fl. Lapp. p. 161. Cl. 10. Decandria Monogyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 166. Kl. 7. Tiemänningar 1:qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 62. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 109.

Redan i N:o 85 förekommer en allmännare art af samma slägte beskrifven. Denna åter är fjällarnes åbo och träffas på torra sandiga ställen genom hela Lappmarken så väl på sjelfva fjällen, som i den närgränsande och till en del skogbevexta trakten. Man finner den likaså hela fjällryggen utföre ända ned till Dalarne. Det är en låg och krypande buske med vidt omkringspridda grenar, nedantill bara (och stundom barklösa) eller betäckta med fordna bladfjäll samt ofvantill med tätt hopsittande blad, hvilka på de yngre grenarne äro skiftvis åtskilde (alterna). Deras form är upp- och nedvänd oval, med kort spets, och nedtill afsmalnande i korta bladskaft. I brädden äro de fint sågtandade och oftast besatte med fina hår, samt för öfrigt nätlikt ådriga och liksom skrynkiga, ofvanpå mörkgröna och blekare inunder.

Hvarje sommar framkomma nya blad, då fjolårets dels affalla, dels qvarsitta torkade, utblekte och bruna. Blommorna blifva synliga i toppen af grenarne, midt i Juni månad, på korta enblommiga stjelkar, som äro omgifne vid basen med concava finhåriga blomfjäll. Blomkronan är hvitaktig med blek rodnad och finhårigt bräm. De 2klufna han-knapparne utvisa vextens frändskap med *Bicornes.* Bären, som finnas häftade vid det lilla röda blomfodret, äro klotrunda, stora som svarta vinbär, samt naflade, svartblå och hysa merendels 5 aflånga sammantryckta, hårdskaliga, purpurröda frön, med inre hvassare kanten fästade vid central-stödet. Frukten finnes oftast ännu qvarsittande det följande året.

Fjällmjölon-busken är väl icke känd för någon utmärkt egenskap eller hushållsnytta; men bären, som skola i smaken något likna svarta vinbär, begagnas af Lapparne, ehuru de synas för dem mindre angenäma, än för fjällripor och andra fjällfåglar, hvilkas näringsämnen de i synnerhet äro, och som namnen äfven synas utmärka.

Tab. Busken i naturlig storlek, blommande. — a. en gren med mogna bär. — b. en blomma. — c. en öppnad dito för att visa de inre delarne. — d. en ståndare. — e. pistillen. — f. ett frö särskilt; alla förstorade.

488.

AGROSTEMMA Githago.

Klätt. *Klint. Slätt, Svartklint, Rödklint. — Klitte, Klit.*

Hela örten är hårig. *Blomfodrets* flikar längre än kronbladen, hvilka äro hela och utan taggar vid klon.

Linn. Fl. Sv. p. 155. Cl. 10. Dicandria Pentagynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 181. Kl. 7. Tiemänn. Femqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 28 — Phys. œcon. Bibl. för Dannem. 2. B.

Klätt-slägtet, tillhörande Neglik familjen (caryophylleæ), utmärker sig bland sina fränder genom ett tjockt, enbladigt blomfoder; 5, med klo försedda, trubbiga och odelta kronblad, samt ett fröhus med ett rum. Skillnaden vore således icke betydlig från *Lychnis*-slägtets carakter, om icke det yttre anseendet gåfve anledning att anse begge särskilta. Denna Klätt är ett bland ogräsen i åkrar, besådde med vintersäd, och på Skånska slätten ett af de allmännaste. Troligen är den liksom *Blåklinten* (Centaurea Cyanus) och flera dylika, med sädes-slagen fordom inkommen, och således med dem naturaliserad. Roten är årlig och icke mycket kringspridande. Hela örtståndet ofta alnshögt är betäckt med räta, något tilltryckta, grå hår, samt grenigt: stjelken är trind och bladig, och bladen smalt lansettlika. I toppen visa sig blommorna i Juni och Juli, oftast ensama, skönt lysande och purpurröda. Blomfodret har 10 uppstående kanter, och flikarne äro stundom dubbelt längre än blomkronan och bortfalla omsider. Kronbladen, hvars skifvor äro upp och nedvändt hjertlika, äga intet bihang vid öppningen. Fröhuset blir ovalt och öppnar sig i toppen med 5 styfva spetsar.

Klätt fortplantas allmänt genom det utsäde hvari han finnes inblandad; och der den i mängd inritat sig, bortskämma dess med tröskad och till föda mald säd blandade svarta frön den så, att det deraf bakade brödet blir svart och får af en större mängd (öfver $\frac{1}{4}$) äfven en främmande smak. I Skåne, der det händer nog allmänt, säger man sig dock icke hafva derutaf försport elaka följder; tvertom anses der Klättblandad säd för så mycket drygare. Detta oaktadt hafva rön, anställde af Hrr *Florman, Wiborg* och *Rafn*, intygat Klättfröets (åtminstone ojäst) skadliga åverkan på höns, kalkoner, änder, korpar, hundar

m. fl., för hvilka alla det vid försöken visat sig såsom ett slags gift. Svin sägas ock rata Klättblandadt mjöl. Emedlertid påstås, att sådan säd ger ymnigare brännvin än annan, men om icke detta blir skadligare derigenom, är oafgjordt. Som, i alla fall, säden får ett minskadt värde genom denna främmande tillsats, är angeläget att söka utrota den, som icke heller är svårt, emedan vexten är annuel och fröet icke af sig sjelf så vidt kringsprides. Genom flitigt sommarbruk af åkern och rensadt utsäde, vinner man lätt ändamålet.

Medelst tillagda frön, under tvättning af ullgarn, skall en betydligare hvithet derigenom vinnas. *(Rafn.)*

Tab. Vexten med rot i nat. storlek, blommande. — a ett kronblad med ett par vidhängande ståndare. — b. fröhuset, moget öppnande sig. — c. ett frö.

b
a
d
c
k
g
e
h
f
i

489.

NARTHECIUM OSSIFRAGUM.

(Anthericum ossifragum LINN.).

HVITRIK. *Ilagräs. Benbräcksgräs. — Sturgräs. Valsax, Sticklegräs. Kröklegräs. Myrebrod. Rommegräs. Mingelgräs. Iglegräs.*

Bladen äro svärdslika. *Blommorna* sitta i klase i toppen. *Ståndarnes* strängar äro ludna.

Smith. Fl. Britt. 1. p. 368. — *Linn.* Fl. Sv. p. 107. Cl. 6. HEXANDRIA Monogynia. — *Willd.* sp. pl. (Anthericum ossifragum). — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 139. Kl. 6. SEXMÄNNING. 1qvinn. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 78. — *Retz.* Fl. œc. s. 55. — *Bartholin* i Act. Dan. 2. p. 126. 252.

Detta örtslägte, tillförene förenadt med *Anthericum*, har utan tvifvel med mycket skäl af *Mœhring*, *Gorter*, *Hudson* och *Smith* blifvit såsom eget åtskildt, hvars väsendtliga kännemärke består i en *blomkrona med 6 vidöppna kronblad som äro qvarsittande efter blomningen; ståndarnes strängar äro ludna. Kapseln sitter ofvan kronbladens fäste, prismatisk, 3:rummig och fröna i mängd fästade i dess botten medelst en lång syllik, dem omgifvande fröhinna af kapselns längd.* Med denna karakter, som blifvit genom Dr *Wahlenbergs* (Fl. Lapp. l. c.) analys af frörednin-gen säkrare bestämd, synes huru slägtet icke må förblandas hvarken med *Anthericum* eller med *Tofieldia*, af hvilka båda, egne arter, äro redan i detta verk beskrifne. Också hvad den naturliga ordningen beträffar, bör *Hvitriken* föras med den sistnämde till *Jussieus Junci* eller *Säflike vexter*, hvaremot *Anthericum* hör till de så kallade *Asphodeli.*

Hvitrik är icke bland allmännare Svenska vexter, utan träffas endast på vissa ställen, såsom i Småland, Vestergötland och Halland, och är äfven funnen nära fjällarne mellan Jemtland och Norrige af Hr. *Hartman*, liksom förut af Dr *Wahlenberg* i den södra delen af Norrska Nordland, och dessutom vid Rörstad i Norrige. Den väljer gerna lågländta och vattensjuka trakter och tufviga ängar, der den sprider sig med långa trådiga och perenna rötter. Örtstammen är enkel, uppstigande, trind och fullsatt med svärdlika och hvarandra vid basen gent emot med kanten omfattande (eqvitantia) blad, längsefter nervfulla och släta samt lifligt gröna. På stjelken äro de åtskilda, helt korta och kölade. Blommorna, som visa sig i Juli och Aug., utgöra

en upprätt klase i toppen ofta med 10—12 blommor på skiftevis sittande, enblommiga och kantiga stjelkar. Kronbladen äro aflånga, men helt smala, gulaktiga, utanpå blekare och omsider gröna samt qvarsitta efter blomningen. Ståndarne sitta fästade midtemot blomkrone-bladen, trådsmala och besatta med ett lysande gult ludd. Hanknapparne äro ock gula och till slut vridne. Det 3:kantiga fruktämnet spetsar sig till ett kort stift, som ändas med ett litet 3:kantigt märke. Frökapseln blir äfven gul då den mognar och öppnar sig i toppen i 3 spetsar som utmärka valvlerne, delte genom sin skiljevägg emellan de talrika fröna.

Det har varit en sägen från forntiden på sina ställen både här och i Norrige, att denna lilla prydliga vext skulle, njuten af kreatur såsom betesämne, så förfördela dem, att benen i deras kroppar blifva sköra och lättbräckte. Man har likväl i sistnämde land, hvarest denna egenskap blifvit först af *Bartholin* angifven såsom verklig, i sednare tider fått den alldeles vederlagd, emedan *Gunnerus* säger att landtboer försäkrat honom, att boskapen äter Hvitriken begärligt, särdeles om våren och utan någon fara. Emedlertid hyser Småländska bonden icke god tanka om sådant foder för får. Troligen härrör dess dåliga credit från den kärraktiga trakt der örten förekommer, och der vexterne i allmänhet äro föga gagnande för sådana kreatur, hvilka säkerligen trifvas bäst på högländt betesmark.

Tab. Vexten, blommande, i nat. storlek. — a. en blomma förstorad, framtill sedd. — b. bakpå. — c. en ståndare. — d. pistillen. — e. kapseln. — f. densamma på tveren afskuren. — fröna i nat. st. — h. ett, särskilt, förstoradt med sin fröhinna. — i. fröhinnan öppnande sig på sidan, då fröet utfaller. — k. egentliga fröet, förstoradt.

a
b
1.
2.
a
b

ERIOPHORUM ANGUSTIFOLIUM.

SMALBLADIG ÄNGSULL. *Ma-ull. Myrdun. Hvithufvud.*

Strået är nästan 3:hörnigt. *Bladen* ränlade och toppen trekantig. *Ax-stjelkarne* släta.

Smith. Fl. Brit. 1. p. 59. — *Schrad.* Fl. Germ. 1. p. 153. — *Willd.* sp. pl. 1. p. 513. (E. polystachyon β.) — *Linn.* Fl. Sv. p. 17. Fl. Lapp. p. 22. (E. polystachyon γ.) Cl. 3. TRIANDRIA Monogyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 19. Kl. 3. TREMÄNN. Enqvinn. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 18. (E. polystachyon.) — *Retz.* Fl. œc. 239.

ERIOPHORUM GRACILE. *Roth.*

TREKANTIG ÄNGSULL.

Strået är 3:hörnigt. *Bladen* trekantiga och *Ax-stjelkarne* sträfva.

Roth Catal. 2. app. Ej. Neue Beytr. 1. p. 95. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 19. — *Schrad.* Fl. germ. 1. p. 152. — *Hoppe.* Taschenb. 1800. 1801. 1802. (Erioph. triqvetrum.)

Under namn af *E. polystachyon* förekommer ofvanföre N:o 180, den allmänt såkallade *Ängsullen* eller *Myrkullan.* Vid densamma anfördes, att en annan dermed snarlik art äfven vore inhemsk, och det är så väl denna, som en 3:dje nära befryndad, fastän länge förbigången, som nu blifva här förestälda och beskrifna.

Smalbladig Ängsull.	*Trekantig Ängsull.*
Roten krypande, liksom ledfull och betäckt med bruna, aflånga fjäll.	Lika så, men kryper än mer, och stiger snedt opp horisontelt.
Strået trubbigt 3:hörnigt, ofvantill trindt, slätt, finstrimmigt, rakt, och förlänges efter blomningen.	Ända upp tydligt trehörnigt, men är vekare och smalare och blir längre.
2—3 blad sitta på strået aflägse från hvarandra; de vid roten äro kortare än strået, jemnsmala, ränlade och sluta sig med en lång, trekantig spets.	Talrikare, längre, trådsmala, trekantiga, fastän på inre sidan och vid deras fäste också ränlade och kanterna skarpa.
Svepebladen platta, och sluta sig med bladig spets.	Concava, spetsade och mycket kortare.
Axen 3—5 egglika, lutande.	3-4, under blomningen alldeles upprätte, aflånga, mindre.

Eriophorum angustifolium.

Smalbladig Angsull.	*Trekantig Ängsull.*
Axstjelkarne af olika längd och släta.	Korta, hopklämda och sträfva, omgifna nedtill med tvenra baljor.
Axfjällen ovala med spets och kölade, mörka och skrynklige.	Aflånga, trubbiga, släta, nervfulla och svartgröna.
Blommorne 2:könade, fastän de stundom finnas både 2byggare och mångkönade.	
Fröullen eller sjunet blir mycket längre än axet, långt hängande.	Är väl längre än det blommande axet, men dubbelt kortare än på den smalbladiga.
Fröet, som är rättast ett slags nöt, har aflång, 3kantig form.	Mindre till storleken.

Begge dessa arter vexa på kärr-ängar eller såkallade myror, ehuru den sistnämde synes höra egentligen till fjälltrakterne. Deremot är den förra bland de allmännaste, till lika liten fägnad för landtmannen, som den under N:o 180 beskrifne, hvilken skiljer sig från den smalbladiga genom en *mångtrådig och icke krypande rot, ett groft trekantigt strå, och platta, gulgröna blad, ehuru försedde med trekantig spets, samt sträfva axstjelkar.* Denna arten, (som till åtskillnad benämnes *E. latifolium*) är dessutom icke så allmän som den smalbladiga och hör till Södrare Rikets vexter t. ex. i Bohuslän etc.

Hvad som för öfrigt angår dessa gräsens skadlighet eller möjliga nytta, hänvises till beskrifningen af den förrbemälte under N:o 180, emedan utom den botaniska detaljen föga mer är att anföra, än att som roten hos desse är mycket krypande, de således äro ännu obehagligare gäster på betesfältet och svårare att utrota än den bredbladiga.

Tab. Fig. 1. föreställer *E. angustifolium* i blomma. — * en blomvippa i frö uti nat. storlek. — a. ståndarne och pistillen. — b. ett blomfjäll.

Fig. 2. *E. gracile* i nat. storlek. — * axen i frö. — a. en blomma med sitt fjäll. — b. en del af ett blad — förstoradt.

2.

1.

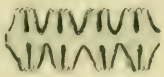

3.

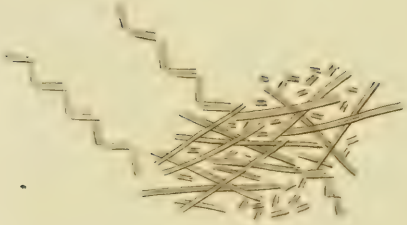

5.

4.

7.

6.

Pict. af Charlotta Agardt.

Grav af Ruckman.

DIATOMA Swartzii.

Swartz's Diatoma.

Trådarne äro höggröna, i kanten vattenklara, blifva efter copulation parbladigt delta; *lederna* äro tvåtandade.

Diat. Swartzii. Agardhs Dispos. Alg. Svec. p. 34. Algar. Dec. 1. p. 34.

DIATOMA tenuis.

Fin Diatoma.

Trådarne äro nedliggande, jemnbreda, gulbruna; *lederna* efter copulation sammanhängande i hörnen.

Diat. tenuis. Agardhs Algar. Dec. 1. p. 15.

DIATOMA fasciculata.

Hopknippad Diatoma.

Trådarne äro mycket korta, upprätta, smalt lansettlika, hopknippade; *lederna* efter copulation sammanhängande i hörnen.

Diat. fasciculata. Agardhs Dispos. Alg. Svec. p. 35. Alg. Dec. 1. p. 14.

*(Cl. Cryptogamia Algæ. *).*

Bland Algerne är det af Decandollé först uppställda slägtet *Diatoma* märkvärdigt för dess plats på gränsen af alla tre naturens riken, samt för arternes sätt att copulera sig och att upplösa sig i sina leder.

Dessa arter hafva alla platta trådar, och skilja sig dymedelst ifrån de öfriga Confery-artade slägten. De bestå af korta leder, hvilka, i full ålder, merendels efter föregången copulation, åtskilja sig och sammanhänga med hvarandra blott vid hörnen, nästan alltid i zigzag. — Genom deras enkla, stela och kristal-lika form och deras af räta linier merendels begränsade leder tyckas de tillhöra det oorganiska riket, hvars former karakteriseras af den räta linien. Genom deras copulation komma de nära de enklaste djuren, och bland dessa likna de mest arterne af slägtet *Vibrio*. Att de likväl böra föras till vext-riket, bevises dels af deras brist på allt slags sjelfvillig rörelse, och i jemförelse med de oorg kropparne af deras förmåga att copulera sig, samt de fullkomligare arternes habituela karakter hvilken kommer nära intill de öfriga confervoidéer.

*) Dessa 3 beskrifningar äro meddelte af en förträfflig forskare, af hvilken Skandinaviska Algologien har att vänta de rikaste upplysningar.

Diatoma Swartzii.

För ett par Decennier tillbaka kände man ej af detta slägte en enda art. Man har nu deremot flera species upptagne i *Roths* Catalecta, uti *Dillwyns* präktiga verk öfver Stor Brittaniens Conferver, samt i English Botany, så att om man till dessa lägger några nya i Sverige funna arter, kan slitet anses för ett af de mest artrika ibland Confervoidéerne.

Deras copulation sker hos så enkla vegetabiliska former äfven på det enklaste sätt; ej såsom hos de mera utbildade och på ett högre trappsteg varande *Conjugatæ* Vauch genom nya organers utskjutande, utan endast derigenom att tvenne närgränsande trådar lägga sig omedelbart tätt tillsammans och agglutinera sig dervid starkt till hvarandra. Denna copulation har ej förut blifvit anmärkt, fastän man på Auktorernes figurer ser understundom att de i detta copulerade tillstånd observerat dem. Huruvida likväl den tillhör alla i Engl. Bot. och Dillwyns verk upptagne arter, kan ej ännu afgöras.

Efter trådarnes copulation följer deras upplösning i sina leder. Dessa skilja sig nemligen i sina fogningar och qvarhållas blott med ett hörn vid hvarandra. Någon olikhet i upplösningen finnes likväl hos olika arter, hvilken hos de här upptagne bäst synes af figurerne. Allmännast upplösa sig likväl Diatomerna så, som på bredvidstående tabell *Diat. tenuis* och *fasciculata*. Således öfverensstämma med dem i detta afseende *Conf. flocculosa* Roth, *Conf. obliquata*, *C. teniæformis* och *Conf. striata* Engl. Bot. *Diatoma Swartzii* har deremot något egentligt i sin upplösning. Sedan två trådar sammanfogat sig, uppspricka fogningarne på hvarannan led, så att tråden derigenom får ett parbladigt utseende, och den gröna massan, som förut likt ett band genomstrukit tråden, samlar sig i vinklarne af lederne.

Af de här upptagne arter lefva de två i färskt vatten, neml. *D. Swartzii*, som blifvit funnen både i Halland, Vestmanland och Vermland, och *D. tenuis* som finnes i en bäck vid Fogelsang nära Lund. Deremot finnes *D. fasciculata* i hafvet på Ceramier, hvilka den som små kristallika nålar betäcker. A * * *.

Tab. Fig. 1. Ett knippe af *Diatoma Swartzii* i nat. storlek. — 2. En tråd före copulationen. — 3. Två trådar copulerade samt upplöste, båda mycket förstorade.

4. *Diatoma tenuis* i nat. utseende och storlek. — 5. densamma mycket förstorad, med både enkla, copulerade och upplöste trådar.

6. *Diatoma fasciculata*, sittande på ett Ceramium — dubbelt större än som den nat. finnes. — 7. knippen af samma, sittande på en liten del af samma Ceramium — mycket förstorade, och synes i dess trenne tillstånd såsom åtskilde, copulerade och upplöste.

492.

Rit. of Palmstruck. Grav. of Ruckman

HYDNUM INFUNDIBULUM. S.

TRATT-TAGGSVAMP.

Hatten trattlik och slät, af torrt, köttigt väsende, i brädden vikt och rynkad. *Taggarne* äro smala, nållika och hvitaktiga. *Foten* är knölig och ojemn.

Swartz i K. V. Akad. Handl. 1810. s. 244. Cl. 24. *Cryptogamia* Fungi.

Tagg- eller *Piggsvamparne* utgöra ett vid första åseendet lika bestämdt slägte i sin naturliga ordning, som Skifsvampar och Tickor. Ehuru sjelfva hatten kan äga olika skapnad, samt finnas både med och utan fot, falla likväl dess, såsom till fröredningen hörande delar eller piggarne, genast i ögonen; och det är inom dessas ihålighet som frö-atomerne äro samlade. Mängden af kända arter har gjort det nödvändigt, att till lättande af deras kännedom, indela dem: 1. i de med fot försedde och hatten cirkelrund och hel, eller ock utskuren. 2. Med halfrund hatt och horisontel fot. 3. Med half hatt på sidan sittande utan fot. 4. Hela svampen (utan tydlig hatt) utbredd som en skorpa, på hvilken vidöppen piggarne sitta; och 5. ingen ordentlig hatt, utan hela svampen klubblik, enkel eller ock grenig. Af alla dessa afdelningar äger Svenska Flora exempel, som äro på ofvan anförde ställe uppgifne, till bevis af äfven våra ökade kunskaper sedan mästarens Flora såg dagsljuset, och i hvilken icke flera än 4 arter äro anmärkta, då 4—5 gånger så många verkligen finnas inhemske. Bland dessa föreställes härjemte nu en i Upland, i Tallskogen ofvanföre Rotebro vid vägen till Upsala, upptäckt art, till hvilken uppfinnaren icke träffat minsta spår hos äldre eller nyare Mykologer. Den hör till första afdelningen och vexer bland djupa mossan under tallarne, blandad med flera generationer barr, och midtibland hvilka den uppkommer i Augusti månad efter timad nederbörd. Foten är tät, af en tums tverlinie, 2-3 tum lång, nästan upp- och nedvändt kägel-lik, något krökt samt mycket knölig vid rotfästet. Utanpå är den slät och hvitaktig. Hatten är i början trattlik, och får utseende af en omvänd con, i brädden upprätt, men ganska flikig och rynkad. Substansen är köttig men seg, och storleken ända

Hydnum infundibulum.

till ett qvarters bredd tversöfver. Färgen är blek eller ljusbrun, men mörknar sedan. Ytan är för öfrigt slät och utan ringar. Piggarne sitta mycket tätt, $\frac{1}{4}$ tum långa, smala, styfva fastän sköra, af hvit färg, men som snart öfvergår till brunaktig eller gulbrun.

Svampen, som har hvarken lukt eller smak, är icke känd för någon nytta; också lär den såsom saftlös icke kunna så användas som t. ex. en annan inhemsk art af samma slägte (H. repandum), hvilken af lösare textur skall utrikas begagnas som födämne i likhet med andra ätliga af denna familj.

Tab. föreställer en af den beskrifne arten, fastän 4—5 gånger mindre än den naturligt förekommer. Den bredvid ställda, visar svampen längsefter ituskuren.

493.

Svartz rit. Buckman Grav.

493.

SALIX POLARIS.

POLAR-PIL. *Fjeldmo.*

Löfbladen äro runda, stundom upp- och nedvändt eggformiga, än tvertrubbiga, än kortspetsade; oftast helbräddade samt glatta. *Fruktämnet* är luddigt. *Stammen* trådlik och krypande.

Wahlenberg Fl. Lapp. p. 261. t. 13. f. 1. Cl. 22. DIOECIA Diandria. — *Liljebl.* Sv. Flora s. 304. Kl. 13. SAMKULLE, åtskilde. (Salix herbacea A.) — Martens Spitzberg. §. 8. t. G. f. 6.

Vid beskrifningen af Dvergpilen (N:o 367.) har denna arten redan blifvit anförd, ehuru då blott såsom afart ansedd, efter den anledning som hämtades utur ofvannämde Sv. Flora. Likväl i följe af de vigtiga upplysningar Nordens Vext-Historia vunnit genom Dr. *Wahlenbergs* outtröttliga forskningar i de ofvan Norra Pol-Cirkeln belägna regioner, hafva vi med visshet erfarit, att detta Pilslag billigt utgör en egen art, som väl i flera hänseenden mycket liknar sin lilla slägting, men bör anses tillräckligen åtskild genom det ludd som betäcker fröhusen. Hvad vextstället beträffar, må det anmärkas, att denna Pil icke ensamt tillhör de Lappmarker der *Liljeblad* och *Wahlenberg* funnit den på hvitmossan vexande, vid fuktiga sidor af fjällen, utan förekommer äfven sydligare, på de fjällar, som utgöra gränsen mellan Jemtland och Norrige, der Hr. *C. Hartman* upptäckt densamma jemte flera så långt ned oväntade fjällvexter.

Stammen är nästan trådsmal, 2—3 tum lång, nedliggande med några spridda grenar som här och der rotfästa sig. På de unga eller års-skotten, som äro rödaktiga, ses icke sällan små hartsaktiga prickar. Bladen äro till skapnaden nog föränderliga, antingen helrunda, eller mer aflånga, både utan och med kort spets. För öfrigt äro de mestadels helbräddade eller mindre märkligt tandade. Ytan är alldeles glatt; den undre är dock något åldrig. Bladskaften lysa i början röda. I toppen af grenarne sitta blommorna i uppräta hängen förenade, med könen på åtskilda stånd. Hanblommor hafva vi icke ännu haft till-

Salix polaris.

fälle att se, men många Honor, som sitta 10—12 tillsammans, mest skaftlösa. Fruktämnet med sitt vidsittande fjäll, är fint luddigt, förlängdt i ett kort stift, som visar sig i 2 oftast 2-klufna krökta märken. Frökapseln betäckes också med ett ljust ludd och öppnar sig i tvenne tillbaka rullade skal, hvarur fröna med deras hvita fjun framtränga.

Som sagdt är, bör denna icke förblandas med Dvergpilen, som har cirkelrundare blad, merendels urnjupna samt inunder utmärkt ådrigare. Fruktämnena och de deraf blifvande capslerne äro helt glatta och bara. För öfrigt kan Polarpilen, såsom äfven en af Spitzbergens magra Floras barn, med skäl räknas bland hyperboréerne.

Tab. — a. föreställer en större buske med mogen frukt i nat. storlek. — b. en mindre med redan bördiga honblommor eller germina i nat. storl. — c. en enda honblomma särskilt, på sidan sedd. — d. densamma framtill. — e. en kapsel i nat. storl. öppnad med tillbaka rullade valvler. — f. den samma förstorad. — g. ett frö med sitt fjun, förstoradt.

Pit of Svartz.

ORNITHOGALUM MINIMUM *).

FINBLADIG VÅRLÖK. *Fuglelög. Liden Fuglemelk.*

Stjelken är kantig. *Blomstjelkarne* som sitta i flock, äro grenige. *Kronbladen* spetsiga.

Linn. Fl. Sv. p. 107. Cl. 6. HEXANDRIA Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. p. 140. Kl. 6. SEXMÄNN. Enqvinn. — Fl. Dan. t. 1331.

ORNITHOGALUM SPATHACEUM.

HAYNES VÅRLÖK.

Stjelken är nästan trind. *Blomstjelkarne* 2—3 i flock sittande, odelte. *Kronbladen* äro jemnsmala och trubbiga.

Willd. sp. pl. 2. p. 112. Cl. 6. HEXANDR. Monog. — *Hayne* i Usteri N. Ann. 15. st. p. 11. t. 1. — *Roth* i Röm. Archiv. 3. p. 42. (O. Haynii). Fl. Dan. t. 612. (O. minimum).

De arter af detta slägte som finnas i Norden äro vårens förstling och visa den tidigaste grönskan så snart kälen uppbrutit omkring odlade tomter och gräsrika lundar. De äro af det slags perennerande vexter, som genom en talrik mängd nya Lökar, härkomne från moderlöken, fortplanta sig till den mängd att de med svårighet utrotas, och det så mycket mindre, som de gömma sig djupt under ytan. *Den finbladiga Vårlöken* visar först, sällan mer än ett nästan trådsmalt blad, hvarefter blomskaftet eller stjelken uppkommer, äfven trådsmal men kantig och slät, och ändar sig med 2 åtskilda, smala och alldeles släta blad. Midt emellan dem sitta flere (3—6) blomstjelkar i flock tillhopa, och som merendels dela sig i enkla grenar, bärande hvar sin blomma med slägtets karakter (se N:o 388). Kronbladen äro gula och ganska spetsiga. Genast efter blomningen borttorka så väl bladen som blomståndet ofvan jord utan att fröa sig, men fortplantningen sker på förenämde sätt genom lökarne vid roten.

*) O. *minimum* L. är en af de vexter som gjort Botanisterne möda att rätt urskilja. Den i Tyskland och Frankrike allmänt så kallade, är nog åtskild, och heter nu *villosum*. Den rätta *minimum* var emedlertid också funnen i Tyskland och beskrefs der först af *Hoppe* under namn af O. *Sternbergii*.

Ornithogalum minimum.

Wafferdags-Löken (O. luteum L.) en samtiding och nästan ännu allmännare art, har mycken gemenskap med den finbladiga, men skiljer sig genom storleken af sitt örtstånd, sina bredare blad och större blommor, hvars kronblad äro derjemte bredare och mindre hvassa, fast icke så trubbiga som

Haynes Vårlök, en rekryt för Svenska Flora, och hvilken både som sådan, och som den finbladiga närmast i likhet, väl icke obilligt får här anföras. Professor *Hayne* har först beskrifvit den såsom utländskt Vextalster, men den har ock blifvit funnen vid Koslätt i Södra Sverige, icke mycket sällsammare än den finbladiga.

Rotbladet är lika så smalt som på den förra, men något styfvare och längre, äfven som sjelfva blomskaftet. Detta är försedt upptill med ett lansettformigt, hölsterlikt blad, litet ofvanför hvilket, merendels 3 enkla, odelta, släta, enblommiga blomstjelkar sitta i flock, omgifne nederst med ett svepe af 3 små och fina blad. Blommorna äro också gula, men kronbladen i ändarne trubbiga, medelst hvilket, och med de enkla blomstjelkarne, arten vid första åsynen kan igenkännas. Emedlertid har den fordom varit för den andra misstagen (Fl. Dan. t. 612.) hvilket dock långt före detta blifvit anmärkt.

Någon egentlig hushållsnytta är icke bekant att af dessa kunna hämtas. Bland skadliga vexter kunna de likväl så mycket mindre räknas, som flere arters Lökar af samma slägte hysa ett brukbart födämne, hvarom redan vid den Flockblommiga Vårlöken blifvit ordadt.

Tab. — Fig. 1. den finbladiga vårlöken efter naturen. — a. en fruktkapsel i nat. storlek. — b. en sådan förstorad. — c. en sådan tvert afskuren trerummig. — Fig. 2. Haynes Vårlök i nat. storlek.

495.

CRAMBE MARITIMA.

STRANDKÅL. *Strandkaal. Klöftnaal.*

Bladen äro flikiga, vågiga och blågröna, och äfven som Örtstjelken glatta.

Linn. Fl. Sv. p. 239. Cl. 15. TETRADYNAMIA Siliqvosa. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 285. Kl. 12. FYRVÄLDIGE Långskidade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 195. — *Linn.* VestGöth. Res. s. 189. — Landtbr. Tidningen 1815. N:o 6.

Ehuru man tillförene räknade de Fyrväldiga Vextslägter som äga fröskidor hvilka icke öppna sina skal, utan affalla med fröna, till de så kallade *Långskidade*, har man likväl nu ansett rigtigare att förena dem med de *Kortskidade* (Siliculosa), och således har äfven *Strandkålen* bland dem fått sin plats. Denna har en *läderartad klotrund skida, innehållande* ett *enda* mognande *frö, som tillika med den oöppnade* (utan valvler) *skidan affaller.* I blomman finnas dessutom de 4 *långa ståndarne upptill 2-klufne* och blott den ena delen knappbärande. Härigenom skiljes slägtet från alla andra af familjen. Den arten som hos oss är inländsk, och träffas, fastän mindre allmänt, på sandiga hafsstränder i Bohuslänska Skärgården, och på en klippa vid Torrekow, är perennerande, och får en lång, i sanden nedgående tapplik, stundom af flera delar bestående rot. Örtståndet liknar mycket somliga kålslag. Stjelken vexer upprätt, alnshög, samt grenig. Bladen äro rundade eller aflånga, utskurna, flikiga och tandade, vågiga, blågröna och saftiga. I Juni visa sig i toppen tätt mångblommiga vippor med hvita blommor, gula ståndare och sköldlikt märke på pistillen. Fruktämnet består i början af 2 leder, men den understa, som är tät, försvinner; den öfre deremot utvexer stor, klotrund, något köttig och alldeles slät, och denna affaller från den undra leden och sår sig tillika med det frö den innesluter. Vanligen finnas ämnen till 2 frön i den öfra leden, men blott ett tillvexer och mognar. Färsk liknar vexten kål och kan ätas af kreaturen, ehuru mjölken af kor som förtärt den, får stark Löksmak. Såsom matämne för menniskor har den emedlertid varit länge bekant. I Sussex och i Dorsetshire i England brukas de spädare bladen om våren såsom grönkål, men i synnerhet begagnas de nya skotten, der de vårtiden uppskjuta genom sanden och såsom hvita

Crambe maritima.

då afskäras; ty så snart de grönska, få de en bäsk smak; Man har ock påstått att vexten i sitt vilda lynne njuten, särdeles mindre väl kokad, åstadkommer någon yrsel. I nyare tider har man ock infört denna vext i trädgårdarne, såsom i England, der man icke sällan finner Strandkål bland andra tidiga grönsaker på torgen. Den metod som förtjenar att iakttagas vid odlingen är följande: Jordmånen bör vara sandblandad och djup, samt väl gödslad och ansad. En klibbig och leraktig duger icke. På den tillärnade sängen planteras radtals en aln åtskilde 3 à 4 frön, förut varsamt bräckta (för hårdheten), på hvart ställe tillsammans och nedstickas ett par tum djupt. Af de uppkomna plantorna uppryckas så när som en eller par af de lifligaste på hvarje alns afstånd. Infaller torka, vattnas plantorna någon gång, och hållas väl rena från ogräs. Vid Michaëli-tiden betäckes sängen med brunnen gödsel, till vextens stärkande, och för att öka jordmängden. Om våren uppkastas mullen liksom på Sparris-sängar, ju högre ju bättre. Äfven kunna blomkrukor sättas öfver ståndeu, då broddarne eller rotskotten uppskjuta helt hvita och afskäras till bruk i köket. Genom förnyad betäckning drifva rötterne nya skott, men sednare på året böra stjelkarne få vexa efter behag; likväl afskäras de innan vintren, och gödsel föres åter på sängarne. För att begagna en anläggning i flera år, bör man icke förrän i andra året hämta skotten. Dessa förvällas och kokas som Sparris i vatten och ätas med smält smör. Äfven kunna de stufvas som blomkål.

Tab. — Vexten blommande, i naturlig storlek. — * en frukiklase. — a. ståndarne med pistillen. — b. en ståndare förstorad. — c. pistillen med blomfodret i nat. storlek. — d. pistillen särskilt, förstorad. — e. ett kronblad. — f. frukiskidan longitudinelt ituskuren, begge lederne, visande i den öfra leden fröet hängande vid sin nafvelsträng. — g. embryo bar. — h. fröbladen utvecklade.

a
b
c
d

496.

CHRYSANTHEMUM SEGETUM.

Åker-Krage-Blomma. *Etter-ört. Hålabäcker. Gula örter. Skummelöfs-ört.*

Bladen omfatta stjelken, blågröna, ofvantill inskurna, nästan partaggade, vid basen tandade.

Linn. Fl. Sv. p. 296. Cl. 19. Syngenesia Pol. Superfl. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 368. Kl. 16. Svågrar, olika Svågerlag. — *Retz.* Fl. œc. s. 166.

Vore denna vexten lika oskyldig som den pryder med sina lysande blommor, så vore ej att ångra den plats hvilken densamma intagit i vår Flora; men olyckligtvis förtjenar den namn af ogräs och det af första rangen, inkommit förmodligen med utländsk säd för mer än ett halft sekel, som det menas, först till Halland från Jutska landet och dit från någon af de Tyska orterne. Öfver hela Södra Sverige har den ock nu blifvit en obehaglig gäst, särdeles på vårsädes-åkrar, så väl på sandblandad som lerig grund.

En slägting af denna art är för detta (n. 326) beskrifven. Från samma skiljer sig Åkerkrage-vexten vid första åseendet. Roten är derjemte annuel, ej perennerande, tapplik och liten. Hela örtståndet är slätt och glatt. Stjelken vinner ofta alns höjd, blir grenig, kantig och besatt med omfattande aflånga blad, än tandade, än inskurna och någon gång helbräddade och till färgen blågröna. Blommorna framkomma efter midsommaren i toppen af stjelken, guldgula och lysande, samt följa solen. Blomfoder-fjällen äga bred hinnaktig kant, och strålkanten är kortare än på Prestkrage-blomman. Honornas märke i strålblommorna befinnes stundom 3delt, och fröna, då de mogna, blifva fårade, trubbiga och utan krona.

På mindre bördig jordmån inrotar detta ogräs sig i synnerhet, och fordrar landtmannens uppmärksamhet att så vida möjligt är tidigt upprycka den, till förekommande af dess kringspridande genom fröna. I tork-år är den värst och både utmagrar åkern och utränger säden, och som fröet behåller länge sin groningskraft, kan det äfven flera år efter, sedan vexten visat sig, åter gro, då det kommer jordytan närmare. Det är således nödvändigt att i början hindra tillvexten, och i händelse af öfverlägsen mängd att

kunna uppryckas, måste åkern ofta köras samt rent utsäde begagnas. Man har äfven föreslagit, dels att göda om hösten, dels att bruka vintersäde och att sladda några dagar efter såningen. Äro besådda ställen alltför mycket med ogräset ölvervexte, torde vara rådligast att alldeles afslå dem, medan det är i blomma, då det, såsom annuelt, för någon tid åtminstone, temligen utödes.

Som foderämne är vexten af föga betydenhet; kor äta den icke; men får, getter och hästar göra det, ehuru utan urval-

Tab. Vexten i nat. storlek, blommande. — a. blomfoder-fjällen. — b. en hermaphrodit, eller diskblomma. — c. en strålblomma. — d. ett frö, litet större än i nat. storlek. — e. detsamma longitudinelt ituskurit.

3.
2.
1.
a
f
e
d
c
b

JUNCUS STYGIUS.

Dy-Tåg.

Bladen äro tagel-lika och något plattade. *Blommorna* sitta 2 tillsammans inom blomskalen, skaftade i toppen af strået.

Linn. Sp. pl. ed. Willd. 2. p. 215. — Cl. 6. Hexandria Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 145. Kl. 6. Sexmänn. Enqv. — *Smith.* ic. ined. 3. p. 55. t. 55.

JUNCUS BIGLUMIS.

Fjäll-Tåg.

Bladen äro syl-lika, pipiga. Två blommor sitta i toppen af strået inom de förlängda blomskalen, men något på sidan.

Linn. Fl. Sv. p. 114. — *Liljebl.* Sv. Fl, s. 145. — Amœn. acad. 2. p. 266.

JUNCUS TRIGLUMIS.

Triblommig Tåg. *Lappsk Tåg.*

Bladen äro pipiga, ofvanpå något plattade. Tre Blommor sitta inom Blomskalen i toppen.

Linn. Fl. Sv. p. 114. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 145.

Huru *Juncus* och *Luzula* såsom Örtslägten åtskiljas, kan ses af föregående nn. 444 och 479. Med det förstnämdes egentliga slägtmärke öfverensstämmande äro de tre små arter, som här föreställas, i synnerhet för deras sällsamhet.

Den första, eller *Dy-Tågen*, träffas i stora, sanka kärr, och har blifvit, liksom den följande, ansedd ensamt för Skandinaviens alster; men är ock sedermera funnen utrikes, fastän icke hos någon författare nämd. Roten är perennerande, ledfull, trådig och något krypande. Strået är enkelt, 3-4 tum långt, rödaktigt, trinåt och slätt, med ett par blad, det ena eller nedre trindt, syl-likt och något hopkramadt, är ibland af stråets längd och omfattar det nedtill som en balja, det öfre är kortare. Högre upp sitter ett tredje, kort, hölsterlikt med purpurfärgad balja, hvarutur 2 blomskaft, det yttra kortare, utkomna, hvardera bärande ett tvåskaligt blomfoder som hyser 2 blom-

mor. (Ibland saknas blomskaften, då dessa parblommor sitta tätt tillsammans inom sina blomskal; och stundom felas äfven den ena.) Blommorna äro 6:delta: med 3 yttre flikar, något smalare och rödaktige; 3 inre bredare och hvita. Hanknapparne äro gula, och pistillen ändas med 3 krökta, ludna märken. Frökapseln blir längre än blommans flikar, 3:kantig, eggrund och spetsad, mörkbrun och öppnar sig i toppen i 3 valvler. Fröna är 3:kantiga och hvita.

Fjäll Tågen vexer blott på kärraktiga ställen i fjällen, likväl icke endast inom Lappmarken, utan äfven på fjällryggen sydligare, såsom den Jemtländska, enligt Herr *C. Hartmans* upptäckt. Roten är trådig och enkel. Strået i början knappt par tum långt, men förlänges efter blomningen, är trindt med en longitudinel rand, vid roten omgifvit med några korta blad eller baljor, och ett af dem omfattar strået ända till midten. Det är upptill pipigt och syl-likt, slätt och liksom brändt i toppen. Strået slutar sig med 2 blomskal, det ena längre, conkavt, spetsigt, rödbrunt med grön köl; det inre motsvarande ganska litet, omfattande 2 blommor, litet på sidan sittande, den ena kort skaftad; pistillens märken äro purpurfärgade. Kapseln blir trubbig och bredare upptill och urnjupen, 3:kantig, grön med svarta hörn.

Den *Treblommiga Tågen* är äfven en fjällarnes åbo, men träffas dessutom lägre ned, nemligen i grannskapet af dem, och är äfven gemensam för Siberien och södra Europas alper. Roten liknar den förres, men kryper något. Strået 2-3 tum långt och bart, nederst omgifvet med smala, pipiga (ej plana), ofvanpå platta blad. I toppen sitta ett par ovala och spetsiga, ofvanpå brunglänsande blomskal med några smärre derinom, och omfatta tre tättsittande ljusröda blommor. Fröhusen äro ovala, 3:kantiga med spets och glänsande mörkbruna.

Att dessa båda äro fullkomligt åtskilde slag, och icke afarter, torde säkert ingen, ehuru litet älskare af öfverflödiga species, med skäl kunna bevisa.

Tab. — Fig. 1. föreställer *Dy-Tågen* i nat. storl. — a. en blomma tillsluten. — b. öppnad. — c. kapseln, (förstorade). — Fig. 2. *Fjäll Tågen*, ett stånd i nat. st. — d. en öppen blomma. — e. kapseln. — Fig. 3. *Treblommig Fjäll-Tåg* i nat. st. — f. kapseln, förstorad.

1

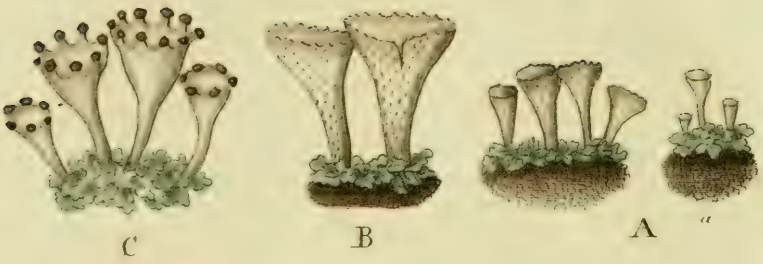

G

2

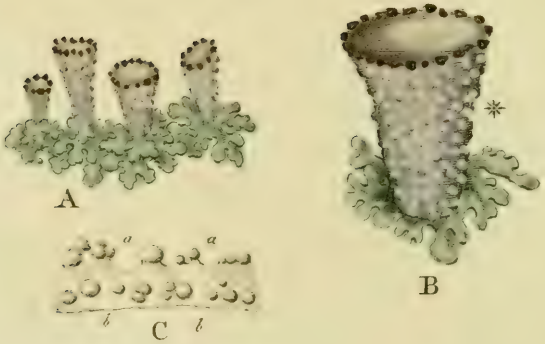

CENOMYCE PYXIDATA Ach.

(Lichen pyxidatus Linn.)

Tratt-Laf.

Lafbålens blad äro flikiga, naggade och uppstående. *Bålstänglarne* (podetia) äro bägarelika, i början släta, men sedermera skrofliga, knottriga och grågröna; *Bägarne* likformiga, stundom i kanten utskjutande nya; *Lafhusen* (apothecia) kring bägarens kant, mörkbruna.

Achar. Synops. Lich. p. 252. Lichenogr. univ. p. 534. — *Linn.* Fl. Sv. p. 221. Cl. 24. Cryptogamia Algæ. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 434. Kl. 16. Lönngifte Alger. — *Retz.* Fl. œc. s. 400. — *Westring* Lafhist. s. 254. Tab. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 454. (Bæomyces neglectus.)

Artförändringar:

a.) *simplex:* Korta bägarlika Bålstänglar med fintandad kant, besatt med små mörka lafhus.

Ach. Syn. l. c. a.) *Dill.* hist. musc. t. 14. f. A. *Westrings* Lafhist. s. 256. Tab. fig. A. B. C.

b.) *staphylea:* Enkla, bägarlika, hvitgröna bålstänglar. Lafhusen utvexte, sittande på kort fot, vid kanten af bägaren.

Ach. Syn. l. c. b). *Dill.* hist. musc. t. 14. f. 6. c.

c.) *syntheta:* Cylindriska bålstänglar, med enkel eller på nytt utskjutande bägarekant, med stora ljusbruna, fotade lafhus.

Ach. Syn. l. c. c.) *Dill.* h. m. t. 14. f. 6 I-M. *Westring* Lafh. Tab. F. E.

d.) *lophyra:* Trumpetlika bålstänglar; Bägarne vidöppna med krusbladig kant och mellan fjällen blandade Lafhus.

Ach. Syn. l. c. d.) *Dill.* h. m. t. 14. f. 9. A.

CENOMYCE POCILLUM Ach.

Bägar-Laf.

Lafbålens blad äro bredflikiga, tjocka, naggade, tilltryckta, gulgröna, glänsande släta. *Bålstänglarne* äro alla trumpetlikt vidgade, knottrige, vårtfulle, blågrå eller hvita. Sjelfva *Bägarne* äro likformiga med hel, sällan utskjutande, kant, och små svartbruna lafhus.

Achar. Synops. Lich. p. 253. — Lichen Univ. p. 535. (Cenomyce pyxidata g) — Meth. Lich. p. 336. Tab. 8. f. 6. (Bæomyces pocillum.)

Ibland de Lichener hvilkas förednings fäste har lika substans med sjelfva Lafvens stam (Cœnothalami) och föred-

Cenomyce pyxidata.

ningen *knappformig* (Cephaloidei), intaga *Trattlafvarne*, i allmänhet så kallade, deras rum. De åter, hvilka egentligen bära detta namn, äga såsom allmänt kännemärke: *det gemensamma fröfästet likt en fri fjällbladig broskaktig skorpa, bärande pipiga bålstänglar med eller utan lafhus. Det enskilta fröfästet är klotformigt utan kant, och blir omsider kupigt, inunder tomt, sittande i toppen af stängeln. Skifvan som betäcker lafhuset är färgad, inuti likhaltig, i kanten inböjd och inunder conkav.*

Detta slägte är ganska stort och i anseende till otaliga artförändringar svårt att till arterne rätt åtskilja. Trattlafven (C. pyxidata) bevisar detta, till upplysande af hvilken, förändringarne nu bifogas. De fleste äro icke sällsamma på ljunghedar och torra steniga skogsbackar.

Längre tillbaka, snart par sekler sedan, inbillade man sig, att Trattlafven ägde antiscorbutisk läkedoms-kraft, och mycket senare har den fått namn af specificum för kikhosta hos barn. Sjelfva *Cullen* tillstyrker en dekokt deraf, såsom lättare för barn att nyttja än kina. Detta anföres likväl berättelsevis. Lafven lyser ett hartsaktigt extraktift ämne, hvilket torde väl kunna vara i något fall verksamt. För analysen af Lafven, ha vi att tacka Kgl. Förste Lifm. *Westring*, som äfven upptäckt färgämne hos honom. Genom anställda färgförsök har samma berömde forskare derur erhållit Vigogne, Karmelit, Chamois och andra gula och bruna nyanser. Om den egentliga detaljen af färgprocesserne, se det ofvanåberopade verket.

Bägar-Lafven är en mycket sällsammare och ehuru förut med den förre förblandad, säkert särskilt art, men sällan funnen utom på Ölands Alvar, der den vexer ymnigt och alltid oförändrad. Bladen äro af segare natur än vanligt hos slägtingarne, och bägarne äro helt korta, enkla samt nästan cylindriske, utanpå blågröna och beströdde med platta, grå vårtor, som få naggad kant. Lafhusen äro små, platta, mest ensamme sittande, föga upphöjde, i början röda, men bli slutligen alldeles svarta.

Tab. Fig. 1. Trattlafven. — A. artförändringen *simplex*. — B. en större af densamma. — C. artförändr. *staphylea*. — D. en större af *syntheta*. — E. *syntheta* fruktbärande och i äldre tillstånd. — F. artförändr. *lophyræ*. — (*a*. ett lafhus. — *aa*.) skifvan med fortplantnings-kornen deri inneslutne, — *bb*.) nedböjda omkretsen utan kant. — c. undre sidan; (de sednare ligg. förstorade). — Fig. 2. Bägare-lafven. — A. i nat. storlek. — B. en del afskild, tillika med en * scyphus, förstorad. — C. en del af *scyphus* upptill vid kanten afskuren och mycket förstorad — *aaa*. *Cephalodia*. — *bb*. *Verrucæ*.

499.

Grav. of Buckman

HELIANTHEMUM OELANDICUM.

Cistus œlandicus LINN.

ÖLANDS SOLHVIFVA.

Stammen är träaktig, kulliggande, och utan stipler. *Bladen* äro mot hvarandra sittande, aflånga platta, merendels bara, eller i kanten äfven som *bladskaften* håriga. *Kronbladen* äro af lika längd med blomfodret.

Persoon Synops. 2. p. 77. n. 22. *Linn.* Fl. Sv. p. 284. Cl. 15. POLYANDR. *Monogynia.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 215. Kl. 9 MÅNGMÄNNINGAR Enqvinnade. — *Wahlenb.* de Veget. & clim. Helv. p. 108.

På den märkvärdiga Kalkstenstrakt af Öland, som kallas Alvaren, förekommer denna art af Solhvifvan, så väl som flere, på andra orter af Riket okände vexter. Den är visst icke någon artförändring af den som förut är beskrifven (N:o 391), utan verkligen egen. Roten är hård och trädaktig, stiger djupt och rätt ned, och delar sig i flera smalare. Stammen är busklik, ända ned fördelt i många trådsmala grenar, merendels alla kulliggande, styfva, trinda, rödbruna, de äldre närmare roten bara samt ojemna af förra årens bortfallna bladstjelkar. Bladen sitta midtemot hvarandra, små, aflånga med platt ej nedböjd kant. På ytan synas de bara, men vid noga granskning upptäckas oftast spridda korta tilltryckta hår, som sitta nästan tofsvis; i synnerhet äro de yngsta bladen utmärkt håriga äfven som bladskaften, hvilka till hälften omfatta stjelken. Bladfjäll saknas alldeles. Blommorna visa sig i Juli, färre eller flere klastals, på korta, raka blomskaft som utgöra toppändan af grenarne. Blomkronans blad äro knappt längre än blomfodret, stå åtskilde och äro i ändan rundade och någon gång urnjupne, enfärgade gula, utan fläck, och mest öppna omkring middagstiden. Blomfodret är icke tillbakaböjdt som på den allmänna Solhvifvan. Dessutom äro den krökta pistillen, och för synglaset borstiga och ibland 3 och 4-klufna märket, goda skiljemärken.

Denna måste icke förblandas med en annan art som *Jacqvin* och *Decandolle* tillagt samma namn, men kallas nu H. *alpestre* och finnes i Österrike och Schweiz. Den har

mer tydligt håriga blad och kronbladen hälften större än blomfodret. De tofsvis sittande håren på bladen, finnas, som förut sagdt är, äfven på vår inländska, men mest i kanten och på medelnerven. De yngre bladen äro dock mycket håriga. Oafgjordt synes oss äfven vara, att den så kallade *Cistus lunulatus* bör med den Öländska förenas. Den vi haft tillfälle att se, vexer upprättare, och de längre håren äro blandade med pili stellati, hvilka, då de affalla, visa hela bladets yta finknottrig; de spädare bladen åter äro dermed betäckta och liksom fjälliga, och liknar den i sådant fall C. *Squamatus Linn.* men som likväl hör till en annan afdelning.

Tab. Hela vexten i nat. storlek. * ett par blad sittande vid stjelken, förstorade.
a. blomfodret bakpå sedt.
b. blomman framtill.
c. en ståndare. d. Pistillen.
} alla förstorade.
e. kapseln i nat. storlek. f. en sådan öppnad med sina 3 valvler.

500.

ORCHIS NIGRA.

Satyrium nigrum LINN.

BRUN-ORKIS. *Brunkulla.*

Rötterne äro fingerlikt delte. *Bladen* smala och jemnbreda. Blommorna sitta i ett nästan klotformigt ax. Blomläppen är upp och ned vänd och hel.

Swartz i K. V. Akad. Handl. 1800 s. 207. *Schrad.* Journ. f. d. Bot. 1805. p. 17. *Linn.* Fl. Sv. p. 514. — Cl. 20 GYNANDRIA *Diandr.* (lättare Monandria). — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 237. Kl. 10. Tvätydiga Enqrinnade. — *Hall.* Hist. stirp. Helv. n. 271.

Det var utan tvifvel en mera konstig än sann karakter hvarmed *von Linné* bestämde sitt *Satyrium*, nemligen genom en uppblåst, kort och nästan punglik sporre under blomman, då för öfrigt hos de fleste, hvarken i blommans delar eller i vextens yttre utseende någon betydlig åtskillnad utmärkte sig från andra, som den tiden under Orkis-slägtet egentligen anfördes. Äfven den nu bifogade, saknar Satyriernes föregifna kännemärke, och rättvisar, i vår tanke, förändringen af slägtnamnet som *Haller* först antog, sedan han insett tvetydigheten af den förra karakteren. Huru äfven de andra arterna, genom sednare åsigt af denna vextfamilj försvunnit och *v. Linnés* Satyrium blifvit upplöst, må vid anförandet af andra dess, för detta, arter hädanefter förklaras. Följande är emedlertid det märkvärdiga om den närvarande, som bör anses såsom en bland de sällsammare, helst den knappast finnes i Riket utom Jemtlands, Medelpads och Ångermanlands gränser, på de torrare och särdeles i fjällens grannskap belägna Ängsfälten. Den träffas likväl också utomlands på några af Södra Europas fjällar. Rötterne vexa 2—5 tillsammans, fingerlikt- (ofta 3-) delte. Örtstjelken är 4—6 och ibland flere tum hög, rak, trind och besatt med smala, jemnbreda, alldeles släta blad. Blommorna formera ett tätt mestadels klotrundt (utrikes mer eggformigt, koniskt) hufvud, blandade med lansettlika spetsiga blomfjäll, och visa sig strax efter midsommaren, ganska mörkt purpurfärgade (fastän de ock skola utrikes finnas rosenröda). Blomman

är vidöppen, men upp och ned vänd (resupinata). De yttre flickarne något bredare än de inre, men alla smala och hvassa, och blommans läpp, uppåt vettande, är odelt, (ej 3 flikig) eggformig, lik en plogbill, med något utdragen hvass spets, helbräddad och af lika färg som blommans flikar. Nederst, under läppen utskjuter håningshuset, som en liten, kort, rak, trubbig men icke utsvälld sporre. Slägtdelarne äro som hos de verkliga Orkiderna, nemligen: Hanknappens begge rum framtill under märket i *en* punkt förenade. Fruktämnet som vanligt sittande under blomman, blir en aflång, slät kapsel. Utom blommornas färg, som hos oss gifvit arten det kända namnet, röjer den sig genom deras sköna lukt som närmar sig till Neglikens. De hysa äfven färgämne och begagnas derföre i orten att dermed sätta violet färg på brännvin (Hagström), och till pappers målning. Det föregifves derjemte att mjölken hos kor som gå i bet under blomningen, skall också genom födan bli blå och att smör och ost derigenom erhåller smak af vanilj; och ändtligen att mjölk kokad med roten kan tjena såsom retande medel (aphrodisiacum (Haller); hvilket likväl må fordra bekräftelse.

Tab. Hela vexten, blommande i nat. st. * Öfversta delen af ett blad med fint sågad kant; mycket förstoradt. — a. en blomma. — b. köndelarne med blomläppen och fruktämnet (förstorade). — c. Hanknappen sedd framtill sedan blomläppen blifvit frånskuren.

Grav of Rickman

SINAPIS TENUIFOLIA.

Sisymbrium tenuifolium LINN.

SMALBLADIG SENAP.

Fröskidorna äro uppräta, trinda och släta. *Bladen* äro enkelt och dubbelt pinntaggade, nästan helbräddade och släta; de öfre odelte.

Linn. Sp. pl. Ed. Willd. 3. p. 493. (Sisymbrium tenuifolium) Cl. 15. Tetradynamia Siliquosa. — Huds. flor. angl. Curt. fl. Lond. (Brassica muralis.) *Dodon.* pemt. p. 707. (Sinapi sylvestre).

Då en förut i vår Flora okänd vext nu införes på dess lista, sedan den blifvit årligen funnen i myckenhet på Barlastplatserne så väl vid Gefle som vid Kalmar (således troligen af utländsk härkomst), är nödigt att anmärka, det en sednare skedd granskning af frörednings-delarne torde rättvisa det ombyte af plats bland de fyrväldiga örtslägterne som vexten nu erhåller. Senap-slägtet bör äga ett *alldeles vidöppet blomfoder, uppräta klor på kronbladen, 4 håningskörtlar och fröskidor med kortare valvler än skiljeväggen*, hvilka märken äfven hos denna inträffa; då deremot körtlarne saknas hos *Sisymbria* och dess fröskidors skiljevägg skjuter icke fram om valvlerne *). *Roten* som är perennerande, vexer stundom tapplik, stundom smal, replik, alns lång, djupt gående, hvit, seg och träaktig. Örtstjelken är mycket grenig, mer än half aln hög, bladig, trind, slät, blågrön, och ibland med några glesa hår beströdd. Bladen äro pinntaggade, någon gång dubbelt, men de öfra mest odelta, jemnbreda, helbräddade eller sällan groft tandade; på ytan släta. Blommorna synas under hela sommaren i klase i toppen af grenarne, citrongula och stora. Blomfoder-bladen äro ovala, concava, vidöppna och blekgula. (Hår i ändarne äro ej här sedda).

*) Det undgår visserligen icke Botanisten att också här finna mycken likhet med karakteren af slägtet *Brassica*, från hvilket *Sinapis* hufvudsakligen skiljes genom de uppräta klorna på kronbladen; ty fröskidor finnas äfven så släta hos några af Sinapis som hos kålarterne och skiljeväggen i spetsen lika litet hopkramad; men kålfröna utmärka sig dock såsom särdeles klotrunda. Sådana äro de icke hos denna *smalbladiga Senapsarten*, hvars bladform liknar mycket den på *Sinapis Allioni*.

502.

Grav. of Ruckman

502.

POA SEROTINA. Ehrh.

Gulspetsad Gröe.

Blomvippan jemn och utbredd. *Småaxen* eggformiga, spetsade och 3-5 blommiga. *Stråets* baljor och *bladen* inunder sträfva. *Roten* är krypande.

Ehrhart Gram. *Koel.* Gram. p. 173. *Schrad.* Fl. Germ. 1. 299. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 45. (Poa pratensis C. palustris). Kl. 3. Tremänn. Tvåqvinn. — *Wib.* Werthem. p. 133. (Poa polymorpha) *Hall.* fil. in *Schleich.* Cat. (Poa elegans). *Koel.* Gram. p. 155. *Roth.* Fl. Germ. 2. 1. p. 117. (Poa palustris). *Leers.* Herb. n. 68. (P. pratensis).

Huru vexter, äfven inhemska och derjemte allmänna, kunna länge förblifva mindre behörigt anmärkte, vittnar denna art af Gröe-slägtet, hvilken synes föga sällsammare än andra dess slägtingar inom Riket. Den förekommer så väl på odlade ställen, i trädgårdar, mer och mindre sidländta ängar, vid sjöstränder, m. m. Dess rot är perennerande och stundom temligen vidt krypande, i synnerhet på fuktiga ställen. Flera strån vexa tillsammans raka, något hopkramade, ibland alnshöga, nederst snedt uppstigande och gifva från de lägre lederna många nya skott eller grenar, i följe hvaraf gräsets blomningstid varar längre än andra arters. Bladen äro jemnbreda, platta, i kanten och på ryggnerven sträfva. Baljorna äro merendels också sträfva, samt balgfjället (ligula) kort och tverskurit. Blomvippan står helt upprätt, jemn och utbredd med nästan horisontela grenar; men drar sig tillsammans efter befrödningen. Allmänna fästet (Rachis) är nedtill trindt och slätt, upptill kantigt och sträft, äfvensom de slakt spridda grenarna. Småaxen äro eggformigt lansettlika, hoptryckta, stundom 5:blommiga, men visa ofta blott 3 blomster, i synnerhet senare på året, och dessa äro gröna med något rödbrunt, men alltid i toppen gulglänsande. De synes ock liksom här och der ludna af de fina hår, som nedtill betäcka blomskalen emellan blomstren.

I anseende till jordmånens olikhet förändras gräsets utseende. Det får ibland helt och hållet en blågrön färg, undantagandes småaxens spetsar, som äro alltid gulaktiga; blir än högre, än lägre, slätare och sträfvare på strået, och småaxen flera eller färre blommiga.

Poa serotina.

Ehuru mycken likhet det äger med *Ängsgröen* (P. pratensis) och *Betesgröen* (P. trivialis), skiljes det likväl lätt från båda, genom sin betydliga, greniga blomvippa, hvassa småax, gulspetsade blomster; deras yttre skal 3:nerviga, och det större inre 5:nervigt *). Som gräset tyckes också rota sig starkt och grenar sig mera nedvid roten än på Ängsgröen, hvarigenom det blir mycket bladrikt, särdeles på våta ställen, må det med skäl anses som en välkommen åbo på ängsfältet och betesplatsen, och förtjenar väl att genom odling förmeras till allmännare begagnande.

Tab. Blomvippan med grässtrået bakom, i nat. storlek. — a. ett litet blomax särskilt. — b. ett dylikt med utspärrande blomster. — c. blomfoder-skalen med fästet för kronskalen. — d. begge kronskalen öppnade, med ståndare och pistiller, förstorade.

*) Utrikes har denne af Botanisterne blifvit merendels för P. *palustris* L. ansedd, men detta species försvinner nästan till namnet, sedan, enligt Dr *Smiths* intyg, det i Linneiska Herb. varande, är densamma som Leersia Oryzoides, som äfven hör till Sv. Flora.

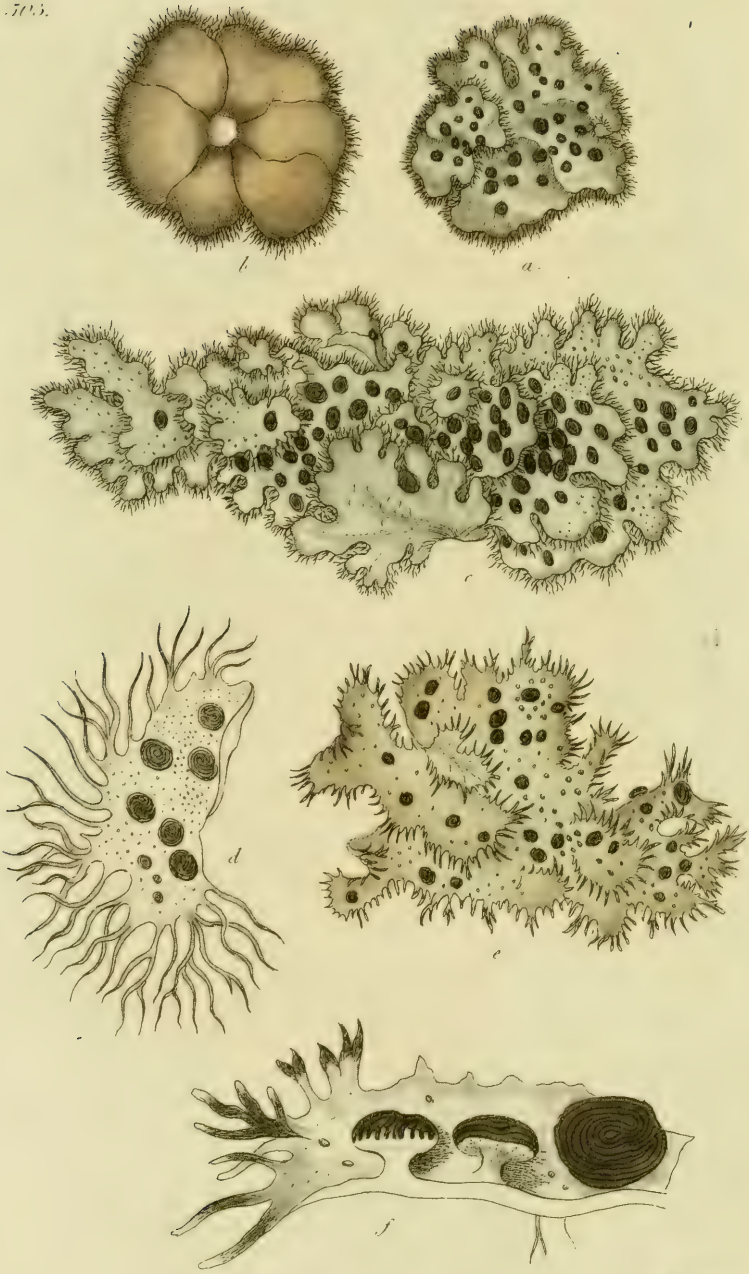
b
a
c
d
e
f

503.

GYROPHORA CYLINDRICA. Ach.

(Lichen cylindricus. Linn.)

Hårbräddad Nafvel-laf.

Sköldbladig, naflad, bar, gråaktig, i kanten flikig och med hår besatt; inunder slät, blek, med glesa, greniga fibriller. *Lafhusen* äro upphöjda, ofvanpå platta och ringvis fållade.

Achar. Lichenogr. Univ. p. 223. — Synops. Lich. p. 65. — Cl. 24. Cryptogamia Lichenes. — *Linn.* Fl. Sv. p. 413. Amœn. Acad. 2 p. 264. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 433. Kl. 16. Lönngifte Alger. (Lichen proboscideus) — *Dill.* h. m. 149. t. 29. f. 116. — *Hedw.* pl. Crypt. 2. T. 1. f. A. — *Jacq.* misc. 2. t. 9. f. 2. a-f — *Engl. bot* t. 522. (L. proboscideus) — *Lightf.* Fl. Scot. p. 360. (L. crinitus.) — Fl. Dan. t. 471. f. 1. 2. (L. corneus)

Det Lichenslägte som bär namn af *Nafvel-laf*, är ett af de utmärktaste i den naturliga familjen. Sjelfva Lafbladets form ger genast något eget tillkänna, såsom mer och mindre kretsrundt och flikigt, fästadt inunder endast vid medelpunkten; men ännu egnare är skapnaden af Lafhusen, hvilkas skifvor äro liksom af concentriska ringar danade.

Nafvel lafvarne äro i synnerhet åboer på Qvartshaltiga klippor i Norden, och flere af dem i de högre Bergstrakterne, ända upp i molnregionen. Ett dylikt boställe bestämde äfven naturen för den *Hårbräddade*, helst man sällan träffar honom utom på fjällen, eller måhända i deras grannskap. Att han icke ändå är ensamt Skandinaviens, kunna de anförde citaterne bevisa.

På större, enstaka stenar, här och der spridde i fjällrymderna, vexer denna laf, ofta icke större än en styfversslant; men vinner stundom mer än dubbel storlek. Ännu ung behåller den sin kretslika form, blir likväl under tillvexten ojemnare, flikig och äfven fållad. Fuktad äger han en mörk grå färg, som stöter i blågrå när lafven torkar. För öfrigt är ytan jemn, inunder åter är den väl slät och blekare, men rundtomkring central-fästet besatt med fina greniga fibriller. Hela kanten, och äfven flikarne (om sådana finnas) äro rundtom försedda med täta, greniga, krökta, svarta hår, stundom tofsvis vidfästade, och denna beklädning ger lafven ett lika ovanligt, som nätt utseende. Frörednings plättarne äro talrikt strödde på lafbladets öfre

yta, från storleken af Portlake-fröet till Senaps-kornets, svarta och af den skapnad, som i specifika karakteren bestämmes.

Utom mindre regelbundenhet i formen, storflikighet och större antal och längd af håren kring lafvens kant, förekommer någon gång, fast sällan, en afart med skarpa och tandlika inskärningar i brädden, då håren till större delen saknas. Fig. e. härjemte uttyder bäst förhållandet.

Så väl i fjällen, som på lägre ned i landet belägna berg, träffas på sina trakter en annan Nafvel-lafart, närmast slägt med denna, vi mena *Gyrophora proboscidea*, som vi likväl anse fullkomligt åtskild, som art, ehuru en berömd Lichenolog i Berlinska Magasinet (für die neuesten Entdeck. in der gesamt. Naturkunde 4. t. s. 59.) sökt bevisa motsatsen. Att en del Lafvar äro till deras natur mycket mångformige, nekas väl icke; men då den sistnämde, efter vår erfarenhet, förekommer till oräknelig mängd på mer än ett ställe, aflägse från fjällen, utan minsta spår af den andra, och alltid med de kännetecken som i Synopsis Lichenum äro sorgfälligt angifna, så torde det nog gälla som bevis till dess specifika skiljaktighet. För öfrigt upptäckes icke den hårbräddade utom i fjälltrakter, der också både den omförmälte slägtingen, som nyss sades, och flere andra äga hemvist.

Det är icke otroligt att den beskrifne arten vore lika användbar, som *G. proboscidea* skall vara på Island under namn af *Geitnaskof*, om hvars hushålls-nytta skall vid annat tillfälle ordas.

Tab. a. den hårbräddade Nafvel-lafven, enkel, sedd på främre sidan. — b. bakpå, i nat. storlek. — c. ett större och sammansatt specimen. — d. en flik, förstorad. — e. afarten. — f. ett litet segment med Lafhusen, förstorade.

1.
2.

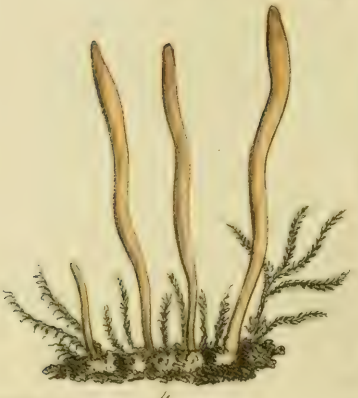
4.

3.

CLAVARIA PISTILLARIS.

Vanlig Klubb-Svamp.

Enskilt vexande, klubblik, slät, rundad i spetsen, hvitgul eller gulbrun.

Persoon syn. p. 597. — *Linn.* Fl. Sv. p. 256. Cl. 22. Cryptogamia Fungi. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 456. Kl. 16. Lönngifte. Svampar. *Bull.* Champ. t. 244.

CLAVARIA HERCULEANA.

Stor ell. Herkules Klubb-Svamp.

Enskilt vexande, klubblik, stor, rynkig, brunaktig, i spetsen tver och stundom urgröpt.

Persoon syn. p. 579. (C. pistillaris b.) Comm. p. 63. — *Holmsköld* Coryph. icon. — *Lightf.* Fl. Scot. 2. p. 1056.

CLAVARIA LUTEOLA.

Blekgul Klubb-Svamp.

Vexer i flock, klubblik men mer aflång, slät, blekgul.

Persoon syn. p. 598. — Comm. p. 67. — *Wulf.* in *Jacq.* Misc. 2. p. 68. t. 12. (Cl. cespitosa.).

CLAVARIA HELVEOLA.

brunspetsad Klubb-Svamp.

Vexer i flock. Klubborna äro cylindriska, uppräta, mot ändan något spetsade, gula, öfverst kanelbruna.

Persoon syn. p. 598. — Comm. p. 69. — *Willd.* prodr. n. 1180. (Cl. simplicissima.)

Så i sammansatte formerne finnas hos de så kallade fullkomligare vexterne, så förenklade äro de merendels hos svamparne. De här föreställde äro exempel derpå. Klubbsvamparne höra till den andra klassen af Svampar i allmänhet betraktade, såsom *varande köttige* och *hysande deras frö-stoft i öppna gömmen* (Hymenia aperta). Dessa gömmen äro dessutom hinnaktiga och skilja sig icke från Svampens vä-

Clavaria pistillaris.

sende, samt utdunsta fröstoftet som ett rökdam. Samma fenomén inträffar också här i den afdelningen af Svamparne, som egentligen benämnas *Klubbformige* (Clavæformes), utmärkte genom deras enkla, på längden utdragna form, och hvarå både den öfre och undre delen (hatt och fot) i ett sammanlöpa. Clavarierne äro likväl så vida skiljaktige sinsemellan, att hos en del äro klubborna alldeles enformiga och odelta; hos en del deremot greniga, och utgöra, såsom begge talrika, hvar sin egen flock. De här afteckнade visa genast hvilken de tillhöra.

Den första arten är en af de allmännare om hösten på glest gräsvuxna ställen, i synnerhet der jordmån är kalkaktig. Den blir 1-2 tum lång. I början är klubban mer cylindrisk och hvitgul; men blir småningom tjockare och gulbrun. I spetsen är den rundad. Eljest är den utanpå helt slät. Inuti är substansen skör som talg och hvit, och stundom delar sig svampen på längden i trådar. Denna växer vanligen ensam, och icke flere från samma rotfäste, liksom den följande, eller

Stor Klubbsvamp, som blifvit ansedd såsom afart af den nyssnämde, men förtjenar väl att hållas för egen art, icke mindre för sin betydliga storlek, som uppnår 3 4 tum i längd och klubban nära 1 tum i diameter. I ändan är denna tver och trubbig och ofta intryckt. På ytan får den longitudinela rynkor ell. fåror, och en efter hand från ljus- till mörkbrun ölvergående färg. Den träffas i täta barr-skogar på jorden inpå sena hösten. Dess väsende är något läderlikt och betäckes utanpå af ett blåaktigt fröstoft. Namnet härleder sig liknelsevis från det i Mytologien bekanta Herkules vapen.

Den tredje, som väljer samma växtort, förekommer alltid i flock, tumslång eller något deröfver, ej olik den första, men mer aflång och utsvald samt af blekgul färg.

Den fjerde, äfven så knippals växande, 1½ tum lång och par linier tjock, äger en cylinderlik skapnad och något spetsad i ändan, alldeles rak och slät, gullfärgad, men blir i toppen omsider brun eller mörknar, hvarigenom den lätt igenkännes. Så väl denne, som den föregående äro båda inuti helt täta, hvaremot de förre, särdeles klubborna, blifva pipiga eller ihåliga. Efter familjens natur utdunsta de från klubbans yta deras, för det obeväpnade ögat omärkliga, fina fröstoft som en rök.

Man känner icke någon nytta af dessa Svamp-arter, hvilka infinna sig på Floras skådeplats, inemot den tiden, då hon bereder sitt vinterläger.

Tab. Fig. 1. Clavaria pistillaris. — Fig. 2. Cl. herculeana. — Fig. 3. Cl. luteola. — Fig. 4. Cl. helveola.

SYSTEMATISKT REGISTER

öfver de i Sjunde Bandet af detta Verk förekommande Vexter.

Cl. 3. TRIANDRIA.

	N:o	Pag.
Eriophorum angustifolium.		490.
— gracile.		490.
Aira canescens.		450.
Holcus alpinus.		438.
Poa serotina.		502.
Bromus mollis.		456.
— asper.		461.
— sterilis.		467.
— erectus.		475.

Cl. 5. PENTANDRIA.

Primula farinosa.		442.
Androsace septentrionalis.		484.
Lobelia Dortmanna.		452.
Glaux maritima.		443.
Chenopodium urbic.		459.
Salsola kali.		471.

Cl. 6. HEXANDRIA.

Ornithogalum minimum.		494.
— spathaceum.		494.
Narthecium ossifragum.		489.
Convallaria bifolia.		454.
Juncus effusus.		479.
— conglomeratus.		479.
— glaucus.		479.
— filiformis.		479.
— arcticus.		479.
— stygius.		497.
— biglumis.		497.
— triglumis.		497.
Luzula vernalis.		444.
Tofieldia borealis.		482.
— calyculata.		482.
Alisma Plantago.		440.

Cl. 8. OCTANDRIA.

Erica Tetralix.		459.
Adoxa moschatellina.		435.

Cl. 10. DECANDRIA.

	N:o	Pag.
Pyrola chlorantha.		450.
Andromeda polifolia		445.
Arbutus alpina.		487.
Rhododendron lapponicum.		481.
Dianthus superbus.		436.
— deltoides.		477.
Saxifraga tridactylites.		476.
Agrostemma Githago.		488.
Sedum Telephium.		447.
— Rhodiola.		466.

Cl. 12. ICOSANDRIA.

Rosa senticosa.		475
— eglanteria.		463.
Rubus chamæmorus.		469.

Cl. 13. POLYANDRIA.

Papaver dubium.		457.
Helianthemum œlandicum.		499

Cl. 14. DIDYNAMIA.

Clinopodium vulgare		441.
Galeopsis cannabina.		446
Scutellaria galericulata.		457

Cl. 15. TETRADYNAMIA.

Lunaria annua.		478
Crambe maritima.		495
Sinapis tenuifolia.		501.

Cl. 17. DIADELPHIA.

Genista tinctoria.		451
Lotus maritimus.		448.
Trifolium medium.		460

Cl. 19. SYNGENESIA.

	N:o	Pag.
Hieracium pilosella.		458.
Carlina vulgaris.		474.
Aster Tripolium.		470.
Chrysanthemum segetum.		496.

Cl. 20. GYNANDRIA.

Orchis nigra.		500.
Epipactis cordata.		472.
— palustris.		449.
— pallens.		465.

Cl. 21. MONOECIA.

Sparganium ramosum		464
Carpinus Betulus.		433.

Cl. 22. DIOECIA.

Salix polaris.		494.
Mercurialis perennis.		455.

Cl. 24. CRYPTOGAMIA.

Equisetum arvense.		474.
Asplenium viride.		462.
Gyrophora cylindrica.		503.
Sticta pulmonaria.		468.
Ramalina fraxinea.		485.
— fastigiata.		485.
Cenomyce pyxidata.		498.
— pocillum.		498.
Diatoma Swartzii.		491.
— tenuis.		491.
— fasciculata.		491.
Boletus pinicola.		480.
Hydnum infundibulum.		492.
Clavaria pistillaris.		504.
— Herculeana.		504.
— luteola.		504.
— helveola.		504.
Peziza onotica.		486.
— umbrina.		486.
— alutacea.		486.

REGISTER

öfver Sjunde Bandet af Svensk Botanik.

A.

Adoxa Moschatellina 435.
Afvenbok 433.
Agrostemma Githago 488.
Aijenparta 474.
Aira canescens 450.
Alisma plantago aquatica 440.
Allmän bergmynta 446.
Allmän karlin 434.
Alun Catin 471.
Andromeda polifolia 445.
Androsace septentrionalis 483.
Anthericum calyculatum 482.
— ossifragum 489.
Antiscorbutisk kraft 498.
Aphrodisiacum 500.
Apteks Vallmo 457.
Arbutus alpina 487.
Asklaf 485.
Asplenium viride 462.
Aster Tripolium 470.
Auriculæ muris Herba 458.
Azalea lapponica 482.
— pontica 481.

B.

Back-stenbräcka 476.
Back-Tistel 434.
Bæomyces neglectus 498.
— pocillum 498.
Barille 471.
Benbräcksgräs 489.
Benen blifva skära 489.
Berglosta 467.
Berg-Trikoman 462.
Betesfoder 502.
Bicornes 445. 487.
Bi söka blommor 447.
Bitter fågelört 484.
Björndbär 487.
Blodspottning 468. 469.
Blomster att odla 436. 439 442. 448. 478.
Blomvass 440.
Blå färg 455. — Till saffian 437.
Blå mjölk 500.
Blå vifva 442.
Bockbart 450.
Boletus pinicola 480.
— igniarius 480.
— sangvineus 480.
Borst-Tätel 450.
Boskapsfoder 473.
Brassica muralis 501.
Bromus agrestis 473.
Bromus asper 461.
— erectus 473.
— hirsutus 461. — inermis 467. — grandiflorus 467. — montanus, nemoralis, nemorosus 461. — perennis 473.
Bromus mollis 456.
— sterilis 467.
Brun orkis 500.
Bräck 458. 466.
Brännsår 447.
Bränsle 433.
Brödämne 459.
Bröstinflammation 484.
Bröstmedicin 466.
Bymolla 459.
Bäckebläcke 447.
Bägarlaf 498.
Bär — ätliga 487.

C.

Calamariæ 464.
Calamintha montana 441.
Campanaceæ 452.
Carbonas Sodæ 471.
Carlina vulgaris 454.
Carpinus betulus 433.
Caryophylleæ 436.
Cenomyce pocillum 498.
— pyxidata 498.
— lophyra. — simplex. — stephylea. — synthleta. 498.
Cephaloidei 498.
Chamæmori fructus 469.
Charme 433.
Chenopodium urbicum 459.

Chrysanthemum segetum. 496.
Cistus alpestris. — lunulatus. — œlandicus. — squamatus 499.
Clavæformes 504.
Clavaria helveola 504.
— herculeana 504.
— luteola 504.
— pistillaris 504.
— cespitosa. — simplicissima 504.
Clinopodium vulgare 441.
Coccus som färgar rödt 458.
Cœnothalami 496.
Conferva flocculosa. — obliqvata. — striata. — teniæformis 491.
Convallaria bifolia 454.
Crambe maritima 495.

D.

Desmans knopp 435.
Desmanslik lukt 435.
Desmans ört 435.
Dianthus deltoides 477.
— glaucus 477.
— superbus 436.
Diatrer 453.
Diatoma fasciculata 491.
— Swartzii 491.
— tenuis 491.
Dvergpil 493.

E.

Elaka sår — salfva för 466.
Epipactis cordata 472.
— pallens 465.
— palustris 449.
Eqviseti minoris herba 454.
Eqvisetum arvense 474.
— hyemale 474.
Erica cinerea 439.
Erica Tetralix 439.
Ericeæ Juss. 445.
Eriophorum angustifolium 490
— gracile 490.
— polystachyon 490.
Etterört 496.

F.

Fabæ crassæ — Fabaria herba 447.
Finbladig vårlök 494.
Fin Diatoma 491.
Fjeldmo 493.
Fjällbär 467.
Fjäll-mjölon-buske 487.
Fjäll-Tåg 479.
Fjäll-Tåtel 438.
Flerårig Bingelört 455.
Foder för Renen 438. 466.
Fodervext 456.
Fuglelög 494.
Fulslag 447.
Fyrväldige örtslägter 501.
Färg att måla på papper 500.
Färginst 451.
Färghalt — mycken 468.
Föda för Ankor 452. — för Bi 439. 458. — för Boskap 446. 451. 453. 495. — för Får 448. 459. 483. — för Getter 439. 444. 445. 459. 483. — för Hästar 442. 443. 444. 451. 458. — för Hemdjuren 470. 477. — för Svin 445. 474. 487. — för Menniskor 474. — för Grönländare 466. — för småfåglar 434.
Födämne 485.
Förment farlig vext 480.

G.

Galeopsis cannabina 446.
— cannabina — tetrahit — versicolor 446.
Galläple substitut för 445.
Garfmedel 445. 466. 441.
Geitnaskof 503.
Gelé af bärsaft 469.
Genista tinctoria 451.
Getnos 437.
Gift antidot 454.
Giftig vext 455.
Gikt 484. — medel derför 481.
Glaux maritima 443.
Gottländsk kärrlilja 482.
Grenig Igelknoppört 464.

Grönblommig pyrol 453.
Grönfoder för kreatur 460.
Grön färg 451.
Grönkål 459. 495.
Grön Trikoman 462.
Gula Törnrosen 463.
Gula örter 496.
Gul färg på ylle 433.
Gul färg 451. 466.
Gullgul färg på ylle 441.
Gulsot 468.
Gulspetsad Gröe 502.
Gummi arabicum surrogat 485
Gummi-ämne 485.
Gyllenåder, blinda 447.
— taggar 447.
Gyrophora cylindrica 503.
— proboscidea 503.
Gökbet 474.

H.

Hafsstrand-Lotus 448.
Hag-gräs 489.
Hampartad Åkernäsling 446.
Haynes Vårlök 494.
Hebelia allemannica — collina 482.
Helianthemum oelandicum 499.
— œlandicum *Dec.* 499.
Heritiera Anthericoides 482.
Hestebär 487.
Hieracium pilosella 458.
Hilsko-ört 483.
Hjertbladig Convall 454.
— Zymbel 472.
Hjertbär 454.
Hjorter 469. — Hjortron 469.
Hjulnaf 433.
Holcus alpinus 438.
— australis 438.
Holoraceæ 471.
Hopknippad diatoma 491.
Hosta 468.
Hufvudvärk 466.
Huile d'œillet 457.
Huslök 447.
Hvitbok 433.
Hvithufvud 490.
Hvitrik 489.
Hydnum infundibulum 492.
— repandum 492.
Hysteri 466.
Hålabäcker 496.
Hårbräddad Nafvellaf 503.
Hårnackel 458.

I.

Iglegräs 489.
Ikornbär 454.
Iltogh 444.
Iltåg 444.
Impatiens 452.
Inhägnad 433.
Jalbär 469.
Jasione 452.
Judas öron 485.
Juncoideæ 440.
Juncus arcticus 479.
— biglumis 497.
— conglomeratus 479.
— effusus 479.
— filiformis 479.
— glaucus 479.
— stygius 497.
— triglumis 497.
Juncus inflexus Leers 479. — pilosus vernalis 444.
Junexen kaali 447.

K.

Kanel-rosor 475.
Karanes-muörja 487.
Karmosin-röd färg 455.
Ketun-hœndæ 474.
Kikhosta, medel för 498.
Klint 488.
Klitt, Klitte 488.
Klocklika blommor 452.
Klock-Ljung 439.
Klubbformige 504.
Klubblaf 485.
Klubbor, virke till 433.
Klubbsvamp, blekgul 504.
— brunspetsad 504.
— stor eller hercules 504.
— vanlig 504.
Klubbsvampar 504.
Klätt 488.
Klättblandad säd — mjöl 488.
Klättfrös skadlighet 488.
Klöftnaal 495.

KNAPP-TÅG 479.
Kopatter 439.
Korpebär 487.
Kortskidade vexter 495.
Kröklegräs 489.
KÅLLIK BERGKNAPP 447.
Käringkål 447.
Kärleksört 447.
Kärr-Ljung 439.
KÄRR-ZYMBEL 449.
Kärr-zymbel 465.
Köksvext 495.

L.

Lampolja 446.
Lampvekar 479.
LAPPSK KÄRRLILJA 482.
LAPPSKA SNÖROSEN 481.
Lappsk Tåg 497.
Latock 469.
Leersia Oryzoides 502.
Lefvande häck 463.
Lehmen kjeli 440.
Leucorré 466. 468.
Lichen calicaris 485. — cylindricus, crinitus, corneus, proboscideus 503. — fraxineus 485. — pulmonarius 468.
Liden fuglemelk 493.
Liktornar, medel för 447.
Linpebär. — Lyng 487.
Ljunglike vexter 445.
Lobaria fraxinea, populina 485.
LOBELIA DORTMANNA 452.
— longiflora, Tupa 452.
Lomentaceæ Linn. 484.
LOTUS MARITIMUS 448.
— siliqvosus 448.
— tetragonolobus 448.
Luddlosta 446.
Lukt Tätel 438.
Lukt Törne 463.
LUNARIA ANNUA 478.
— rediviva 478.
Lungkrämpor 468.
LUNGLAF 468.
Lungsot 469. — af sår 484.
LUZULA VERNALIS 444.
— pilosa 444.
Lysande blommor 496.
Lysimachiæ Juss. 483.
Långskidade vexter 495.
Lärkeblomster 442.
Löfbete 433.

M.

Maa-ull 490.
Majanthemum Convallaria 454
Maj blomster — Majer 442.
Mariæ blommor 442.
Marmelad 469.
Mattor 479.
Matämne, för menniskor 495.
Maxa-moho 447.
Mehilais-kanerva 441.
Mel blomster 442.
Melissa calamintha 441.
MERCURIALIS PERENNIS 445.
Mingelgräs 489.
Mjölk, får löksmak 495.
— blir blå 500.
Mjölksaft 452.
Moll-familjen 471.
Molter 469.
Murama 469.
Musöron 458.
Myrdun 490.
Myrebrod 489.
Myrkulla 490.
Månört 478.

N.

NARTHECIUM OSSIFRAGUM 489.
— calyculatum 482.
Natblomster 452.
Neglantyr-rosen 463.
Neglik familjen 488.
Neglik-lukt 500.
Nervsystem, retligt 435.
Njursten 474.

O.

Odling af Strandkål 495.
Ogräs 457 490. 496. — att förekomma 496.
Olja, att pressa 446. — lik Rosenolja 466.
Ophrys cordata 472.
Oravan marja 454.
ORCHIS NIGRA 500.

ORNITHOGALUM MINIMUM 494.
— minimum, Sternbergii, villosum 494.
— SPATHACEUM 494.

P.

Papaveraceæ 457.
PAPAVER DUBIUM 457.
— rhœas, — somniferum 457.
Papilionaceæ 451.
Parmelia fastigiata — fraxinea 485.
Pediculares Juss. 484.
Pestmedel 434.
PEZIZA ALUTACEA 486.
— auricula — cacabus — cochleata — leporina 486
— ONOTICA 486.
— UMBRINA 86.
Phellandrium aqvaticum 440.
Piggsvampar 492.
Pilört 440.
POA SEROTINA 502.
— elegans — palustris — polymorpha — pratensis — trivialis 502.
POLAR-PIL 493.
POLYGALA AMARA 484.
Polygalæ amaræ radix 484.
Pomeransgul färg 433.
PRAKT-NEGLIKA 436.
Prenngräs 451.
Prestkrage-blomma 496.
PRIMULA FARINOSA 442.
Puggråcka 474.
Pulmonaria arborea 468.
PYROLA CHLORANTHA 453.
— media 453.

Q.

Qvarnkuggar 433.
Qvecktrespe 467.

R.

Rak-Losta 473.
RAMALINA FASTIGIATA 485.
— FRAXINEA 485.
Ravnbär 487.
Reformar 458.
Rhodiæ radix 466.
Rhodiola rosea 466.
Rhododendra Juss. 481.
Rhododendrum chrysanthum — maximum — ferrugineum — ponticum 481.
RHODODENDRUM LAPPONICUM 481
Ridsadlar 479.
Ripebär 487.
Rommegräs 489.
ROSA EGLANTERIA 463.
— eglanteria — lutea — rubiginosa 463.
— SENTICOSA 475.
ROSENROTSÖRT 466.
Rotknölar 474.
Rubus chamæmorus 469.
Råg-Vallmo 457.
Räfrumpa 474.
Rödklint 488.
Rödsot 466. 468.
Rörlike Vexter 464.

S.

Sal Genistæ 451.
Salicariernes familj 443.
SALIX POLARIS 493.
Sallad på bord 443.
SALSOLA KALI 471.
— rosacea — sativa — soda — Tragus 471.
Sammandragande egenskap 466.
Sand-bindande 450.
Satyrium nigrum 500.
Saxifragæ Juss. 435.
Saxifraga adscendens — petræa 476.
SAXIFRAGA TRIDACTYLITES 476.
Scheuchzeria asphodeloides 482.
Schüttgelb 451.
Scutellaria galericulata 437.
SEDUM RHODIOLA 466.
— TELEPHIUM 447.
Senega 484.
Serapias grandiflora — cordigera — lingua — longifolia — helleborine — palustris — oxyglottis 449.

Sian lenvan-lethi 447.
Sibiriska snörosen 481.
Simmtröjor 479.
Sinapis allioni 501.
— TENUIFOLIA 501.
Sisymbrium tenuifolium 501.
Skadlig vext för boskap 455.
SKOGSKLÖFVER 461.
SKOGSLOSTA 461.
Skrufvar 453.
Skummelöfs-ört 496.
Skörbjuggsmedel 466. 469.
Slätt 488.
SMALBLADIG SENAP 501.
— ÄNGSULL 490.
Smörnypon 475.
Snotter 469.
Sodaberedning 471.
Soude en pierre ou Salicote 471.
Sparganium erectum b. 464.
— RAMOSUM 464.
— simplex 464.
Sparrisärter 448.
Stenbräckefamiljen 435.
Sticklegräs 489.
STICKROSEN 475.
STICTA PULMONACEA 468.
Stolsäten 479.
STORBLOMMIG ZYMBEL 465.
STOR, BRUN SKÅLSVAMP 486.
STRANDASTER 470.
Strandkaal 495.
STRANDKÅL 495.
STRANDLING 443.
STRAND-TÅG 479.
Stranguri 447.
Sturgräs 489.
STÄKERSVALTING 440.
Stäkra 440.
Stärkelse ämne 474. 485.
Svalblomster 442.
Svamp, ätlig 492.
Svart färg 445.
Svart-klint 488.
SWARTZ's DIATOMA 490.
Svinmolla 459.
Sylibär 469.
Sårläkande 454.
Säflike vexter 440. 489.
SÄMSKFÄRGAD SKÅLSVAMP 486.

T.

TAGGIG SALTÖRT 471.
TALLTICKA 480.
Techniskt bruk af lafvar 485.
Tertianaria herba 437.
TOFIELDIA BOREALIS 482.
— CALYCULATA 482.
Tondunparta 447.
TRATTLAF 498.
TRATT-TAGGSVAMP 492.
Tredjedagsfrossa 457.
TREKANTIG ÄNGSULL 490.
Tricoccæ 455.
Trifolium flexuosum 460.
— MEDIUM 460.
— pratense A. B. *Liljebl.* 460.
TRÅDTÅG 479.
Trädgårdsvallmo 457.
Träggjan 464.
TRÄSK-ANDROMEDA 445.
Tundertickor 480.
Typhæ Juss. 464.
TÅG, DY- 497.
— FJÄLL- 497.
— TRIBLOMMIG- 497.

U.

Unifolii herba 454.
Urindrifvande medel 474.

V.

Vallmolika vexter 457.
Valsan 489.
Vaniljesmak på smör 500.
VANLIG HJELMÖRT 437.
Vattendrifvande 484.
VATTEN LOBELIA 452.
Vattensot 484.
VEKE TÅG 479.
Verticillatæ pl. 441.
Vibrio-slägte 491.
Villuruoho 447.
Violet färg på brännvin 500.
— på ylle och silke 455.
Virke 433.
Välluktande ämne 466.

Z.

Zigzag-väpling 460.

Å.

Åkerfräken 474.
Åker-kragfblomma 496.
Åkernässling 446.
Åkerskäfte 474.

Ä.

Ängeltorn 463.
Ängneglikor 477.

Ö.

Ögonsjuka 486.
Ölands Solhvifva 499.
Öronlik Skålsvamp 481.
Ört, skadlig för får 444.

SLUT PÅ SJUNDE BANDET.

New York Botanical Garden Library
3 5185 00280 2609